

GÂND ROMÂNESC

No. 7-8

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ANUL II

IULIE-AUGUST

1934

GÂND ROMÂNESC

FILOSOFIA OMULUI NOU

Este greu a descifra cu exactitate sensul actualității. Un moment istoric este un ghem întortochiat de tendințe, idei și orientări. Înțelesul lor real se precizează abia mai târziu. Deocamdată ele formează un mozaic amorf și contradictoriu pe care-l precizează vremea prin separarea a ceea ce este cu o justificare în realități de ceea ce este fictiv și superficial. A formula judecăți asupra prezentului este suficient de hazardat, iar a lua o poziție de luptă sau alta este un risc desăvârșit. Omul se găsește față de timpul său într'o dublă incertitudine: ideologică, neștiind să fixeze valoarea reală a momentului pe care-l trăește în totalitatea vieții, și practică, fiindcă nu are niciodată siguranța deplină că drumul urmat este cel mai bun. Fiindcă prezentul este forma permanentă sub care omul trăește viața, am putea spune că ea este o răscruce perpetuă, deoarece nicăeri drumul existenței nu este etichetat de mai înainte pentru că el să ne dea conștiința clară a sensului și destinului nostru.

Pariul lui Pascal are o valabilitate generală în existența istorică. Viața în timp cu răscrucile permanente pe cari le oferă are caracterul unei mari aventuri metafizice. Că are o ordine și un sens este evident. Care este în realitate acest sens nu știe nimeni. Incertitudinea este aici totală. A descifra realității istorice o logică pe calea deducțiilor raționale sau ale intuițiilor filosofice este a acumula o serie de ipoteze impresionante prin subtilitatea și frumsețea lor dar absolut egale în ceea ce privește valoarea adevărului pe care-l reprezintă. Putem descifra existenței sensuri contrare egal de valabile. Dovadă este mulțimea teoriilor filosofice și științifice unde un acord unanim este imposibil de obținut. Toate sunt fragmentare fiindcă sunt relative timpului în care au fost concepute. Procesul existenței în totalitatea lui va rămâne, probabil, totdeauna o enigmă pentru om din cauza limitelor fatale în care îl închide timpul.

Faptul că noi trăim numai un moment al timpului ne dă o perspectivă fragmentară și deformantă a realității. Noi cunoaștem realitatea la un moment anumit al duratei sale și deaceia poziția noastră

față de tot este particulară. Conștiința pe care omul și-o face despre sine și rostul său este o consecință organică a faptului că el trăește într-o anumită perioadă istorică. Nu este un sens al vieții în general și totdeauna acelaș. Concepțiile despre rostul și finalitatea vieții au evoluat succesiv în forme din ce în ce mai deosebite. Fiecare generație se simte integrată vieții într'un mod particular și privește viitorul printr'o optică specială.

În sufletul fiecărui rând de oameni există un sentiment al viitorului. El are o profundă realitate metafizică. Fiecare generație se află între un trecut realizat și devenit și între un viitor indeterminat. Trecutul este o realitate moartă. Deși indestructibil el nu mai oferă spiritului nici o surpriză. Viitorul însă este simbolul misterului creator, o ceea ce poate interveni ca neprevăzut și se poate realiza ca posibil. În fața viitorului omul încearcă un sentiment de revelație a destinului său și al lumii. Pentru toată lumea, viitorul are prestigiul unui deslegător de mistere pe care nici trecutul nici prezentul nu le-a descifrat. El este marele capitol al iluziilor vieții. Conștiința omului are în ea un sentiment mesianic datorit puterii de fascinație a viitorului. Ceea ce prezentul oferă vieții ca nemulțumire, nedreptate sau insuficiență își găsește un plan de realizare posibilă în viitor. Sentimentul mesianic este în sufletul omenesc o realitate strâns legată de condițiile lui permanente.

Rândurile de față încearcă să precizeze anumite forme ale mesianismului contemporan, mai ales în ceea ce privește viața spirituală a omului. Problema unui „om nou” este bine cunoscută pentru oricine este puțin familiarizat cu preocupările ideologice ale vremii noastre. Propriu zis nu există numai o preocupare pentru un om nou ci pentru o viață nouă în general, pentru alte organizări materiale și sociale. Se manifestă pretutindeni o opoziție violentă între un fel de a fi al trecutului și o pretinsă credință nouă și originală a omului de azi. Sunt rare epocile în care mesianismul sub formele cele mai multiple să fie atât de intens trăit ca în timpul de față. O nepotolită sete de inovație domină pretutindeni. Care este explicația și ce semnificație se desprinde din această stare de spirit?

Mesianismul este o caracteristică a vremurilor de anarhie. Atunci când din motive diferite viața și-a pierdut cursul ei instinctiv se încearcă a se substitui direcției naturale pe care a avut-o mai înainte, o direcție inventată. Anarhia este viața fără forme, fără încadrări și disciplină rațională. În această stare de confuzie pe care o manifestă uneori viața culturii, apar figurile inovatorilor care vor să im-

prime fiecare o direcție și o orientare nouă. Deaceea nu este deloc surprinzător că în epoca de după războiu — anarhică, fiindcă venea în urma unor mari transformări în ordinea lucrurilor — a dominat un mesianism propriu ale cărui ecouri mai persistă încă și acum.

Credința că deacum începe un mod de a fi nou, un „om nou” a fost unanim răspândită de o ideologie de circumstanță. Filosofia, agentul, în ultima sută de ani, a tuturor revoluțiilor cari n'au adus omului nici un câștig real — și-a avut și de astă dată rolul ei. Cu prestigiul pe care-l are gândirea ei condensată în formule și termeni impozanți, o anumită filosofie a furnizat imediat corpul teoretic al unei noi forme de viață. Filosofia lui Hermann Keyserling, fascinantă printr'un farmec intim pe care-l dă o aparentă profunzime, are un caracter de profeție. El vrea o nouă trăire a vieții, o nouă încadrare în univers, un „om nou”. Printr'un fel de a privi lucrurile prin interior și prin caracterul sintetic pe care-l are gândirea lui, Keyserling a cunoscut succese evidente în toată lumea. Spiritualismul lui impresiona printr'o ținută de maiestate în care atitudinile înlocuiau adeseori conținutul iar sugestia se substituia ideilor clare. Keyserling a înființat și o școală pentru educarea „omului nou”; succesul acesteia a fost destul de relativ. Pentru un alt fel de a fi a vorbit și a scris ani de zile R. Tagore, opunând civilizației „moarte” a Europei spiritul larg și inconsistent al Asiei. Tagore a făcut o critică aspră a civilizației noastre din punctul de vedere al unui spiritualism vag format din cuvinte, imagini și metafore. Filosofia germană are figuri numeroase cari prezintă în scrisul lor un fior mesianic. Nu voiu insista în amănunte asupra lor, fiindcă ceea ce ne interesează aici nu este decât definirea unei mentalități și precizarea semnificației ei. În cartea lui Henri Massis „La défense de l'Occident” se găsește un material bogat de date și informații cu privire la inovatorii în ordinea culturii. Un fapt cert este însă că ei nu sunt numai o apariție post belică ci au o tradiție mai veche. În secolul trecut au existat multe religii laice cari au voit să dea omului o nouă poziție în lume. Ibsen, Tolstoi, Nietzsche — și-au afirmat violenta opoziție cu valorile curente și au încercat schițarea unui fel de a fi nou.

Concepțiile acestea ale „omului de mâine” au avut și au o popularitate imensă. Fascinația lor este explicabilă. Ultimele generații au cunoscut pe rând formele variate ale acestui mesianism. Dar dacă omul acesta nou bazat pe o altă viață interioară era cunoscut doar într'o clasă redusă de intelectuali cari citiau și gândeau, există mesianismul unui altfel de om, mult mai puternic și mai răspândit: acela al omului de rând creat prin iluzionismul social și politic. Mai consistent decât filosofismul pretențios al cugetătorilor, „omul nou”

al străzii reprezintă o forță extraordinară de credință și de acțiune. El are anumite certitudini pozitive, anumite poziții precise de câștigat. Avea dreptate Napoleon că „destinul este politica”, cel puțin pentru vremea noastră. Ea este cea mai puternică creatoare de iluzii și miragii. Omul de azi vede aproape tot rezolvându-se prin politică. Este o mare greșală să se vadă în fenomenul politic contemporan un simplu joc de suprafață. În realitate el îmbrățișează viața în ansamblul ei. Politica de azi (comunism, fascism, hitlerism) vrea să dea un sens nou vieții, să nască un om nou. Ea are o forță mesianică. Karl Marx scriindu-și doctrina lui este un inspirat nu un economist cu principii și teorii abstracte. Pentru el viitorul este simbolul biruinței proletare, al unui nou sens de viață fondat pe învingerea naturii și pe pacea între oameni. Idealurile politice cuprind azi integralitatea vieții, nu poziții materiale bine definite. Mesianismul lor este fascinant în ochii celor ce cred în ele. „Văd venind societatea viitoare și cu ea omul nou” este o lozincă trăită cu putere și sub forme variate în sufletul contemporan.

Fie că are o realitate pur intelectuală fie că este o credință comună, ideea unui om și al unui fel de a fi nou este reală. Caracterul amândurora este fuga sau mai bine zis evadarea dintr'un prezent socotit insuportabil și anticiparea unei noi forme de viață. Dacă am lua în considerare numărul enorm al diferitelor stiluri de viață propuse am avea o imagine concludentă a anarhiei timpului nostru. Multiplicitatea punctelor de vedere dar absența unei elementare certitudini sau al unui cât de mic acord este un simptom al unei stări de dezechilibru sufletesc adânc. Nu sunt sisteme de viață propuse numai de filosofi sau de sociologi, dar există un fel de a fi nou inaugurat prin sport, naturism etc. Există o concepție a omului nou „întreg” opus celui deformat de până acum. Nudismul de ex. este izvorât din duhul mesianic pentru un om nou. Departe de a constitui un fel de a fi vrednic de luat în seamă, el poate fi totuși considerat ca un simptom al dezordinei generale. El are o valoare simbolică împreună cu tot ce se produce la un moment al unei culturi. Fie că este vorba de anarhismul lui Papini sau de filosofia spaniolă la modă, de spiritualismul asiatic și germanic, de credințele sociale sau politice, toate constituiesc o unitate solidară cu aceeași semnificație. Repercusiunea lor este nefastă în sufletele anarhizate ale contemporanilor. Nu mai vorbim de România unde toate curente apusene și toți experiențialistii (Tagore, Keyserling, Papini etc.) și-au avut aderenții lor ideologici. Influențele acestea trebuiesc circumscrise cu precizie pentru a li se fixa valoarea și semnificația.

Filosofia aceasta cu caracter mesianic, indiferent de strălucirea cu care este susținută, este, în realitate, o pură artificialitate. Preocupările permanente pentru viața interioară, pentru o adâncire a spiritualului sau renașterea omului — au un caracter de vid absolut. Adevărata filosofie n'a fost și nu este aceasta. Filosofia este expresia unei culturi vii, care trăește prin instinctul ei și în care direcția de viață este naturală. Acolo unde această direcție s'a pierdut filosofia încearcă zadarnic să desfacă un drum convenabil. Atunci începe funcția ei mesianică, unde se relevă artificialitatea ei. Funcțiunea filosofiei este explicativă. Caracterul filosofiei decadente este absența corpului teoretic și predominarea moralei. Toată filosofia mesianică este construită pe teme morale fără acel maiestos edificiu teoretic al construcțiilor clasice. Filosofia n'a construit niciodată sensuri de viață. Ea le-a constatat și le-a interpretat. Un fel de a fi rezultă din orânduirea naturală a lucrurilor care nu este o operă omenească. Destinul istoric nu este o realitate creiată ci una impusă în liniile ei generale. A căuta prin filosofie un fel de a fi nou, a încerca să creezi o nouă conștiință umană este a te dedica unor preocupări sterile și fără realitate. Rezultatele se văd. Nici o pretinsă filosofie mesianică n'a reușit să constituie o învățătură dincolo de limitele unei școli restrânse. Un fel de a fi nou este legat de întreg complexul istoric la care participă viața. El nu poate fi formulat și impus printr'o doctrină a cuiva, oricât de ingenios ar fi susținută.

Preocupările pentru teoretizarea „omului nou” au o poziție falsă care le demască întreaga fragilitate pe care o reprezintă. Goana după noutate este o mână întinsă viitorului, nu din prevedere ci din slăbiciune. În realitate acel „nou” pe care-l caută filosofia și politica este și fals și nejustificat. Cine caută mereu ceva nou este neîncadrat în viață, n'are legături nici cu trecutul nici cu prezentul. Existența lui este suspendată între două neanturi. Atunci caută cu disperare un refugiu iluzoriu în fantoma unui viitor care n'a venit. Omul încadrat în existență, trăește forma de viață pe care o oferă prezentul. Ea este singură reală fiindcă este singura posibilă. Prezentul este totdeauna concluzia unui trecut indestructibil, iar viețuirea în el este inserarea în linia continuității temporale. Cel care fuge de prezent se desolidarizează din ordinea vieții creiată prin curgerea succesivă a vremii. El are o existență himerică și bastardă într'o lume cu care nu se simte solidar. El vrea ceva nou, speră într'o iluzorie formă de viață în care va putea să înceapă să trăiască.

Omul nou visat de revoluțiile sociale și politice este și el o iluzie costisitoare. Ce sunt acele transformări profunde ale vieții și ale omului pe cari le promit aceste revoluții? În realitate așa zisele

revoluții politice sunt schimbări de decor față de o ordine fundamentală a vieții care a rămas neatinsă. Sufletul național își are formele lui de închegare naturală. Evadarea din ele prin revoluții care-î contrazic esența produce cele mai hibride rezultate. Adevărata revoluție este continuitatea nu inovația „ex nihilo”. Ce este creația omului nou comunist decât o sinistră caricatură de eprubetă ideologică? Acest „om nou” a încetat azi de a mai fascina după decenii de iluzionism steril. Toate celelalte revoluții de dreapta sau de stânga cari voesc să schimbe ordinea vieții își vor arăta repede goliciunea. Instituțiile ca și ordinea vieții în general nu sunt creația omului. Ele sunt creații *naturale* care fără să fie cu totul în afară de om își păstrează un caracter de independență. Sufletul omenesc nu poate fi un obiect de experiență arbitrară în sensul că am putea da naștere în el anumitor conținuturi. Renașterile spre o viață nouă, transformările radicale sunt soluții pur verbale, fără nici o realitate. Faptul că aceste preocupări există, dovedește anarhia profundă din sufletul contemporan. Ideologia și practica ultimului secol a fost îndreptată în întregime împotriva a tot ce a cunoscut solid și verificat tradiția culturii europene. Totul a fost pus la îndoială, schimbat delatoc, în politică, filozofie, artă și morală. Desfăcut de tradiție, omul modern a câștigat o libertate pe care n'a știut s'o întrebuințeze. El s'a lansat în experiențe de tot felul, consumate una după alta în fragilitatea lor efemeră. Căutarea aceasta de ceva nou, nașterea unui alt om, etc., sunt preocupări specifice ale sufletelor cari nu mai depind de nimic. Omul nou pe care-l reclamă ideologia modernă este o exigență a atmosferei cosmopolite și dezorientate de azi. După ce vechile prestigii și vechile orânduirii au fost distruse, se încearcă azi sinteze artificiale care relevă mai mult pornirea anarhică și aventuroasă a sufletului contemporan decât nevoi înscrise în ordinea firească a lucrurilor. În toate aceste discuții este o frivolitate evidentă și o infatuație respingătoare.

Reformele spirituale sunt totdeauna opera vremii. Ele vin solidare cu ordinea întreagă a lucrurilor în care drumul naturii este respectat, iar cultura nu însemnează decât o dirijare convenabilă. Nu există revoluții în spirit, oricând și oricum. Viața își are o ordine proprie în care trecutul se conservă, iar eternul prezent pe care-l au oamenii în față este concluzia lui. Orice moment al vieții este o continuare a ceea ce a fost cu o direcție spre viitor. Din acest motiv nu se pot inventa direcții artificiale cu pretenții de durabilitate. Trecutul reprezintă ceea ce este verificat deci ceea ce este sigur. Separarea de spiritul lui este o aventură. Ordinea și direcția vieții este în tradiție și continuitate. Inovațiile revoluționare sunt soluții verbale

și improvizații inconsistente fiindcă au pretenția de a nu depinde de nimic trecut dar de a cuprinde întreg viitorul.

Mania reformismului interior și exterior este generală. Agentul ei prețios este intelectualitatea anarhizată și desrădăcinată de pretutindeni. Franța de ex. cunoaște puțin literatura aceasta mesianică fiindcă este o țară în care tradiția și ordinea clasică este sever respectată, iar intelectualii se încadrează ei prin disciplină interioară. Alte țări sunt vulcane de reforme permanente. Țările mici cari își încep viața în plină libertate abia acum, sunt victima acestei atmosfere de misticism reformist. Nu este aici numai o iluzie inutilă dar și o păgubitoare rătăcire. O viață nouă nu se începe prin programe, manifeste și teoretizări permanente. Viața își precizează caracterul în acțiunea efectivă. Aici se verifică valoarea și măsura posibilităților ei, nu în preocupările sterile de conceptualizare anticipată. Cine se preocupă mereu de formele vieții în viitor este în afară de prezent deci în afară de singurul prilej de a trăi un destin adevărat.

BUCUR ȚINCU

PASTORALĂ

Eu sunt păstorul prejmuīt de stele
Ce le-oglesc ȩn doniciorul sufletului meu
Și le desmierd să fac o salbă dragii mele
Din urmele lui Dumnezeu.

Fluerul smult din taina codrilor bătrâni
L-aud țâșnind ca laptele la stâni,
Ca o cãdere de cerești isvoare
ȩn sufletu-mi ce-l troenesc turmele stelare.

Omãtul lor cu-azurul m'a 'nfrãțit
S'asvãrl bijuterii de stele'n ape
Sufletul ei să-mi vie-aproape
Ca aburul ȩn cer ȩnvãlmășit.

Sã ne'mpletim ninsori de lunã
Ușor plutind ca dorurile'n zãri,
Legãnãtoare fire de visãri
Pe care nime nu le mai adunã...

NOCTURNĂ

Din ape ceruri limpezi am bãut
Și am pornit pe câmp cu Dumnezeu
Alãturea de el — reflex de curcubeu
Ce'n boabele de rouã-a dispãrut.

Iubirea-mi arde'n candelile de mac
Pãzitã de surãs de albãstrele
Ce-au rãsãrit din dorurile mele,
Privirile-mi pe ramuri spãnzurã hamac.

Mi-am risipit pe grâuri gândurile'n van
 S'adoarmă'n așternuturi de hodină,
 Le ciugulește cloșca de pe bolți, în lan,
 Când luna-i cerne boabe de lumină.

Pe văi, tristețea'n ceață mi-am lăsat
 Din cupa lunei bând să se'nsenine,
 De-a fi să se strecoare iar la mine
 Să nu mi-o muște câinii'n sat.

Sufletul meu înalță vălu-i
 Ca un ștergar de fum pe'nlăcrimate zări
 Din vatra'n care inima-mi învălui
 S'o regăsesc în spuză de visări.

PE ȚĂRM

Intins pe țărniță cu ochii țintă'n unde:
 În luciul apei luna se îndoaie,
 O rază simt cum sufletu-mi pătrunde
 Și firul gândurilor mi-l înmoaie.

Răpit de leagănul viselor sfinte
 Aud misterice suspine'n zare, —
 Amin — durează un glas ca de părinte
 Și-o stea strătae-a cerului cărare...

Cu mâini de ghiață umbra mea m'atinge,
 Tiptil mă ia de cot și peste luncă
 Mă 'ndeamnă'n drum, ca pe-un copil mă 'mpinge:
 E timpul suflete mergi de te culcă...

ZORI

Vai, noaptea, care zâmbitoare
 Atâtea lumi a desvelit,
 Naintea faptului de soare
 Se 'nvălmășește'n infinit.

Din noapte soarele descinde
 Ca dintr'un haos dispărut
 Și pare că sub ochii-mi prinde
 O nouă lume început.

Invie parcă-o nouă forță
 Și'n mari podoabe se 'nveșmântă
 Sufletu-mi pâlpăe o torță,
 Să scutură de flori și cântă.

FIOR DE TOAMNĂ

O, soarele-amețit în vie,
 Iși varsă banița de galbeni pe păduri,
 Imi cetlește ochii'n cari învie
 Ca 'ntrânsul dorul van după lunari conduri.

Pe strune-mi pune-argint brumarul
 Și mă 'nfioară ca pe-un crâng
 Tristețea-și sue'n mine, ca'n bolți de nuc, amarul
 Și lujere de plâns în sânu-mi frâng.

Ci inima-mi mai arde funigei
 Și ca o hulubiță'n laț se sbate
 Că cerul din ferestre i l-ar sparge, poate,
 S'audă visurile ei.

În mine șoșotă-un îndemn
 Când toamna 'ncremenește'n trup de ceară
 Să-i vărs belșugul peste cap de vară, —
 Sorbindu-i busuioaca din cămăși de lemn,

Să uit că peste fruntea-mi miruită de zăpadă, —
 Curând în fața vremii 'ncovoiat
 Asemeni unui crin cuminecat, —
 O brazdă de 'ntuneric o să cadă.

VICTORIE

Iar pe chelie, se plimba o muscă.
(Cezar Petrescu: *Simfonia
fantastică*).

I

Generalul închise cartea și furios o aruncă pe noptieră.

— Asta-i un dobitoc... un mare dobitoc...

Vocea îi era necunoscută, o voce joasă și guturală, izbînd parcă dinăuntru înafară timpanele infundate cu vată. De altfel nu-și dădea bine seama. Fusese aieva vocea lui sau o voce străină, folosindu-i sufletul ca pe o pîlnie acustică.

— Asta-i un dobitoc... un mare dobitoc... se încapătâna vocea.

— Cine-i dobitoc?... se resti generalul.

— Cum cine?... Parcă nu știi... Ia, Grigore Stolnicu, profesorul din *Simfonia fantastică* a lui Cezar Petrescu...

Și numaidecât, închipuirea generalului, până atunci fluidă cu rîndurile cărții, se împrăstie ca razele unui punct luminos, înțepinînd pe un mănunchiu de imagini: sala de concert în suspinul lent al emoției; orchestra, o neînțeleasă mare cu valuri de argint, alamă și mătase; maestrul, parcă la intersecția acestor lumi, apropiînd și disjucgând cu bagheta sufletele oamenilor din sală, de sufletele instrumentelor din orchestră și în fine, tot acest tumult năvalnic de torent revărsat, adunat și tors în firul de caraghios al lui Grigore Stolnicu, profesorul cel chinuit până la exasperare de giumbușlucurile unei muște sprintăre pe chelia insului de față.

— Asta-i un dobitoc... făcu vocea, parcă să-i dea curaj.

— Pentru ce dobitoc, domnule?... ripostă generalul.

Acum ambele voci, desprinse oarecum din el, se certau pe so-coteală proprie.*

Generalul schiță o mișcare de contrarietate, ca și cum niște inferiori i-ar fi discutat dincolo, în odaia vecină, ordinul.

— Prostii... Sunt obosit... Mai bine să mă culc...

Trase lăntișorul dela lampă și închise ochii. Imaginile luminoase

se afundară ca niște umbre în întunericul creierului. Totuși el continua să vorbească, apărându-se.

— Schimbarea garnizoanei... noua mea funcțiune... Apoi, prea feluritele îndatoriri... amestecul de preocupări... Totul mă turbură și mă excită...

Și deodată se regăsi cu mintea în cabinetul ministrului de războiu, discutând locurile la noua mișcare în armată. El voise Craiova. Dar Craiova era rezervată nepotului primului ministru. Apoi în ordinea preferințelor, Constanța. Aci, dificultăți politice locale, și atunci... poftim Clujul.

— La Cluj, Grădinescule... la Cluj, îi vorbi sfântos ministrul de războiu, la Cluj avem nevoie de oameni destoinici... Clujul e o cetate dușmană, ce trebuiește cucerită. Acolo, peste îndatoririle de ostaș, se impun și cele de cultură... Să fim cinstiți... Prestigiul nostru față de minoritari, doar o cultură temeinică îl poate asigura...

Povețe de circumstanță, tăiate cu foarfecele parcă din gazete. Dar la Cluj odată sosit, aceeași stereotipă vorbă: cultura.

Și atunci fără convingere, dar conștient de porunca timpului, care nu cruță nicio abatere, s'a hotărît a deveni om de cultură. Și hotărîrea l-a costat. E drept c'a descoperit o literatură nouă, el rămas odată cu bacalaureatul, la versurile lui Cerna și romanele lui Duiliu Zamfirescu. Și o plastică nouă, și ceea ce n'ar fi crezut vreodată, o muzică românească... Dar cu câtă trudă... cu câtă!

Generalul s'a răsucit cu necaz, în pat. Ar vrea să adoarmă, dar gândurile i se învârtesc morișcă.

— Ce frumoasă literatură era pe vremuri... simplă, pe înțelesul tuturor... îți mergea de-a-dreptul la inimă... Nu ca acum, chinuită și bolnăvicioasă... De pildă, poftim și la Cezar Petrescu... Ce gust să urmărești cu atâta insistență fiecare gest sufletesc, fiecare mișcare abia schițată, fiecare pornire abia concepută... și mai cu seamă acea stăpânire și luptă, care menține pe un nebun în aparențele cuminenției. Căci fără îndoială, Grigore Stolnicu este nebun...

N'a terminat cartea de citit, dar dela primele pagini și-a făcut convingerea. Un nebun!...

— Așii!... un dobitoc, un mare dobitoc!...

— Pentru ce dobitoc?...

Vocile stăruiau desprinse din făptura lui, voci de sine stătătoare, parcă vocile a doi advocați gata de harță, unul apărând pe Grigore Stolnicu, celălalt acuzându-l. Generalul își depărtă cu voință auzul, plictisit de ceartă și vacarm. Înaintea lui: estrada... Muzica n'o

pricepe, dar orchestra, orchestra... Ce disciplină?... Ce încântare pentru un adevărat militar. Orchestra este o unitate, în care fiecare ins își execută cu însuflețire, dar și cu precizie, îndatorirea. Ce ar fi de pildă, ca timpanistul înnebunit subit, să ridice ciocanul și... poc cu el în chelia înaintașului său, ca să omoare o muscă...

Generalul își simte trupul întins, ca o piele de caracatiță și fixat în gămălii de sudoare. Nebunia lui Grigore Stolnicu, rostogolită ca un tăvăluc, vine să-l strivească și apoi să-l arunce în vârtej. Noroc de minutarul ceasului, care-l ține legat de realitate. Dar și tic-tacul ăsta...

— Disciplină, disciplină...

Generalul ar vrea să nu mai audă. Singur să se știe noaptea în zăvoiu, întins pe prundișul argintat, sau în parc, pe banca de piatră, așteptând. Ah!... Dar fie-ce șgomot al ceasornicului e lovitură... or, lovitură e și punctarea gămăliilor de sudoare, și gestul timpanului în tobă și palma lui Grigore Stolnicu, când va face „plicii” pe chelia tovarășului din față...

De aceea, privește în sală.

Sala de concert e în suspinul lent al emoției; orchestra apare ca o neînțeleasă mare cu valuri de argint, alamă și mătase... iar maestrul, parcă la intersecția a două lumi, apropie sau depărtează cu jocul baghetei, apele sufletului de cele ale armoniei...

Generalul e nemulțămît. Născocirile muzicii, imagini cuplate de metafore și comparațiuni, ies la iveală în necazul lui. Ce-i asta? Cornul de lună ca o svârlugă între nori? Noaptea destrămată de acele brazilor? Pălăria cavalerului, streășină de lumină?... Gândiri frumoase, semn de slăbiciune. Un om serios nu judecă decât ceea ce vede. De pildă, viorile... toate cu arcușurile în aceeași mișcare, când în jos, când în sus, soldățește. Și contrabașii!... Cum se luptă cu enormele lor instrumente... ca niște ursari. Și oboiștii...

Generalului îi este a râde. Totdeauna, oboiștii suflând i s'au părut caraghioși. Suflă subțire numai din buze, ca și cum ar lipi o țigară... Și țin gâtul întins, ca niște cocoși...

Generalul e tot nemulțămît. Realitatea, zadarnic orchestra vrea s'o stăpânească... Simfonia e fantastică... Valurile se revarsă peste matcă. Stihia s'a deslănțuit. În sală, lumea nu mai are puțință de a reacționa. Stă înmărmurită... Și în această mulțime prostită, o singură minte ageră lucrează... E mintea lui acum tot una cu mintea lui Grigore Stolnicu. Ea singură are o preocupare serioasă: musca de pe scăfârlia vecinului... S'o urmărească tiptil, tiptil, cu mâna ridicată, pentruca la momentul potrivit, odată... plicii!...

II

A băgat de seamă... Intrarea lui în teatru a produs emoție!... Noul general!... Să-și găsească deci o înfățișare potrivită. E încă tânăr, doar de patruzeci și șase de ani. Poate să fie, dacă nu frumos, cel puțin plăcut și mai cu seamă interesant. El știe că e pus la concurs cu predecesorul său, la concurs cu ceilalți generali maghiari, care cândva au trecut prin loja comandamentului. De aceea a venit însoțit de întreaga suită... și cu toții la fel de frumos gătiți, în haine de mare ținută, după reglement: mănuși albe, cizme de lac, centură, decorații, eghileți. Și nu din fanfaronadă! Are însă răspunderea situației. Adus în fața mulțimii ca o divinitate, el are lipsă de primul atribut al divinității: prestigiul! Or, la urma urmei, prestigiul se rezolvă prin fast și decorație...

Generalul aruncă o privire asupra acestei mulțimi. Privirea i se desăgărează jos, pe capetele sculptate în penumbra luminii artificiale. Din nou e obosit!

— De Verdi e opera asta, Marinescule?... aude el pe șeful Statului Major cerând informațiuni aghiotantului.

Generalului i se oprește gândirea, ca tăiată cu foarfecele. Pof-tim, fă cultură cu oamenii, pentru care toate operele sunt scrise de Verdi!... Aștia sunt ca ordonanțele, pentru care orice ziar e Uni-versul. Nu se ostenesc să citească măcar programul sau afișul, necum o carte de specialitate.

Și-și amintește cum el își procurase dela un teterist, absolut al conservatorului, un comentariu al operei.

Se întoarse către ignorant și începu să-i explice, fără nimic muștrător în vorbă, strâns după textul cărții.

— Ciudată soartă a avut și opera asta „Samson și Dalila”... Autorul e Saint Saëns... A lucrat-o nici mai mult nici mai puțin de nouă ani, dela 1868 până la 1877... și după atâta muncă n'a găsit în Franța scenă, care să i-o reprezinte imediat, ci...

Generalul își opri cuvântarea. Oboistul din orchestră a dat un semn prelung, imediat viorile, ca niște orătănii la strigătul gospodinei, s'au repezit să-l prindă.

Tocmai la timp, căci vorbind a simțit o suferință vagă, nedefinită, ca o reminiscență tristă. Învățase pe de rost cuvintele altuia ca și... ca și...

— Parcă și Grigore Stolnicu învățase din enciclopedie explicația Simfoniei fantastice?...

Voit, generalul își schimbă cursul gândirii. Stăruința de a-și aminti îi producea aceeași neliniște.

Jos, sub el, orchestra e în frământul pregătirii. Și deodată tresare, ca și cum ar fi făcut o descoperire. Da, da... a prins secretul neliniștii. Nu loja comandantului e la o înălțime prea mare, cum crezuse el la început, ci orchestra e înfundată jos, jos de tot ca într'o scoică, între scenă și parter. Și fără să vrea ridică privirea parcă să măsoare distanța. Poftim!... Acum altă plectiseală. În fața lui, două rânduri deasupra, la o lojă de galerie, un tânăr inconștient stă pe balustradă, cu spatele spre public, sprijinit doar într'o mână.

— Ce nebun!... Un gest greșit... o scăpare din vedere și... bâldâbâc...

Generalul își întoarce din nou privirea în orchestră. Ce-i pasă lui de nesocotința altora?... Nu-i vorba însă de nesocotința unui nătărău... se rectifică el. Să-și frângă gâtul, dacă-i dobitoc!... Dar de acolo de sus, drept peste trombonist ar cădea și terciu l-ar face... Asta e!... Pentru ce să piară un om nevinovat, prin prostia unui scrântit?...

Generalul din nou e cu ochii în orchestră. Violoniștii își fugăresc degetele mărunț și egal pe gâtul viorii. Celiștii și-au scos capetele la vedere peste burțile instrumentelor. Ascuns sub rampă, gonit parcă din ansamblu, harpistul ciupește de unul singur pe grătarul de corzi, arpegii scurte și răsucite. În fund, timpanistul își acordează diferitele lui tobe, cu mișcări surde, învăluite parcă în vată. Intreaga orchestră e în neastâmpăr. Și deodată, toate glasurile încep să trepideze pe întrecute. A intrat dirijorul.

— Parcă-i gospodina cu grăunțe... își repetă generalul imaginea.

O lovitură sinistră de gong, apoi tăcere totală. Maestrul a ridicat bagheta în sus. În sală întuneric. Toate privirile sunt ațintite spre rampă. Și atunci, generalul, scăpat parcă de sub supraveghere, își strecoară binișor privirea sus, spre loja de galerie. Ah, ce mizerie!... Nesocotitul tânăr a innebunit parcă. Așezat pe balustradă, cu mâinile încrucișate pe piept, sigur pe poziția lui, mai mult chiar, provocator, el așteaptă începutul spectacolului. Cum Dumnezeu de nu-i e frică? E fără niciun sprijin. La cea mai mică greșală de echilibru, bâldâbâc...

— Ce-mi pasă mie de toate astea?... Mai bine să ascult...

Generalul își concentrează toată atenția asupra muzicii. Muzica, nu numai că trece pe lângă el străină, dar se preface în impresiuni ciudate. Sunetele viorilor îi flutură nesuferit, gădilicios chiar, ca niște jurubițe de mătase despletite; fluierile flautelor se rezolvă în serpentine care încolăcite îi țiuiesc până în timpane; iar alăturile, ba îl încolăcesc, ba îl tamponează, ba îl poartă lin ca pe targă. Totul e

exterior, nimic nu-l pătrunde. Este un vizual, la care și sunetele se materializează în elemente concrete.

Din nou e cu ochii la arcușuri. Aceeași ordine, același paralelism. Parcă și degetele pe găturile negre, aleargă tot paralel. Chiar buzele și obrații muzicanților suflători, se mișcă în același tact. La fel pufăesc tromboniștii, ca niște obezi, la fel își tivesc buzele, oboiștii, ca niște cumetre în grații. Și fagoții! Să crezi că atunci dau trup, prin vergeaua ondulată de argint, instrumentelor lor monstruoase ca niște pari. Ce caraghioși! Mai cu seamă oboistul prim. Țsta-i grozav de caraghios! Scurt, gras și chel. Dar ce chel! ... Capul lui, pe instrument, se profilează ca un bostan înfipt într'un par. Să cadă jos, terciu s'ar face, ca și ... ca și ...

Din nou aceeași senzație penibilă de sfârșeală.

— Terciu s'ar face, ca și tânărul de sus ...

Generalul simte pe frunte picuri de sudoare. Parc'ar fi la o probă scrisă de tactică, negăsind soluția. Ce casnă, ce casnă! ... Ar vrea să ridice privirea sus, la loja de galerie, dar privirea îi atârnă grea în jos. Chelia oboistului i s'a prins de pleoape.

— E scurt, gras și chel, ca ...

Generalul are o opresiune pe piept. Ar vrea să respire și nu poate. Chelia oboistului e tema, și soluția îi sbârnăe pe la tâmpile ca o muscă.

— E scurt, gras și chel, ca ...

Sbârnăiturile parcă au trecut în minte. Creierul în întregime e un roi răzvrătit, pe o pradă.

— E scurt, gras și chel, ca Grigore Stolnicu ...

Generalul răsuflă odihnit. În fine! Dar gândirea în neastâmpăr, a găsit nou prilej de neliniște: chelia. De câțva timp, sufletul său are lipsă de neliniște, ca de o ambianță. Deci scormonește, scormonește ... se teme și totdeodată dorește stările de grijă.

Generalul e cu ochii sus la loja de galerie. Se apără ... Nu știe cum, dar simte că se apără. Ce rușine pentru un militar! Și totuși, privirea caută cu nesaț, pe celălalt partener al jocului. Dar aci, decepțiune ... Tânărul cumițit s'a tras înăuntru. Ce păcat! ... L-ar vrea din nou pe balustradă, cu mâinile cruciș pe piept, preocupat de muzică ...

Desorientat și totuși voluptos excitat, generalul își plimbă privirea între cele două sfere de atracție. Jos, chelia rotundă, întinsă, parcă încărcată cu explozibil; sus, fața profilată a tânărului, ștearsă de orice asperitate, fosforescentă în penumbra luminată a lojei și lucioasă chiar ... Ca o chelie! ... Intr'un moment de energie, el întoarce capul și își înfițe privirea în balcon. Ce rușine! Pur și simplu,

a fugit de pericol! Dar balconul este o hrubă cu capetele fosforescente așezate în rânduri, rânduri, ca și craniile într'un mauzoleu. Și lucind toate... ca niște chelii...

Generalul își dă seama de absurditatea vedeniei. Judecata lucrează doar prin închipuire, cum e mai rău. Se întoarce cu mintea la textul tradus acasă de teterist. Ah, și asta-i tot o fugă, tot o mișcare de apărare!...

„In lungi tonuri de corn și în acordurile instrumentelor de lemn, glăsuește textul, se deschide actul întâi... După puține tacte, urmează un pasagiu de o pregnantă melancolie... o țesătură melodică trecută dela un instrument la celălalt“...¹⁾).

Deodată generalului i se șterge gândirea. De câțva timp, ochii lui în neștire urmăreau parcă chelia oboistului. Da, da... S'a trezit... Dar ce cumplită trezire! Soarta își bate joc de el ca un inferior obraznic... căci pe chelia oboistului, se lăfăește cum îi place, când în zig-zaguri, când în sburdalnice capricii, slobodă ca o salbăticiune a preriei, o muscă.

Generalul face o mișcare, ca și cum ar vrea să se ridice. Simte că nu poate respira, și ăst deficit de respirație îi răspunde tocmai în frunte.

— O muscă!... Pentru ce batjocura asta?...

Apoi, după noul său sistem de gândire dialogată:

— Nu e batjocură?...

— Ba chiar batjocură... căci e musca lui Grigore Stolnicu...

Din nou, o mișcare de ridicare. Ii e rușine... Ce Dumnezeu!... Uită că-i militar?... Și la urma urmei, poate că nici nu-i muscă.

Și ochii lui încep să cerceteze.

— Muscă e?... Nu!... Ba da... Ba nu...

Vederea îi este țepăună și subțire ca un ac de insectar. S'o poată trece odată prin trupul moale până'n jos, ce bine-ar fi!... Bâzâind în țepă să-și dea sufletul obraznica insectă! Dar dacă nu-i muscă?... Ar putea fi neg, pată de cerneală, petec de hârtie... Ași!... Se mișcă... Ba nu... Oare nu-i o părere?... Lui îi tremură privirea în pleoape...

— Marinescule, se răsuțește el către ofițerul de ordonanță.

— Porunciți, Domnule General...

— Binoclul...

— Pofțiți...

Generalului i se curmă respirația de emoție. Ciudată senzație!

¹⁾ Peter Raabe. Opernführer.

Pâlâiri de teamă simte în suflet, ca un copil căruia i se pune pentru întâia dată în mână, un revolver.

Este un binoclu de campanie, metalic și masiv, cu osatură de revolver și greutate de grenadă. În războiu, cu el privea pozițiunile inamice. În războiu... Ce cuvânt hipertrofiat și asta: războiu!... Ca și cum singur ar rezuma maximum de energie umană și pasiunea legată de luptă și pericol. Minciună!... Sunt împrejurări în viață, mult mai dramatice... de pildă, înarmat, să urmărești singur un răufăcător, ca detectivul. În atare mișcare, te mână imbolduri maxime de amarez: de a poseda și strivi. Pe când în războiu, atâtea elemente se interpun între ochiul care privește și prada care nu se vede. Războiul e mecanizat... A scăpat din simțuri...

— Nu e exact... se rectifică el, și în războiu ai luptă de corp la corp, ca în atacul dela Cașin.

Ochii privesc la chelia omului, gândurile însă în frânturi se năpustesc, se încăleacă, se resping.

Rachetă albă: baraj de mitraliere... Trei rachete: baraj general... Rachetă albă și roșie: baraj de grenade...

Generalul s'a deșteptat cu binocul la ochi. Acum vede la precizie pielea punctată cu mici gropițe negre, ondulând la ceafă în delurețe și pe ea, alergând în voie insolenta insectă. Ii vede capul cu ochii bulbucați; toracele strâns ca în corset și abdomenul umflat să plesnească; îi vede picioarele subțiri ca firul de câlț, frânte din încheieturi și aripele lucrate ca o bijuterie.

Odată, plici...

Binocul îi tremură ușor în mână. Ce noroc pe el!... Căci, să fie în parter, ca Grigore Stolnicu, și să aibă înaintea o chelie pe care se lăfăește o muscă...

Odată, plici...

Sunt în natură formațiuni, care te obligă să le strivești. De pildă, coaja de ou, crusta de gândac, sau țesătura firavă a unei insecte, altele, ca fesul și jobenul, trebuesc turtite de sus în jos, iar altele cer, fără discuție, o palmă... de pildă un obraz insolent sau chelia oboistului.

Odată, plici...

— Prostie... se încurajează el.

Și totuși unda de neliniște se accentuează în el. Generalul găfâie pe loc, în mâni simte un tremur subțire. Capul chel e jos, la distanță mare și el... el are în mână arma grea.

Odată, plici...

Să dea drumul binocului drept peste capul chel. Și musca și chelia dintrodată... Generalul se răsuțește pe scaun.

— Marinescule, ia-ți binoclul...

— Păstrați-l, Domnule General...

Dar generalul împinge unealta grea la spate, în mâna subalter-nului, să n'o mai vadă, căci sufletul său e întins la maximum, parcă să explodeze și se teme de orice instrument de războiu. Privirea-i continuă să fie atrasă de chelie. Și capul gol e o poziție în iminență de explozie!... Conflictul e la maximum. Două pozițiuni vrăjmașe, — sufletul său și chelia de jos — ambele gata să sară în aer... Care pe care?

Generalul își dă seama de absurditatea gândului. Dar în același timp are senzația că nu mai poate. Trebuie, trebuie... O forță năvalnică îl împinge să acționeze. Cum?... Ca'n războiu...

Fără să vrea și-a ridicat privirea spre loja din față. Ce noroc!... Tânărul inconștient e din nou peste balustradă. Generalul tremură de plăcere. Acum... un, doi, trei... Tânărul e însă nemișcat. Generalul, rânjind, îi întinde o privire întoarsă ca un cârlig, parcă să-l agațe. Doar să-l clatine... atât! Și de-acolo, bâldâbâc peste capul trombonistului... Trombonistul nu-i chel, dar ce are aface... Toate capetele sunt poziții cu explozibile. Haide deci... un, doi, trei...

Generalul râde. Își vede prada cu picioarele în sus, fășâind prin aer ca o cometă, și deodată pleosc, cap în cap... ary Cluj

— Un, doi, trei... poruncește el.

Dar în necazul lui, tânărul s'a tras cuminte în lojă. Generalul găfâe. A rămas parcă singur în tot teatrul, cu prada. Ajutorul i-a fugit. Forțe puternice simte năvălind în el. Jos, chelia oboistului strălucește, întinsă la maximum ca o bubă coaptă. Musca e doar o țintă. Or, el explozia o dorește. Deci, înainte peste balustradă ca din carlinga avionului, binoclul în sus drept peste obiectiv. Și acum, un, doi, trei...

Generalul se răsucește pe scaun.

— Marinescule...

— Binoclul, Domnule General?...

Generalul e în panică. Parcă ar fugi de pe câmpul de luptă.

— Chipiul și mantaua...

În lojă, rumoare. Apoi, întrebări îngrijate, de circumstanță.

— Vă e rău, Domnule General?...

— Da... O migrenă teribilă...

Toți ofițerii sunt împrejurul lui.

— Vă conducem, Domnule General...

— Nu... se răstește el, rămâneți aici...

— Dar mașina... mașina vine tocmai la douăsprezece...

— Nu-i nimic... Merg pe jos... Asta o să-mi facă bine...

— Domnule General, imi permiteți...

— Nu, Marinescule... Rămâi aici...

Ordinele lui sunt fără replică.

— Noapte bună, Domnilor...

— S'trăiți, Domnule General...

În timp ce deschide ușa, senzația de dezastru se accentuează. Hohotește parcă ceva în el.

— Câtă lașitate, Doamnel... câtă lașitate!...

* * *

Generalul aleargă pe jos spre comandament. Nu vrea trăsură, nu vrea mașină... Aerul rece al nopții ca o legătură, îi adună svănelele sufletului. Inetel cu inetel patima se mulcomește. Poate judeca în liniște. Trebuie să ia măsuri, să se îngrijească. Asemenea accese îi compromit prestigiul. Chiar dacă nimeni nu știe... Este totuși un prestigiu al omului față de el însuși... A fost o amețeală, o clipă de șovăială posibilă oricui odată în viață. Da?... Dar dacă în acea clipă de șovăire, slobozea peste capul nefericitului...

Generalul găfăe mai mult de emoție, decât de fugă. S'a trezit la poarta comandamentului. Sentinela, zăpăcită, îi prezintă arma cu mișcări impletecite, și rămâne nemișcată. Câtă batjocură! Maximum de onor lui? Unui laș? Unui fugar?... Sue scările comandamentului la apartamentul său. Ordonanța aleargă:

— S'trăiți, Domnule General...

Generalul îl concediază.

— Du-te Vasile... n'am nevoie de tine.

Și începe să se desbrace, silindu-se totdeodată să-și pună gândurile în ordine. Ce-a fost fuga asta năroadă?... Ce-i cu blestemata gândire a lui Stolnicu, înfiptă ca o strechie în cugetul său?... Prin ce mecanism stăruie cele două voci din nou desprinse din el, discutând?...

Generalul e fără astâmpăr, în pat. Imposibil s'adoarmă. Poate faptul că n'a terminat cartea... A lăsat povestea doar începută și povestea se răzbună, cerând întregire.

— Ciudat... Ce putere să aibă o carte și o poveste?...

Și totuși, așa e! Să fi terminat cartea, să fi știut sfârșitul povestirii pe semne n'ar fi suferit accidentul supărător. Trăiește o răzbunare a cărții.

— Oare ce se petrece cu Grigore Stolnicu?

Generalul e la nou împas. Nu vrea să cedeze. Nu vrea altă slăbiciune. A stins lampa și a închis ochii. Dar dincolo de pleoapele căzute, închipuirea a pornit mare lucrare. Teatrul, balustrada, chelia,

musca... Generalul își dă seama... răzburarea cărții! Un personajul livresc este o fantomă desgropată de cititor. Ce bine îi ședea acolo lui Grigore Stolnicu, mort în cimitirul cărții! Iată-l acum dușman...

Generalul se răsuțește în pat.

— Ce prostie... Fantome reînviată! Mă paște curiozitatea... Voiu face deci ca femeile... Să citesc sfârșitul și cu asta gata...

Generalul aprinde din nou lumina. E nervos.

— Nu... nu vreau...

Insă totdeodată, ochii i se prind de noptieră. Acolo, sub un teanc de ziare și scrisori, e cartea... cartea, blestemata!... Cum de-a uitat s'o pună la loc în bibliotecă?...

— Să sfârșesc odată... își poruncește el.

Comanda îi rămâne doar la suprafață. Lăuntric curge tumultuos argumentația. Ca la critica unei operațiuni militare, așa de sistematic judecă: luând cartea, cedează impulsului de care nu vrea s'asculte; lăsând-o, dă dovadă de teamă... Și deodată, mai înainte ca să fi hotărât într'un fel sau în altul, smulge cartea de sub maldărul de hârtii și gâfâind o deschide la sfârșit:

— „El și nebun... Să râdă toți nemernicii de asemenea nerozie, cum râde el acum...”

„Iar Grigore Stolnicu râde întradevăr, și cu plicurile decolorate în mână, râde din ce în ce mai nestăpânit și mai vesel...”

„Hohotul a umplut camera, răsună în toată vastitatea goală”.

Generalul privește năuc. E singur. Odaia-i goală și îngustă ca o celulă de sanatoriu, iar el în cămașă de noapte — poate în halat de nebun — se vede bătrân cu plete cărunte, ghebos și uscat, hohotind de râs — cum e mai trist — pe niște învechite scrisori, — scrisorile lui Grigore Stolnicu — desorientat ca în fața necuprinsului, și totuși gata să se nărue de ziduri...

Cu voință își suprimă viziunea.

— Țsta-i un dobitoc... un mare dobitoc...

— Pentru ce-i dobitoc?...

A închis cartea și a aruncat-o furios pe jos. Mintea continuă să judece drăcește: gest de îndepărtare, gest de frică... Frică?... De cine, Dumnezeu?...

Stinge lampa. Intunericul din nou îl liniștește, are în el răceală de compresă umedă. Apoi, pe măsură ce se încălzește, sufletul incitat începe să pulseze. Generalul încearcă să-și fixeze critic, reperurile. Dela cine pornește răul? Și mintea, joc de imagini, îi scoate înainte pe Grigore Stolnicu.

— A, da... dela Grigore Stolnicu...

Dar Grigore Stolnicu e o plăsmuire... nu există...

— Ba există...

— Unde-i?... țipă el în vid. Cine e?...

— Tu!... răspunde vocea.

Intuneric de hrubă și în întuneric, vocile țiuesc ca între două scoici.

— Tu ești Grigore Stolnicu...

— Dar insul chel cu musca pe chelie?...

Vocea piuse ca un glonț în traiectorie.

— Cine e?... se înfurie el.

— Oboistul... Nu-l vezi?...

Generalul se svârcolește ca pe patul de tortură, în pânza de nădușeală țepoasă.

— Cum o să fiu eu Grigore Stolnicu?... Dar eu sunt în lojă și oboistul e departe de mine, jos în scoica orchestrei.

Imediat își revine. Încă o greșeală. Nu trebuie să se apere. El n'are lipsă de apărare, fiindcă totul e o ficțiune. Un gând dureros îi sfredelește tot mai adânc sufletul și de acolo, asvârle în noapte spulber de imagini. Și mereu același proces. Fiece imagine eliberată își organizează pe socoteală proprie, vieța. Grigore Stolnicu e sus în loja comandamentului. Il cunoaște prea bine. Are fireturile, centura și decorațiile de general. Le-a îmbrăcat acasă în fața oglinzii. Și cât îi șade de bine!... Dela înălțimea lojei el poate examina mulțimea. Mulțimea?... Capete lucind doar în lumina sălii ca niște chelii. Grigore Stolnicu râde. Chelii... chelii pretutindeni, lucii ca niște țeste de cranii... Dar printre ele, una e mai ispititoare. Parcă o iubește! O iubește ca pe un obiect sculptat în sedef ce se poate sparge... Grigore Stolnicu râde. Iubire, posesiune, strivire! Ce prostie... Cum o să iubească o chelie?... O chelie care îl irită, care își bate joc de el... o chelie, care îl pune la încercare. Ce?... Il pune la încercare?... De bunăseamă. Atunci, să-i arate el ce poate...

Il el s'au deslănțuit pofte. Niciun fel de judecată, ci doar impulsuni pe cale de înfăptuire. Două forțe față'n față, ce trebuiesc să se ciocnească: o chelie și o palmă. Odată, plici! Ce prostie!... Dar palma e sus în lojă și chelia jos, în orchestră...

Generalul găfâie de emoție. Piedeca-i mărește pofta. Își revine. Piedecă la el?... Piedecă pentru un om de acțiune, pentru un militar?... Cum?... Parcă lupta se dă numai corp la corp... Atunci la ce bun uneltele de atac, grenada de pildă?... Uneltele prelungesc doar mâinile noastre... Și unealta lui e binoclul.

Deci la lucru. O ușoară aplecare peste balustrada lojei... Bagă

de seamă. Musca e șireată. Țintă mobilă... Calculează deci mișcarea... Bagă de seama. Musca urcă sus spre creștet... Fii gata!... Binoclul sus, și acum... drumul!

Generalul își ține respirația. Țeasta a explodat... Din chelie au tășnit țândări de os și stropi de creier...

III

Nu vrea să meargă la medic. Și-ar afirma boala oarecum, mărturisind-o. Or, tocmai de asta vrea să se convingă, că nu-i bolnav... Dar răspunsul ca o floretă îi urmărește, „tac au tac”, fiecare mișcare a judecății. Atunci, pentru ce n'a mai fost la teatru, din ziua când mișelește a fugit părăsind câmpul de luptă și dușmanul?...

Generalul râde amar. Câmpul de luptă, o chelie?... Și dușmanul, o muscă?... Răspunsul lui s'a prefăcut în ac, ce distramă parcă fir cu fir. Chelie, muscă... Așa e!... După urma lor avea să se nenorocească... să se prefacă în criminal și nebun...

Ah, de n'ar înnebuni!...

Gândul ăsta îl ia ca în spangă, parcă din pânțele până'n creștet. E palid, gura căscată, ochii holbați, coșul pieptului umflat, gata să plesnească din arcuri. Apoi, un colț al creierului începe să pulseze luminos. Nebunie, boală, medic... Ah, medicii!... Niciodată nu i-a putut suporta. Niște încrezuți, niște hipertrofiați! Îți jignesc simțul demnității de om amestecându-se cu indiscreție în ce ți-e mai tăinuț... De altfel nici n'a fost bolnav vreodată. Rănit, da... ca'n lupta dela Cașin, pierdut sieși, cu eul dispărut, redus la o masă inertă de carne, trăind parcă doar din obiceiul respirației... Bolnav!... Degradat din demnitatea de om, nu... nu!...

Generalul începe să se plimbe prin cameră, cu pași mari și agitați. Gândurile i se muncesc pe loc. Ar vrea să le elibereze din strungul simțirii dureroase și nu reușește. Are în sufletul său un ținut înflorit și luminat, ca poiana dela Cașin, când în fruntea batalionului...

— Da... Țasta-i cuvântul: în fruntea batalionului...

Generalul se surprinde în mijlocul odăii, cu un zâmbet proiectat parcă în trecut și deodată, îmbufnat ca de o slăbiciune, își retrage privirea luminoasă în întunecimea sufletului. A redevenit energic și hotărât. Își comandă sieși, înfruntând în același timp și pe medic.

— Voiu merge la teatru!...

Provocarea asta adresată și lumii întregi și sieși, a deslănțuit în el forțe nebănuite. Se simte mai mult decât vindecăt, trecut în ofensivă! Deschide ușa să-și cheme ajutorul. În odaie însă nimeni, și

astă neașteptată lipsă îi slăbește brusc forța ofensivă. Rămâne buimac. De dincolo, din odaia celor tineri, se aud glasuri voioase și râs.

— Care Sonia, Marinescule?

— Nevasta lui Șocolof, colonelul rus...

— O știu... E mică.

— Grozavă, dragă...

— Aia s'o aibă bătrânul...

Generalul a tresărit scurt.

— Bătrânului nu-i mai arde de femei... Nu-l vezi?... Tot cu nasu'n rapoarte și lucrări.

Generalul, binișor, s'a retras în biroul său. O undă melancolică, o senzație de ceva care s'a sfârșit, s'a pogorit în suflet. Bătrânul este el...

* * *

— Marinescu ăsta e un măgar! Iși uită la mine în birou, fleacurile lui de cărți... Poftim, un roman!... Crimă și pedeapsă... Pe-semne că între două lucrări de cancelarie, îi trage și un capitol. Pe furis, ca școlarii, în ora de matematică.

Generalul, cu un gest disprețuitor, asvârle cartea jos. Să și-o ridice, dacă-i trebuie... Și s'așează la lucru. Totuși, nu poate lucra. A fost nedrept cu Marinescu. Aghiotantul lui citește la tinerețe, ca să nu ajungă mai târziu ca șeful de stat major, sălbatic, neștiind cine a scris Samson și Dalila, sau chiar ca el, care a pățit-o cu Gri-gore Stolnicu din Simfonia fantastică...

Crimă și pedeapsă!

Generalul se scoală și cu o elegantă mișcare de îngenunchere, ridică de jos cartea. Ii e rușine; orice carte are în ea o sfințenie. Și în special acest roman. Parcă soarta înadins i l-a scos înainte, să-i amintească de pedeapsă atunci când sufletul său e plin de crimă.

— Crimă și pedeapsă de Dostoewski... Am văzut eu odată un film...

Și purtând cartea binișor, cu amândouă mâinile, ca pe un obiect fragil, o depune pe colțul biroului pentru Marinescu când va veni cu actele.

Crimă și pedeapsă!...

Privirea împrăștiată, ca și sufletul, s'a concentrat, curățită de tot balastul imaginilor de prisos, pe copertă. Un gând teribil îi svăcnește în minte: și el ar putea ajunge ca tânărul desemnat acolo.

Apoi răzvrătit:

— Ce gust! Să ilustrezi o copertă cu scene din roman...

Explicația îi vine ușor:

— Așa era moda pe vremuri... Ediție veche.

Și totuși cadre de pe copertă explică tot romanul: o victimă întinsă la pământ și tânărul cu toporul ridicat, gata să despice capul celei de a doua.

— Desigur, că și înăuntru, cartea are poze...

Și dacă s'o deschidă, dar mișcarea i se oprește printr'un sgârciu în incheietura cotului.

— Ce Dumnezeu, am ajuns să mă tem de cărți!...

Curajos, ia romanul. Nu s'a înșelat; înăuntru sunt ilustrațiuni din scenele mai însemnate, subliniate cu mici fragmente din text.

„Am vrut să fiu un Napoleon, de aceea am ucis"... explică tânărul, fetei.

Generalul e impresionat. Ilustrația, atât de simplă și totuși atât de viguros reliefată, numai în linii și umbre, proiectează pe mare întindere conținutul frazei.

— Ce figuri sinistre... Linia mai mult decât culoarea poate extrage esența nebuniei și crimei!...

La altă pagină, tânărul ingenuchiat la picioarele fetei, îi spune:

„Mă închin, nu în fața ta, ci în fața întregii dureri omenesti" ..

— Minciună!... se înfurie generalul. Minciună rusească. Rușii ăștia fățarnici au știut să păcălească întreg occidentul practic, serios și demn, cu șireata lor tânguială mistică...

Și ca să-și arate curaj, asvârle cartea cât colo. Cartea, sfârâind ca un disc, s'a izbit de zidul din față și frântă în două a căzut plăcintă la pământ.

* * *

Generalul e bine dispus. Singur în loja sa — Marinescu s'a învoit pentru o scurtă vizită în vecini — generalul prinde în oglindă, un crâmpieiu de teatru și cu el se joacă parcă de-a v'ați-ascunselea, balansând în sus și în jos capul. Din balustradele aurite, în lumina becurilor irizată de-a-lungul serpentinelor de stuc, ies la iveală sau dispar, după voie, busturi de femei în toalete somptuoase și făpturi de domni gravi, importanți, în ținuta de gală.

Bătrânul!...

Generalul și-a oprit mișcarea. Ii vine să zâmbească. El, bătrânul?... Ochiul s'au fixat asupra-și. Ce bine că e singur!... O clipă de răgaz, o clipă în care să se poată îndrăgi de sine... Ii place profilul fin conturat, din care vârsta, meditația, studiul și chiar parcă demnitățile de general au alungat orice element de brutală vigoare. Cu fruntea bombată, nasul aquilin și mustățile răsucite, de muschetar, chipul îi apare bun de efigie, fin, nervos și strunit. Să-l tai în lemn sau să-l lucrezi în peniță.

Bătrânul!...

Cuvântul îl surprinde deodată, dureros. În ochiul de sticlă, se imbulzesc acum alte figuri, figuri indiscrete de domni, figuri cerce-tătoare de femei... Generalul se retrage în fundul lojei. Privirea i-a rămas însă agățată de luciul oglinzii. Ea îl informează acum de loja pieziș așezată, de cealaltă parte a hemiciclului. Acolo-i Marinescu!... Se putea altcum?... Doar în lojă e o femeie...

Generalul închide ochii, obosit brusc. Intuneric!... O eșarfă de mătase argintată continuă totuși să lumineze câmpul întunecat al minții. Toate efluviile subtile ale parfumului femeiesc: ritmul ume-rilor poleiți, freamătul respirației încorsetate, strălucitul pupilelor mărite de jocul bijuteriilor, albeața fardată a decolteurilor și tot ce e vis și închipuire continuă să alunece pe pârția minunată. Apoi ju-decata, ca un burete, șterge desemnul plăsmuirii. Femeia!... Iată pricina bătrâneței lui. O cinstită văduvie, închinată muncii serioase, a ajuns să-l compromită. Din lipsa-i de flecăreală... și din întreaga sa atitudine demnă!... Să fi fost un flecușteț, să fi bătut saloanele, sciau după toate fustele... Atunci...

Și totuși în justificarea lui simte un punct slab. Cinstit s'a purtat, și serios, și demn... Dar iubirea?... Iubirea?... Iată ce i-a lipsit în viață...

Generalul se ridică în picioare gata de luptă, parcă să strivească dela început para de indoială, care mijește împrejurul său. Cu ochi provocatori cată înainte. În loja din față, privirea lui este așteptată. Sunt acolo doi ochi mari, luminoși ochi sortiți adorării și care totuși se umilesc în fața-i. Lumina lor e compromisă de un zâmbet cerșetor.

Generalul simte cum se înroșește. În piept are o strângere, prin genunchi îl furnică. Ce batjocură... Senzații de licean!

Cu o mișcare voită se rupe din urzeala vrăjii și întoarce capul. În orchestră altă privire, privire hotărâtă de astădată, ochi albaștri, față vibrândă, capul ridicat, pieptul desfășurat. Asta, da... atitudine de luptător! Generalul își privește potrivnicul țintă, dar și omul sus-ține curajos, provocarea. Sunt doi oameni, care se așteaptă. Parcă s'au mai întâlnit cândva. Generalul ar vrea, acum cu tot dinadinsul, să-l identifice, dar în acest timp a intrat dirijorul și omul s'a azeșat la pupitru. În locul feței de adinioarea, dârz luptătoare, a rămas un cap rotund, cu o chelie lucie și perfectă. Generalul răsuflă odihnit. E omul lui, oboistul!

Dar imediat în sufletul generalului a început crampa, răscolind valuri, valuri de suferință. În teatru se găsesc acum coalizate două puteri: ochii luminoși și umili, și chelia dură ca o piatră. Generalul

se frământă pe loc și în sufletu-i s'au deslănțuit puteri, care trebuiesc să fie stăpânite, altfel...

Scârțâitul unei uși din balamale neunse, îi înșfacă parcă gândul. E aghirotant.

— Cine-i Doamna, Marinescule?

— Nevasta colonelului rus, Socolov...

— Da?

Marinescu parcă tot așteaptă o slăbiciune din partea superiorului său, ca să devie limbut.

— O cheamă Sonia, ca pe iubita lui Rascolnicoff din „Crimă și pedeapsă“... și are ca și dânsa, bilet galben...

Și fiindcă generalul îl privește zâmbind, Marinescu îi dă înainte. Se complace în posturi de șmecher și de pehlivan.

— Bărbatu-său se ocupa cu afaceri, în special cu furnituri... Și ea, ca femeie, face ce poate... ca să-l ajute. Acum el plasează niște cărbuni la primărie, și ea... se ostenește cu ajutorul de primar, la operă...

În orchestră s'a făcut tăcere. A amuțit și Marinescu. Generalul și-a tras scaunul lângă pălimarul lojei. Acum e acum... pericolul s'a mărit. Până acum, îl apăra mulțimea, șgomotul și neastâmpărul ei. Marinescu, secătura... de aci înainte, toate aceste ajutoare vor dispărea, absorbite de neînțeleasa vrajă a muzicii. El și cele două puteri potrivnice... Depinde pe care o va alege. Parcă soarta îi e hotărîtă. Sufletul său cere alt suflet, trebuie să se contopească în celălalt, prin crimă, cu creștetul oboistului, sau prin dragoste, cu ochii cei rugători.

Maestrul a ridicat bagheta. În curând va fi întuneric. Ah, întunericul, ambianța crimei și a amorului!... Și încă o batjocură. Înainte să-și pună la gură instrumentul, oboistul a întors spre el o privire. Doamne, privire de ură și de provocare! Fără îndoială, s'au mai întâlnit cândva în vieață gata de încăierare, căci și omul din orchestră îl pândește. Poate și el așteptând un moment prielnic...

Generalul găfâie de emoție. Ce-ar fi, dacă oboistul înnebunit subit, s'ar ridica în picioare și apucând instrumentul ca o lance, l-ar arunca în sus, înspre el?... Ce bine ar fi! L-ar scăpa de nebunie... Dar generalul revine din avântata-i plăsmuire, căci omul din orchestră își vede liniștit de treabă, cu ochii asupra notelor, lăsând în locul privirii doar o chelie, o chelie teribil de provocătoare. Privirea generalului fuge cu lașitate, izbind în loja din față. Parcă e în capcană, n'are scăpare decât prin două uși, ambele ferecate. S'a oprit să cerceteze. Prin semiobscuritate a recunoscut privirea rugătoare din ochii luminoși. Cu grijă, prevede ce se va întâmpla. Dintâi o va fixa bine și o va încadra în privirea lui, apoi o mișcare imperceptibilă a bu-

zelor, la care ea va răspunde la fel, și la sfârșit o bezea tănuită...

Generalul e learcă. Chinurile se traduc fizic. Nu mai poate. Încercarea aceasta e și mai penibilă. Parcă mai cinstită, mai potrivită cu firea lui, e cea dintâi, s'atace chelia oboistului. Să-i spargă capul!... E o nebunie, dar o nebunie vitejească, pe sufletul său de luptător. Se întoarce după binoclu.

Deodată, pacea s'a așezat. Detaliile crimei sunt amănunțit prezente, până la cel din urmă: pocnet, țipăt, scandal, spectacol întreprins, generalul înnebunit... Nu-i mai pasă de nimic.

— Binoclul, Marinescule...

— Nu l-am adus, Domnule General...

— Ești un...

S'a oprit din vorbă, altcum spunea o necuviință. E timp, de când nu înjură și nu insultă. Și în aceeași clipă parcă i se lămurește tot dezastrul. Înjurătura, altă virtute de liniștire a sufletului!... Și înjurătura și-a comprimat-o în suflet! Și înjurătura i s'a preschimbatoare în putere explozabilă, ca și dragostea, ca și bătaia. Să fi iubit, să fi înjurat, să fi bătut... azi n'ar mai avea instincte criminale...

— Domnule General, vă aduc altul imediat...

— Nu, mulțămesc...

Ochii lui privesc chelia, în timp ce mintea judecă militărește, la precizie. Cu ce oare, să-l pocească drept în creștet, ca efectul să fie la țanc. Nimic n'are greutatea potrivită decât binoclul său, binoclul de campanie. E greu, metalic și apoi are și prestigiul câmpului de luptă.

Generalul se ridică.

— Plecați, Domnule General?

— Mă întorc numaidecât... Așteaptă...

— Mașina e la scară...

— Prea bine...

Generalul știe ce are de făcut. Acasă, în birou, e râvnita unealtă. Nici nu se va termina actul întâi și va fi înapoi.

* * *

Cu capul în mâni, trântit pe canapeaua biroului, fără vestonul care-l împiedeca să răsuflă, generalul hohotește. E încă lucid ca să asiste la propria sa decădere. Plânge cu lacrimi adevărate, suspine și hohotiri, ca pe vremea când era copil. Dar, cel puțin atunci plânsul îi aducea o alinare, pe când acum...

Și din nou, un alt val de durere revărsat printre lacrimi. Ce-o să se aleagă din el?... Nebunia îl paște, ca pe Grigore Stolnicu... Un nimic, un accident, lipsa uneltei trebuincioase, l-a împiedecat să-și

pună în aplicare cumplitul gând. A trecut pe lângă crimă din întâmplare și pentru o clipă... Prin urmare, se și poate considera nebun...

Își privește tunica agățată de umărul scaunului. Ciudat! Parcă se îndoiește de propriul său vestmânt. Oare tunica aurită, plină de decorațiuni și fireturi nu-i plăsmuirea unui nebun? Își pipăie gâtul, coastele, sternul... Pentru întâia oară în viață, trupul îi apare ca o întrebare, ca ceva străin. Trupul său?... Iată-l parcă despărțit, parcă în conflict cu el... Ne mai pomenit!... Așa stranie senzație, simțirea lui sănătoasă nu i-a pricinuit nicicând. Totdeauna plastica trupului i-a părut ca ceva integrant eului său, forma rotunjită a umerilor ca și bătăile inimii, ridicăturile osoase ca și mișcarea respirației... Își pipăie crestele tibiilor, parcă să se convingă că sunt la locul lor. Tot străin... Capul, apoi vârful urechilor, cartilagiile gâtului. Străin, străin... Nici, când revenit la viață după lupta dela Cașin, întins pe targă în sala de operație sau apoi în patul de spital, n'a avut o atare senzație. Atunci, durerea... durerea îi ținea trupul în limitele sufletului. Bătăile ceasului din odaia vecină, despicând drum prin roirea surdă a gândurilor, îi vin parcă în ajutor.

Generalul are un tresalt de speranță. Dacă acum și-ar înfige un cuțit în piept, și-ar frânge un picior sau și-ar trage un glonț prin mână? Durerea l-ar scăpa poate de nebulie.

Imediat zumzetul se reface. Să-și tragă un glonț prin mână... Atât de jos a ajuns! Ca automutilații... Atunci, mai bine glonțul să-i treacă drept în inimă. Moartea! Iată soluția potrivită stării lui de față, cât e încă om întreg și militar. Decât mâine de râsul și mila lumii, mai bine acum, pe canapea. Ochii lui privesc prin tavan, în cele depărtări. Pentru ce n'a avut norocul ăsta atunci, în lupta dela Cașin?

Generalul surâde cu beatitudine. Ce bine e să te transpui în trecutului glorios. Totul îți apare în decor de operă. Puhoiul de lumină al nămezii ca și clarobscurul înserării vine parcă din jocul reflectorului. Și pozițiile cu a lor greoaie așezare stau împăturite în minte gata să iasă la iveală. Nici judecată, nici piedecă! Elanul eroismului singur te poartă. Da... așa va face. Să se întărească din vitejia trecută, să-și pregătească moartea în cortegiul admirabil al luptei. Va sfârși acum prin moarte, sforțarea începută la Cașin. A închis ochii. Din suflet îi ies ca la morișcă, rând pe rând, imaginile trecute.

S'a oprit asupra unui episod neînsemnat dinaintea luptei. O patulă inamică. Ce-s nebuni? Ziua namiaza mare... Ah, e ceva grabnic!... Cu câteva focuri de armă ar putea-o goni. Dar nu... A promis soldaților să le arate mânăuirea grenadelor celor noi, grenadelor franceze.

— „Băieți, să nu risipim muniția în vânt”...

— „Așa e, dom, Căpitan, s'o încercăm pe scăfârliă unui Neamț”.

Din firida săpată în piatră, ca printr'o lojă, soldații lui privesc în jos, pe inamic urcând dealul. Vin să iscodească pozițiile noi. Comandantul râde. E un răs tare ca un sgârciu... Din apus, ape aurii și roșii inundă câmpia, poleind frunza și scăpărând în bcabele de amnar ale stâncii mici scânteii. Inamicii au ajuns la pieptul dealului. Ei, acu să vă văd, dracilor!... Clipă de neliniște și interogare, apoi o scurtă semnalizare. Toți la pământ... Șeful și-a lăsat arma și cască. El va escalada parapetul de piatră. În firidă, emoție mare. Gâfăiala soldațiilor e ca a cânilor insetați. Din când în când svârcolirile pământului aduc la iveală o mână sau un crâmpeiu de trup, apoi se aud sgomote de tufanii smulși, plesnete de nuiete rupte, năruiri de piatră și chiar hârâituri de ciubote... Și deodată, peste creasta dealului, a ieșit la iveală un cap blond cu ochi luminoși. Acum băieți!... Capul blond, ca la comandă, a întors privirea de cealaltă parte și în loc de privirea luminoasă, a rămas o chelie, o chelie lăcie ca o calotă de gips. Băieți, ochii la mine... Grenada bine prinsă în pumnul drept... Cu dinții scoți tubul apărător... Uitați, așa... Pe urmă ca să dai foc aprinzătorului o lovești de celălalt pumn... Și acum, un, doi, trei... gata!... Bubuitura a cutremurat parcă și dealul, iar din pământ a explodat fum și un terciu de creier, sânge și oțel...

Generalul sare speriat. Ce coșmar!

— Să mă culc de-a-binelea...

Trece în dormitor și începe să se desbrace. Mișcările îi sunt iuți, gândurile ușoare. E bun și la ceva gândul urit?... Îți curăță sufletul de toată otrava! Și culcat în pat, cu lumina stinsă, gata să adoarmă, simte în el însușiri necunoscute. Un sentiment de largă indulgență, o înțelegere și o descoperire a unui fapt esențial, pe care nu-l poate numi pe nume, îl poartă către necunoscutul ucis în războiu.

Parcaș fi un erou de roman rus...

Generalul continuă să-și suradă. Prin întuneric se vede elev în liceu, citind pe sub bancă, „Crimă și pedeapsă”. În cameră e atâta tăcere, parcă aude foșnetul ascuns al paginii. Imaginile apar vii, fără nicio sfortare, fără nicio piedecă. În plină libertate. Rascolnicof a în-genunchiat înaintea Soniei: „Mă închin, nu în fața ta, ci în fața întregii dureri omenești”...

— Minciună!... vrea generalul să rostească. Dar glasul lui e fără putere. Imaginile sunt făpturi adevărate acum, trăiesc singure, iar puterea raționamentului său e moartă.

Am vrut să fiu un Napoleon, de aceea am ucis...

— Și asta-i o minciună!...

Generalul încearcă să se revolte. E fără putere însă. Trebuie să se dea bătut. Eroul din „Crimă și pedeapsă” născut în paginile cărții e tot atât de real ca și cel ucis odinioară. Ce constatare!... Prin urmare, literatura nu extrage din lume niște oameni cunoscuți, fapte adevărate, ci dimpotrivă aduce din altă parte, parcă din lumea ideilor, alte arătări, fapte noi, cu care integrează lumea noastră. În lumea concretă a trăit pentru o clipă, Neamțul întins de-o grenadă, pe creasta dealului... De-a-pururi va trăi însă Neamțul, în fața căruia un general ingenușiat, rostește cuvintele lui Rascolnicof: „Mă închin, nu în fața ta, ci în fața întregii dureri omenești”...

* * *

În careu întins pe mai multe străzi, sunt înșirate trupele. Mulțimea curioasă se împulzește în dosul lor, Zece Mai...

Generalul n'ascultă slujba; gândurile lui sunt afară, în stradă. În curând va încăleca și în buestrul calului, urmat de întreg statul major, va trece ca un stăpân în fața miilor de soldați aliniați, va primi uralele a mii de curioși. Câtă minciună! Dacă s'ar ști... Căci nu mai încapе îndoială... Azi, e ziua fatală, ziua înnebunirii lui... După program, parcă...

Generalul, gâfâind, ridică ochii în tavan. Acolo policandrul de bronz, îngreunat cu sutele de becuri, amenință. Să-i cadă odată în cap, praf l-ar face... Ce bine ar fi! Generalul țintește cu putere masivă lucrătura. Parcă s'ar mișca. Prin ceața fumului, vergelele de fier s'au subțiat ca niște fire de sârmă, în schimb policandrul se desenează tot mai masiv, tot mai greu. Generalul binîșor, se strecoară în mijlocul bisericii, chiar sub plinul policandrului; cei din afara razei ar mai putea scăpa, pe el, terciu să-l facă... Surâzător, ridică privirea. Dar policandrul îi apare țeapăn, înfipt bine în vergelele lui de oțel.

Alt gând. Poate în altar e o mașină infernală, ascunsă de comuniști... Mașină cu ceasornic... Generalul își simte inima bătând în tic-tacul ceasornicului. Cântă popă, cântă... Ceasul își merge calea lui. În curând vom sări cu toții în aer, tu cu evanghelia în mână, eu cu toate ale mele decorații pe piept...

Și surăde, așteptând parcă o clipă fericită. Gândul morții îl înviorează, îl aduce la vieață. Frica de nebunie, doar iminența morții o poate vindeca...

Serviciul religios își urmează însă tipicul, timpul trece și nimic nu se anunță. Pe semne siguranța a avut grijă și a cotrobăit mai înainte toate ascunzișurile altarului. Chinul a reînceput. O noapte

liniștită și aceea petrecută în vis. Poate că și nebunia nu-i decât tot o visare și atunci...

Generalul se trezește. Prefectul i-a adresat un cuvânt. Lumea începe să se miște. Serviciul s'a terminat. Ah, mai e o speranță, la încălecare. Atunci să se împiedece în scară și băldâbâc sub copitele calului. Calul, înspăimântat, sare... O potcoavă în cap și e salvat...

Lumea, ofițerii și capii de autoritate se dau respectuos la o parte, făcând drum. Dinapoi îl mână presiunea curențului de oameni, refăcut.

La scara catedralei, calul îl așteaptă. Acum să-și vadă virtutea. Dacă reușește să se prăbușească, e salvat. Muzica a început să cânte. Comenzi prelunghi străbat aerul. Mulțimea îl încercuește cu o singură privire. Odată piciorul în scară, și sus. A fost cu neputință...

Acum îl poartă calul. Ce animal docil! Știe să sburde elegant, să pară teribil, dar e incapabil să facă rău. Efecte, efecte... Și calul ca și toată mulțimea asta trăiește doar prin exterior. Un singur om, care trăiește în adânc, e el...

Generalul salută obosit. Urale, onoruri, felicitări... totul e zadarnic, exterior... Parcă și casele pavoazate și armele prezentate, și săbiile scoase, și decorațiile toate... la fel de zadarnic apar. Un singur lucru e real, concret, miile de capete, capetele unul lângă altul, ca grenadele în imensele magazii, capetele, singurele elemente ce pot exploda... Să-și dea drumul. Asta ar vrea... În vis, sau aievea în realitate... Capul pe butuc, și poc în el cu ciocanul, ca într'o capsă. Apoi, alt cap, altul, altul... și mereu așa parcă toată viața...

* * *

Generalul singur în cameră, se pregătește de nebunie ca și un osândit, care s'ar pregăti de moarte. Iși reface în memorie timpii. Ii știe pe toți, afară de unul singur: ce va fi pe urmă... Nici osânditul nu se poate închipui fără viață! Și totuși s'a hotărît. Deseară, la spectacolul de gală, va înnebuni și își va ucide dușmanul... Și nu deodată, impulsiv, ci pe îndelete, metodic, parcă după protocolul unei ceremonii...

Generalul se ridică și începe să se plimbe prin cameră. Dușmanul?... Pentru ce dușman?... Pentrucă, vag, aduce cu ofițerul inamic de odinioară?... Dar bine, nu s'a săturat omorîndu-l odată? Sânge, mereu sânge... Asta cere sufletul său?... Și o milă nemăsurată îl prinde pentru acest nefericit, victima viitoareii lui nebulii. Poate nici nu e unul nou, ci vechiul dușman, care-l urmărește dela memorabila luptă. Sufletul său se îndoiește: să nu-l fi omorît atunci?... Și totuși el știe precis că l-a doborât. Atunci, de unde

altul?... I-o fi frate... Și din nou același sentiment de compătimire. Frate trebuie să-i fie... În orchestră sunt nenumărați străini, Unguri, Cehi, Nemți... Și omul lui va fi fost în orchestră, va fi cântat la pupitru, va fi excitat prin chelia lui, pofta unui nebun... Și acum o curiozitate teribilă îl cuprinde. Să-și cunoască victima...

Generalul e cumplit de agitat. Nu știe cum să facă. Deodată se luminează. Să-l cheme... Cum, să-l cheme?... Și pentru ce?... Da!... Trebuie să-l cunoască... Și într'o pornire nestăvilită, pune mâna pe pâlnia telefonului.

— Allo... Opera?... Da?... Aci, comandamentul corpului... Oboistul e acolo?... Da?... Să vină imediat la comandament... Imediat... La cine?... La domnul general...

A pus la loc receptorul. E liniștit. Iși va cunoaște victima. Chiamă ordonanța.

— Vasile, du-te jos... O să vină un domn... un domn chel... Să-l primești numaidecât aici...

Ordonanța pleacă. Generalul e liniștit, fericit chiar. A trecut pragul, a intrat în timpul fericit al nebuniei. Intreaga lui întunecime va fi urmărită de gândul crimei... și de gândul ei... de chipul Soniei. Va ucide și va iubi... Generalul e tot mai fericit. Iși așteaptă victima cu emoție.

— Pe semne că pe Sonia cu aceeași emoție aș aștepta-o...

A trecut de viața normală, de viața reală și concretă, în viața simbolică. Va construi, va construi... Un roman nescris... un roman trăit de el... În casa de nebuni, de acum începe viața lui adevărată, viața cea fericită...

Un ciocănit în ușă. Inima-i palpită. Intră ordonanța. Cât de repede a trecut timpul!...

— A venit domnul cel chel...

— Să poftească...

Generalul găfăie. Ce-i va spune?... Nu știe. Cum o să-și justifice chemarea?... Nu știe...

— S'trăiți, Domnule General...

Generalul tresare surprins. Ce decepție! Nici privire vrăjmașă, nici atitudine dărză. Victima plăsmuită avea alte trăsături... Dis-tanța da frâu liber închipuirii.

— Te rog, ia loc...

Ochii i s'au fixat cu nesaț de chelie, ca de singurul adevăr.

— Domnul meu...

— Am onoarea să mă prezint, Georgescu Dumitru, primul oboist al Operei...

Alt tresalt dureros. Nu e Neamț!... Il cheamă Georgescu Dumitru.

— Domnul meu, mi-a vorbit pentru dumneata un prieten din războiu...

Și apoi frângând linia:

— Ai făcut războiul?

— Nu... Sunt reformat...

Tot mai rău! Și în timpul acesta, îi privește chelia. Singurul element de îndârjire. Altcum, toată nebunia lui ar cădea baltă, față de atâta mediocritate.

— După cum îți spun, mi-a vorbit un cunoscut al meu...

— Pe semne nașul meu, Părăianu...

Generalul răspunse evasiv:

— Un prieten al său...

Omul își dă drumul necazului. Vrea să ajungă profesor suplinitor la conservator... Și începe o poveste întregă. E sărac, patru copii, mamă bătrâna la Pitești.

— Cât e de nemernic... gândește generalul. Cum era cel din războiu!... Țsta n'are decât un singur merit: chelia...

De aceea îl lasă să vorbească, pentru ca el să poată privi cu ochi avizi, chelia. Ah, să și-o poată apropia!... Ce bine ar fi...

Generalul se scoală, Georgescu dă și el să se ridice.

— Te rog, nu te deranja... îl oprește generalul. Mie-mi place să mă plimb când vorbesc...

Și generalul începe să se plimbe prin casă, dând târcoale omului. O întregă tactică. Să se apropie pe la spate, să-i atingă chelia cu cotul sau cu umărul... Așa, din întâmplare. A avut el un prieten, care totdeauna se freca de cocoșați, ca să-i meargă bine... Tot din întâmplare...

Georgescu vorbește. În general a început să colcăe nebunia. Nu din greșeală, și nu o simplă atingere, ci odată, plici peste chelie... Georgescu vorbește... Acum... un, doi... Nu, nu... Se depărtează fuga. Și totuși, un prilej mai bun ca acum, nicicând n'ar mai găsi. Ar scăpa ușor... Alt gând. Tabloul din părete. Să-l facă să cadă lui Georgescu în cap... Generalul e fericit.

— Ah, ce bine!... Vorbește domnule Georgescu...

Georgescu are un inamic, pe directorul conservatorului. Și doar îi e rudă, cumnat. Nevestele lor sunt surori. Și totuși, dela cumnatu-său îi vine tot răul...

Generalul e cu gândul la tablou. I-ar trebui niște foarfeci să taie șnurul.

— S'trăiți, Domnule General, a venit domnul locotenent Marinescu...

Generalul se oprește rușinat. A fost prins asupra faptului. Georgescu se ridică.

— Mai vorbim noi...

Marinescu intră.

— Domnule General, colonelul rus Socolov, de care v'am vorbit... îmi scrie din București... și nevastă-sa vă roagă s'o primiți... Vrea să vă expună chestia furniturii...

* * *

A venit să-și execute planul. În fine, starea de neliniște și în-doiială a dispărut! Condamnarea lui e definitivă. A intrat în teatru, lucid, demn și respectat de toată lumea; va pleca nefericit, compă-timit de unii, ironizat de alții, sub pază, în automobil închis, poate chiar în cămașă de forță... căci nebunia lui se va termina furtunos. Inapoi însă, nu mai poate da. Iși va ucide dușmanul. A adus și instrumentul ucigaș: binoclul... L-a așezat lângă el pe balustrada lojei. Il va manevra ca pe-o grenadă... și la acest gând, mâna dreaptă schițează o mișcare voluptoasă de a prinde țeapăn.

E singur în lojă. Ce bine! Iși poate purta gândurile în voie. Sala teatrului se umple încetul cu încetul. Și orchestra!... Generalul e cu ochii la portiera după care apar, unul câte unul, orchestranții. A ajuns de-i cunoaște! Blondul cel mare, cu nasul aquilin și bărbia ascuțită, e contrabasist; figura de negru îmbătrânit e a flautistului... Și ăsta cu poza interesantă de pictor flamand, barbișon creț, plete buclate, haine de pluș închise până la gât...

Generalul își oprește gândul. La portieră i-a apărut omul, care, surprinzându-i privirea, îl salută.

— Georgescu... repetă disprețuitor generalul. Fi donc... Quelle crăpule...

Alt cineva, de altă valoare, ar fi vrut să fie victima. Și totuși acest sentiment nu-i schimbă planul. Nu mai poate da înapoi, căci s'ar compromite. O acțiune bine chibzuită trebuie executată. Și acțiunea lui e mai mult decât bine chibzuită, e naturală. De ar da îndărăt s'ar desminți. Generalul e liniștit. Așteaptă... N'a venit încă timpul. Omul s'a așezat la pupitru și începu să preludeze.

— Quelle crăpule...

Instrumentul lui singur în toată orchestra își face de cap, flueră ca flautul, sau bâzâe gros ca cimpoiul.

— Poftim, vrea să-mi atragă atenția... mă cheamă... ca și când chelia lui n'ar fi deajuns...

Din nou, generalului i se frânge gândirea. În loja din față a apărut Sonia Socolov, a apărut, jucând în rotocolul zâmbetului ei far-dat de vițiu sclipirea privirii candidă. Ce păcat! Acei ochi, acea gură, niciodată nu vor putea fi ai lui... O femeie ca Sonia trebuie cucerită prin putere, prin îndrăsneală... Or, puterea, ca și îndrăsneala, e în funcție de crima sa... Or omoară, și atunci dovedește a fi — pentru el, indiferent de ce ar spune lumea — om, or nu... și atunci zadarnic e totul...

Generalul are un sentiment dureros și trist, sentiment de sfârșit. Lasă în urmă vieață, strălucire, glorie, pentruca singur, privirea rătăcită, pletele în vânt, să pornească în ținutul de gheață și zăpadă al nebuliei! Și totuși e inevitabil! Să sfârșească în brav. Și bravura acum e egală cu crima. Acea agitație, nelămurită altădată, pornită parcă din fiecare fibră a trupului, acum s'a transformat în porunca unui act perfect lucid: crima...

Crima!... Pentru ce?... Pentru ce?...

Și în această clipă supremă, parcă întreg edificiul atât de laborios construit se sprijinea pe spinarea acestei întrebări. Pentru ce în mijlocul unei perfecte sănătăți, să innebunească? Pentru ce într'o stare de prosperare materială, să ucidă? Ii lipsește ceva pe semne! Bani?... Are îndeajuns. Iubire?... N'are... dar o cumpără pe bani. Glorie?... Aci, mintea i se oprește. Vrea s'o urnească dar nu poate. Ce Dumnezeu!... General de corp de armată este, Mihaiu Viteazu poartă pe piept, a fost trecut și'n istorie... E imposibil!... Glorie are îndeajuns!... Și totuși cuvântul glorie începe să-i râcâe voluptos sufletul. Oare glorie caută? Oare actul său disperat, gloria îl mână? A vrut s'ajungă un Napoleon... Nu, nu... Pentru glorie a ucis atunci, în războiu... acum vrea crimă pentru crimă...

— Nu, nu se poate... se apără el.

Caută cu ochii ca un animal încolțit, apărarea. În sală lumea s'a așezat la loc, indiferentă la sbuciumul său. În orchestră toate instrumentele se pregătesc. În curând va sosi șeful.

— Să fug...

Și face un pas spre ușă, dar ca un făcut, tocmai atunci intră pe ușă Marinescu.

— Domnule General, nevasta lui Socolov vă roagă...

Generalul își strivește necazul între cutele sprâncenelor. Marinescu și-a tăiat vorba în gură, a făcut o gafă. Generalul observă confuzia subalternului și deodată, fără niciun motiv, ca și cum o supapă de siguranță a sufletului s'ar fi deschis, simte tot necazul fugind și sufletul relaxat din toate articulațiunilor lui. E în voia soartei. Fie ce-o fi?... Bomba pe care o dorea ascunsă în altarul bisericii e

în el. A început a-și desfășura arcu spiralat al ceasornicului și la timpul potrivit va exploda. Marinescu a observat schimbarea favorabilă pe chipul superiorului său și acum îi dă înainte, vorbește de furnituri, licitație, minister, aprobare...

Generalul s'a așezat la loc.

— Vă este rău, Domnule General?...

— Nu, nu... răspunde el, dar își simte sufletul cum plânge cu hohot, deși pe față niciun gest nu-l trădează.

Ar vrea să se roage de Marinescu: Scapă-mă, scapă-mă... Sau să-și dea drumul nebuniei altcum, mai omenește, mai frumos, implorând în genunchi lumea din sală:

— Scăpați-mă, oameni buni!...

Dar ideea salvării îi apare depărtată, înecată în noian.

— Du-te, Marinescule și spune Doamnei că am aprobat...

Marinescu a luat-o la fugă, să ducă vestea bună. Generalul își dă seama, a făcut un gest de mărinimie. Doar un gest!... Căci mâine cine va mai pune preț pe hotăririle lui?...

— Sărmana Sonia!... o plânge generalul. Tot luxul ei e merit s'ascundă biletul galben... după cum la mine strălucirea gradului ascunde gândul criminal...

Și o blândă indulgență, simpatie dela condamnat la condamnat, îl cuprinde pentru această ființă atât de apropiată de el prin soartă și poate și prin suflet. A scăpat de impulsul gloriei, ca să trăiască gândul nud al crimei.

— Imi trebuie acest cap și chelia lui...

Și parcă acest sentiment de trebuință conține și unul de iubire. Dacă ar avea posibilitatea să ia capul în mâni și să-l sărute, nu l-ar sdrobi. Dar mecanismul ceasornicului se desfășoară în el...

— Imi trebuie și Sonia...

Generalul tremură de emoție. Tic-tacul ceasornicului bate în tâmpile. Generalul are un moment de perfectă luciditate. Capul muzicantului și ochii Soniei alcătuiesc un sistem complet. Nu poate avea ochii Soniei, fără capul chel.

Generalul dă să pună mâna pe unealtă. Se oprește. Mai are ceva de regulat în minte. Azi... prea bine... Ochii Soniei vor fi ai lui, după crimă, ochi de milă... dar mâine?.. Intrebarea îl nemulțamește adânc. Mâine, mâine... Pulașiunile creierului sunt tot mai tari. Capul vrăjmaș îl mână înainte, ochii Soniei îl opresc. Generalul se ridică în picioare.

— Doriți ceva, Domnule General?

Aghiotantul e lângă el.

— Nu... Stai la loc, Marinescule...

Această mișcare, parcă o contraofensivă a lui împotriva-i este binefăcătoare. Aduce cu ea speranța. Poate judeca în voie. Prin urmare într'o crimă sunt două elemente, unul eroic, legat de pildă de războiu și celălalt personal. De cel dintâi s'a scăpat. Mare succes!

Generalul simte mângâierea unei speranțe. Ii trebuie acel cap, ca să satisfacă o mișcare intimă a sufletului său. Dar acel cap îl poate avea și altcum... Și își amintește cum în aceeași zi, după amiază, simțea trebuința să-l atingă, sau să sloboadă peste el un tablou. În sufletul generalului, sentimentul speranței se întărește. Puteri aliate, nebănuite, îi sar într'ajutor. Lupta e grea. Muzica a început de mult. S'a ridicat și se plimbă agitat prin fundul lojei, găfâind de emoție. Simte că se apropie de un desnodământ. Soluția îi sboară pe lângă tâmpile. Sunetele muzicii acum îi stau într'ajutor. Și ochii Soniei... Sentimentul victoriei începe să mijească. Dar câmpul de luptă nu-l poate părăsi. Se întoarce înapoi, lângă pălimarul lojei. Chelia îl așteaptă, provocătoare. Dar el o privește lucid, parcă prin ajutorul ochilor din față. Pentru ce și-ar ucide dușmanul șgomotos, în văzul lumii. Doar cu elementul eroic a terminat!... Crima lui se poate executa dosnic, doar pentru el...

Generalul râde de fericire, ca și cum ar fi găsit cea mai grea soluție tactică. Cu un ochiu pieziș, cată spre Marinescu. Dar subalternul său surâde fericit, cu privirea spre scenă. Generalul se întoarce cu spatele spre el, să-și apere mai bine poziția. Apoi își scoate carnetul. E plin de o mulțămire lăuntrică. Soluțiunea lui e clară și perfect rațională. Nici când nu s'a simțit mai cuminte, mai plin de energie și de voință. Pe furiș smulge o foaie din carnet, apoi din foaie rupe mici bucățele pe care le ghemuește între degete. A confecționat mai mult de zece ghemotoace de hârtie. E muniția lui... Acum, primul ghemotoc pe pălimar, și cu un bobârnac, svârl... în orchestră. Minusculul proiectil, s'a oprit în umărul inamicului. Generalul întoarce o privire întrebătoare. Nimeni n'a observat în jur. Perfect! Încă unul la rând... Jocul e prostesc, absurd. Ei și? Rezultatul este admirabil. Fiecare proiectil, descarcă mari cantități de energie criminală. N'a nimerit însă ținta. O nouă rezervă de muniții este confecționată. Proiectilele la fel înșirate. Generalul râde de sine și de lumea întreagă. Ce se poate petrece în sufletul unui om! La ce imensă distanță e sufletul individului, de sufletul colectiv!... Și poate, în fiecare din cei de față, trăiește o altă nebunie caraghioasă?... Dar lui ce-i pasă? Victoria e definitivă. Printr'o nebunie s'a vindecat de altă nebunie. Iși va ucide dușmanul în mod caraghios, printr'un cocoloș de hârtie. Dușmanul va pleca sănătos, râzând, bine dispus, și totuși ucis de el...

Svârl...

Generalul l-a pocnit în cap. În orchestră, Georgescu a ridicat mâna, s'a scărpinat în chelie apoi și-a reluat cântecul. Generalul răsuflă liniștit. Privește binoclul, arma ucigătoare. Ii este indiferent. Crima a fost efectuată...

* * *

Dacă n'ar simți acea liniște definitivă, anatomică oarecum, cu fiecare părțică a sufletului său în ordine pusă, liniște odihnitoare, restituind după frenetică sbuciumare, demnitatea eului său grav compromis, s'ar teme. Dar nu... Procedul său a fost o soluțiune definitivă, nu un subterfugiu. Privește chelia din orchestră cu indiferență, ține binoclul cu o mișcare ușoară; nici poziție dușmană nu recunoaște jos, nici grenadă nu simte în mână. A fost victorios, a obținut cea mai mare victorie împotriva propriului său suflet în răzvrătire.

Deodată se oprește nedumerit.

— Răzvrătit?... Împotriva cui?...

Muzica însă nu-i dă răgaz critic. Ii scoate la iveală, parcă printr'o fisură a creierului, gândirea topită și frământată în măruntaiele sufletului.

— Nu răzvrătit, ci avântat am fost...

Acum s'a făcut lumina pe tot cerul minții. Și-a amintit de clipa eroică. Glorie a căutat, dar o glorie de tot diferită. Cea în care și-a doborât vrăjmașul în războiu se acorda cu îngenuncherea lui Rascolnicof în fața întregii dureri omenești, glorie cu durată de-o clipă și cu imensitatea infinitului.

Clipele eroice!

Da, vieța e suspendată pe ele. Dar între ele?... Vieța se scurge așa cum o cunoaștem noi, mărunță, meschină și caraghioasă, ascultând platitudinile lui Marinescu, omorînd dușmanii cu boțuri de hârtie și iubind pe Sonia la adăpostul biletului galben.

Aplauzele îl opriră din nou. Cortina căzuse.

— Muzica asta e o splendoare, Domnule General, făcu Marinescu și aplauda trosnind cu mâinile făcute căuc.

Din orchestră, Georgescu a ridicat privirea sa cerșetoare, iar din loja din față Sonia oferea, ca pe-o marfă, surâsuri și mișcări discrete.

— Marinescule...

— Ordoñați, Domnule General...

— Spune Söniei, c'o aștept mâine după amiază...

Marinescu a închis ochiul stâng șiret, și a tras pieziș prin aer cu latul mâinii, arătând c'a prins situația. Apoi a răspuns militărește, la precizie:

— S'a făcut, Domnule General... Pe onoarea mea, s'a făcut...

VICTOR PAPILIAN

VARA

După ce merii ning cu pădăii
Vezi numai că vine vara iar,
Nevastă tânără cu mânecile 'n stropi de maci sângerii,
Obrazul — mă domnesc, sânul — garoafe de jar.

Cu-un ram de busuioc în mână ea coboară,
Intră'n biserică și pe icoane s'aprind ruji —
Și fumul din cădelniță-i mai jucăuș —
Iar glasul popii dur se face de vioară.

Copiii cu păr de grâu galben se țin de poala ei
Când trece Majestate caldă pe cărare —
Din spuza ei de stele anină pomișorilor cercei.
— O, vreau să-i sărut brațul cărămiziu de soare!

O, vreau să adoarmă 'ntr'un lan în amiază
Și eu, oprind a greerilor viori,
Culcat sub ochi de spice, în paele de rază,
Bun să visez în umbra sânelui ei plin de flori.

EMIL GIURGIUCA

REVERII ESTIVALE

Când albe fantasme întind sub arini
Nebunească sarabandă prin ceață
Și aprind măceșii sângerii lumini,
Destin estival îmi tremuri în față.

Greerii țărâe chemări de demult
Plângătoare atavică sirenă!
De câte ori pe gânduri te-ascult
Imi mângăe sufletul a basmului trenă.

Și sufletul pământului vibrează
Sub zâmbet alb de margarete
Pe care mâna-mi șovăind filează
Printre petale gândul unei fete.

Și astfel în amurguri de purpur
Când nostalgii se înmulțesc șuvoi
Ascult cu urechea la pământ și mă turbur
Glasul vag ce mă cheamă 'napoi.

Dar eu sunt sortit să cutreer
Ducând pe umeri cruci de regrete
Meleaguri unde nu cântă greer
Sub lujeri de albe margarete.

I. BĂLAN

RĂZBOIUL COPIILOR

Camera mare și tăcută altă dată, se umplu de oameni. Erau cu totul vre-o 10—15 inși, așezați pe scaune, pe divan, pe pernele mici dela picioarele scaunelor, de cari era plină casa. Erau acolo un preot, un profesor, un doctor învățat, cu ochi neastâmpărați, un ofițer înmuiat în fireturi, o doamnă frumoasă și încă alții mulți, având cam aceeaș vârstă toți: ceva mai mult și ceva mai puțin de 30 de ani.

Intre ei numai gazda casei era bătrână și albă ca laptele. Era atât de bătrână și atât de albă, încât între atâta tinerețe ar fi trebuit să pară o arătare, și totuși ea era mai vioaie decât toți ceilalți, ea vorbea mai mult, despre tot, despre vreme, despre florile din grădina care se ridică, despre cele mai noi modele de haine și despre toate cucoanele din oraș... Toți ceilalți se arătau plini de respect față de ea și ziceau, din când în când, câte un da și câte un nu.

Doamna bătrână știa multe, dar față de tăcerea celorlalți se încurcă și se întristă și zise cu un fel de supărare prefăcută:

—Imi pare rău că sunteți atât de posaci toți. Veniți la mine o singură dată în an și atunci tăcuți ca într'o biserică. Trebuie să cred că nu vă simțiți bine, voi nu puteți avea altceva. Așa tăcut nu mai era decât bărbatul meu, fie iertat, după ce s'a întors din războiu. Dacă te uita la el dinafară părea că nu s'a schimbat nimic. Era om întreg, încă bine, înalt, roșu la față, cu părul negru încârlionțat... Și totuși nu era omul care a fost înainte de a pleca acolo... Se așeza câteodată pe un scaun cu o ȳigare în mână și uita să o aprindă. Sta așa timp îndelungat, dus pe gânduri. Când îl vedeam, mergeam la el. Simțiam că ceva s'a schimbat în el:

— La ce te gândești? il întrebam.

— La nimic.

— Cum la nimic? mă supăram eu.

— Iți spun că nu mă gândesc la nimic.

Tăceam și il lăsam în pace. Știam că nu voiu putea scoate nimic din el. Și totuși se frământa. Sub imobilitatea aparentă și sub nepăsarea cu care se masca, se dădea o luptă pe viață și pe moarte.

Poate o luptă pentru a uita, poate o luptă pentru a se adapta, sau poate și o luptă a unui suflet care simte apropiindu-se o lume nouă. Nu știi. A rămas totdeauna un mister pentru mine. O singură dată mi-a spus:

— Bucurie pentru mine nu mai poate fi și când va fi va rămâne în fundul sufletului meu, ca un fir de grâu căzut într'o crăpătură de stâncă și care incolțește și moare în peatră, fără a fi văzut soarele.

Așa era el. Dar voi?! Pentru ce sunteți triști?

— Noi, doamnă, încep preotul, avem de ce să fim triști. Am avut și noi războiul nostru, fiecare, unii mai de mult, alții mai târziu...

— Ce vorbești, părinte, zise doamna bătrână? dar nu-mi amintesc eu cum erai dta? Un copil neastâmpărat, ceva mai mare de o schioapă, care te pierdeai în pantalonii prea largi.

— Și totuși așa e, doamnă, interveni profesorul. Am fost și noi în războiu și ți-am putea povesti fiecare povestea noastră.

— Auzi, auzi!... Incep să mă mir. Ei, fiți buni și povestiți-mi și mie, domnilor războinici, povestea voastră. Văd că și așa altceva nu aveți ce spune.

* * *

În timp ce doamna bătrână aștepta, ceilalți se uitară unul la altul și își zâmbiră, ca niște oameni cari au o taină comună.

Să încep eu, doamnă, dacă vreți, zise profesorul. Nu fiindcă povestea mea e mai lungă, nici fiindcă ar fi mai interesantă, ci fiindcă eu am să vă spun cum am descoperit războiul.

— Când eram mic, un țânc neastâmpărat, nu rămânea cuib de cioară necercetat de mine, nu era arbore în grădina noastră și în grădinile vecinilor în care să nu mă fi suit și eram destul de mic, slab și prăpădit.

Ascultătorii se uitară la profesor. Acum era lung, deșirat, cu chelie în vârful capului, peste care aducea părul de lângă ureche, și zâmbiră apropiind unul de altul pe cei doi oameni, cel care a fost copil și cel care se afla înaintea lor.

— Tot timpul stăteam mai mult la bunici, fiindcă la ei locul era mai larg pentru toate năsdărăniile mele și erau mai îngăduitori. Îmi făcusem acolo o mulțime de prieteni, copii de seama mea, cu cari nu mai isprăveam drăciile, dar aveam și un prieten bătrân: era un domn bun, cum n'am mai văzut de atunci, care nu avea nici un copil. Când ne întâlneam pe stradă, mă lua totdeauna de mână:

— Iți trebuie bomboane?...

— Cum nu, — răspundeam.

— Vino cu mine.

Și mergeam cu el, intram în prima prăvălie și ieșiam cu buzunarele pline.

Intr'o zi nu mi-a mai dat bomboane. Domnul cel bun a plecat. Nu m'am mai gândit la el. Nu știam unde s'a dus, de ce a plecat fără să spună nimic, dar copiii nu-și fac probleme din gândurile acestea.

Nouă nu ne-a spus nimeni că e rășboiu.

Intr'o zi, ne jucam la marginea drumului, o ceată de copii. Ne-având ce face, am scos nisip din vale, am făcut o grămadă mare și am început să clădim un oraș. Fiecare trebuia să facă o casă, o biserică sau un turn, pentru ca orașul să fie întreg.

Și casele se ridicau ca din pământ, iar biserica începea a-și arăta formele în mijlocul lor.

— Acum ne trebuie un clopot.

— Eu fac niște ruini, la marginea orașului și mi-ar trebui o cucuvaie mică, zise cel mai mic dintre noi. . .

M'am oprit dintr'odată. Imi aduc aminte și acum. În timp ce eu făceam o biserică, în timp ce ceilalți făceau case de locuit și ne gândeam să aducem un clopot, țâncul cel mai mic făcea ruini și-i trebuia o cucuvaie. . . Ideea aceasta mă puse pe gânduri.

— Ce avea să iasă din munca noastră? Un oraș cu soare, cu case vesele, cu biserica în mijlocul lor, cu sunete de clopote de sărbătoare, care să adune oamenii și să apropie cerul de pământ, sau ruinile se vor întinde, casele vor cădea una peste alta și cucuvaiele vor năpădi pe ruine?

Nu mai țin minte dacă m'am gândit chiar așa, cu imaginile pe cari vi le-am descris acum, dar știu că nehotărât aceste închipuiri și această teamă, erau în mine.

În timp ce noi lucram astfel plini de înfrigurare, la capătul străzii s'a oprit, strein și rășboinic, un camion, ezitând puțin și claxonând neîncetat ca o rădașcă enormă, care la fiecare pas caută drumul cu antenele. Pe măsură ce înainta spre noi, am observat că e un camion neobișnuit de mare, având pe două părți, două cruci roșii, mari.

Am părăsit orașul, care în lumina orizontală a asfințitului se acoperise de umbre și ne-am adunat în jurul monstrului ce se oprise.

Din partea dinainte coborâră doi soldați. Umblau încet. I-am văzut deschizând o ușă, am văzut coborând o doamnă în haine negre și apoi, sprijinit de cei doi soldați, un domn. Avea fața albă ca hârtia. Când a făcut câțiva pași, am observat că îi lipsește un picior, și în locul lui are unul de lemn, țeapăn, care suna pe trotuar în-grozitor de tare.

Domnul purta o haină gris, care îi era prea largă. După haină l-am cunoscut: era domnul cel bun, care îmi dădea mie bomboane.

După ce poarta s'a închis în urma lor, s'a făcut o tăcere de mormânt. Din toți cei adunați, și erau mulți, nimeni nu vorbea. Câteodată regăsesc încă în urechi tăcerea aceea nefirească și apăsătoare.

Mașina a plecat apoi, a trecut peste orașul nostru și într'o singură clipă, tot ce am clădit noi, se făcuse ruină.

Așa am aflat eu că s'a început războiul.

Am rămas de atunci veșnic cu imaginea omului șchiop, dar, lucru curios, nu în haină gris, cum îl văzusem în ziua aceea, ci în uniformă militară, cu pantaloni bufanți și haină albastră deschisă și cu capelă roșie de postav... E o imagine barocă de care mă rușinez și încerc să o scot din amintire, dar nu pot...

Profesorul s'a oprit. Toți s'au recules cu o respirație adâncă.

— Dar de ce ți-a rămas în minte în haine de soldat, când l-ai văzut în haină civilă? Cum îți explici această schimbare? — întrebă doctorul.

— Am căutat și eu o explicație și cred că am găsit-o. Când eram mic de tot, am avut soldați de plumb, îmbrăcați în pantaloni bufanți, cu haină albastră și acoperiți pe cap cu capele roșii de postav. Unul dintre acești soldați mi-a rămas mult timp în minte. Cum vremea trecuse peste el, un accident i-a rupt un picior... Poate că în locul domnului cel bun, azi îmi amintesc mai mult de soldatul de plumb, cu piciorul rupt...

O. F. POPA

PRINCIPIILE UNIFICĂRII LEGISLATIVE

CONCEPȚIA ȘI METODA EI DE REALIZARE. — CONTRIBUȚIA
DREPTULUI ARDELEAN LA UNIFICAREA DREPTULUI
POZITIV ROMÂNESC.

— Urmare —

III

Am schițat în câteva linii fugare, de o relativă consistență, marea frescă a dreptului pozitiv în conținutul său și în mecanismul aplicării lui la faptele vieții sociale, pentru ca intrând în miezul lucrării, adică în analizarea condițiilor și mijloacelor unificării legislative a țării noastre — concomitent cu aceasta, în arătarea măsurii juste în care dreptul ardelean trebuie să contribuie la această unificare — să avem trasate principalele puncte de reper ale acestei vaste probleme.

Dacă întreaga lume juridică dela noi este convinsă de necesitatea imperioasă a asigurării unei unități legislative țării noastre, nu toți juriștii sunt de acord asupra metodei de urmat în realizarea acestei importante reforme.

Un fenomen social pe care un distins coleg al meu din Tribunalul Ilfov, d-l *Traian Broșteanu*, l-a numit în mod plastic conservatorism juridic, dăinuește și astăzi în pragul unificării legislative și el constă în tendința ca juriștii fiecărei provincii cu o legislație deosebită, să considere sistemul lor de legi ca cel mai bun și să pretindă ca acesta să fie luat ca bază exclusivă a unificării legislative.

Această tendință s'a accentuat în ultimul timp, în special în vechiul Regat și este susținută de o pleiadă din cei mai distinși oameni de Drept ai noștri, dintre cari remarcăm pe d-nii *Andrei Rădulescu* și *Eugen Petit*, consilieri la Curtea de Casație și d-l *Const. Sipsom*, profesor la Facultatea de Drept din București. Prin articole, studii și conferințe, dânsii au susținut chiar posibilitatea unificării legislative prin extinderea legilor din vechiul Regat și în special a codului civil român, în toată România, în vederile *proiectului*

Hamangiu din anul 1931, care s'a bucurat și de asentimentul Inaltei Curți de Casație, dat printr'un aviz la acest proiect.

Oricât de magistrale ar fi susținerile grupului de juriști în discuțiune, argumentele aduse în sprijinul tezei indicate au o valoare contestabilă, atât sub raportul constituționalității lor, cât și a consistenței acestora. Ele se reduc în esență la argumentul *latinității*, care apare ca un leit-motiv, adică a păstrării unei legislații — aceea din vechiul Regat — luată aproape în întregime dela Italiani și Francezi, din cauza substratului său roman, deci adaptabilă spiritului nostru latin. A o pierde — pretind susținătorii acestei teze — înseamnă a rupe legăturile cele mai trainice cu latinitatea, însușirea fundamentală a sufletului românesc. Alte argumente de ordin subsidiar, le vom releva în refutarea tezei enunțate, care fiind un obstacol al unificării legislative pe temeuri reale și științifice, trebuie înlăturată.

Sistemul unificării prin extindere, este dela început condamnat de defectul său capital, pe care îl au toate sistemele moniste sau unilaterale, acela de a privi o problemă dintr'un singur punct de vedere, în specie de a lua în considerație numai interesele juridice ale vechiului Regat, făcând abstracție deci de justele revendicări sau deziderate ale celorlalte provincii. Dar vom vedea că chiar cerințele vieții juridice din vechiul Regat nu sunt satisfăcute de acest sistem.

Să trecem însă la discuțiunea în fond a chestiunii.

Dacă privim problema unificării legislative sub aspectul ei constituțional, noi o socotim definitiv rezolvată în ce privește concepția ei de bază, prin art. 137 din Constituție, care dispune: „Se vor revizui toate codicele și legile existente în diferite părți ale Statului român, spre a asigura unitatea legislativă. Până atunci ele rămân în vigoare“.

Formula Constituției este deci unificarea prin revizuire, iar nu prin extindere. Această concepție este de altfel pusă în lumină de lucrările preparatorii ale Constituției și în special de prima Comisiune de unificare din anul 1920, alcătuită din cei mai străluciți reprezentanți dela noi ai științei Dreptului din acea vreme. Această Comisiune — al cărei punct de vedere a fost adoptat de Constituție — ajunge la concluzia că opera de unificare trebuie să constituie o sinteză a legiurilor din diferite părți ale țării și urmează a fi realizată prin crearea de legi noi, care să cuprindă instituțiunile juridice cele mai bune din vechiul Regat și provinciile alipite.

Dar s'a susținut de unii partizani ai unității legislative prin extindere, că opera de unificare fiind deosebit de grea și necesitând

un timp îndelungat în realizarea ei, este necesară extinderea legilor din vechiul Regat măcar cu titlul provizoriu, până la unificarea prin revizuire.

Și această soluțiune provizorie, pe care o preconiza proiectul Hamangiu din 1931, nu este acceptabilă, de oare ce ea merge contra scopului pe care vrea să-l realizeze, acela al asigurării unui regim de securitate al relațiilor vieții sociale, prin înlăturarea diversității legislative. În adevăr orice jurist își dă seama ce înseamnă ca relațiile juridice ale unei societăți să primească botezul a 3 legislațiuni deosebite, să înfrunte 3 regimuri de drept succesiv: al legii provinciale inițiale, al legii extinse în mod provizoriu și al legii de unificare. Aceasta ar însemna crearea unei stări de lucruri mai incerte și mai anarhice decât aceea care rezultă din diversitatea legiuirilor de astăzi.

Însă soluțiunea unificării prin extindere nu este admisibilă și sub raportul valorii sale intrinseci. Am învederat că dreptul pozitiv, în special cel privat, a suferit transformări importante, datorită preferențelor economice și sociale survenite în ultimii 50 ani, care au socializat mult dreptul privat, pentru a putea răspunde scopului său esențial: asigurarea armoniei sociale. Pentru aceasta jurisprudența, care este creatoarea dreptului nou, destinat să înlocuiască pe cel perimat, a trebuit ca alături de multe din textele codului napoleonean din vechiul Regat, în care nu-și mai găseau soluția noilor exigențe sociale, să creeze forme noi de drept și chiar instituțiuni juridice noi. Acest adevăr îl recunosc în special Francezii, care au paternitatea acestui cod și care se pregătesc deasemenea pentru o revizuire a lui. Astfel profesorul *Larnaud* a declarat cu bună dreptate că Franța nu mai are cod civil, iar *Edmond Picard* l-a putut compara cu drept cuvânt, cu un oraș în curs de dărâmare.

De altfel mai toți juriștii de seamă ai Franței sunt de acord că actuala legislație franceză din cauza eșafodajului de legi speciale, create pentru a preîntâmpina insuficiența codului Napoleon, este complicată și lipsită de stabilitate, resimțindu-se de lipsa unei structuri simple, precise și puternice, pe care o prezintă opera de codificare în care va trebui să se topească imensul și încălcitul material al legilor speciale, cu prilejul reformei codului civil francez.

Deci în această situațiune, când codul civil din vechiul Regat și de altfel și celelalte coduri ale acestuia, nu mai corespund nici măcar necesităților vieții juridice de aici, este admisibil a extinde aceste coduri în forma lor actuală, în provinciile alipite și în special în Ardeal, unde găsim multe instituțiuni juridice chiar legiferate, mai avansate? Ar fi să facem o operă anti-științifică, să realizăm o evoluție de regres.

Iată dar temeiurile care opun un veto categoric unificării prin extinderea legilor din vechiul Regat.

IV

Pentru a rezuma motivele care impun ca imperios necesară unificarea legislativă, le vom reduce la două:

1. Necesitatea unității legislative în scop de unificare politică.

2. Necesitatea din punct de vedere strict juridic, de a asigura unitatea organică și omogenitatea sistemului de drept pozitiv formal, pentru a oferi interpretării juridice o nouă bază, simplă, solidă și clară, în opera sa de adaptare a Dreptului, nevoilor vieții sociale.

Nu voiu insista prea mult asupra primului punct. El se concentrează în jurul ideii de a consolida unitatea noastră sufletească, punând-o la adăpost de tendințele particulariste, pe care ușor le poate crea în viața de Stat, diversitatea legislativă și pe care le paralizează forța centrifugală a unui sistem unitar de legi.

În ce privește unitatea legislativă din punct de vedere al exigențelor vieții juridice, ea are un îndoit rol: acela de a face să înceteze diversitatea legislativă, ale cărei consecințe dezaastroase le-am analizat — de a curăța ogorul Dreptului românesc de buruiana legilor speciale prost întocmite, mai ales sub raportul tehnicii juridice, care ca și în Franța, s'au acumulat la noi după Unire într'o măsură neîngăduită, îngreuind în mod considerabil aplicarea formală a Dreptului. Această operă se face prin codificare, care nu este o creațiune abstractă, ci un fenomen social izvorit din necesitățile societății moderne.

Codurile, potrivit părerilor unanime din doctrina juridică, au rostul de a concentra și sistematiza conținutul legilor existente din principalele materii juridice, după un plan de ansamblu, pentru a le populariza cunoașterea și studiul lor și a le face aplicațiunea mai ușoară. Ele au un radical efect novatoriu, făcând „tabula rasa” a dreptului pozitiv anterior, prin operațiunea unei adevărate lichidări a trecutului. „Esența codificației consistă, — după opinia lui *François Geny*, — în a prepara un teren nou, unui drept cu adevărat nou”. Prin aceasta, spune Geny, „nu înseamnă că codificația anihilează elementul istoric al dreptului pozitiv, ci are numai efectul de a desființa isvoarele sale formale anterioare”. Acest rezultat logic, decurgând din natura lucrurilor, își are de altfel și o justificare formală, în dreptul puterii legiuitoare de a abroga dispozițiunile juridice anterioare unei legi noi.

Este incontestabil operă dificilă, crearea pentru țara noastră a

unor noi coduri și ea apasă greu pe umerii generației actuale, dar nu este o operă imposibil de înlăptuit. A fi de altă părere, înseamnă să nu avem încredere în valoarea juriștilor noștri, în puterea creatoare a națiunii românești. Acest scepticism nu este de loc îndreptățit și îl desmint în mod categoric proiectele de coduri de o remarcabilă valoare, lucrate de Consiliul Legislativ, care s'a dovedit a fi un minunat arsenal în făurirea acestor proiecte.

Desigur că operă perfectă nu se poate face, căci orice operă omenească e prin firea lucrurilor imperfectă. Putem năzui însă să realizăm o codificație cu reazim puternic în aspirațiunile conștiinței juridice a neamului nostru și care să țină seamă și de progresele științei Dreptului la alte popoare. Iar lacunele și imperfecțiunile inerente oricărei codificări, le va umple știința juridică și jurisprudența, în acțiunea de interpretare și aplicare a codurilor.

Experiența a dovedit — și știința Dreptului este o disciplină în esența sa experimentală — că numai acele coduri — vorbesc de dreptul civil, care ne interesează în special aici — rezistă asalturilor vieții, în continuă transformare, în care autorii lor nu au ambițiunea de a cuprinde totalitatea relațiilor de drept, prin crearea de reguli juridice pentru întreaga variațiune a acestora, ci se mărginesc a fixa principiile generale, a căror aplicare la detaliile vieții juridice, o încredințează judecătorului.

Să ascultăm ce spune *Portalis*, unul din principalii făuritori ai codului Napoleon, în această delicată chestiune de metodă în crearea unui cod și vom înțelege care calități i-au asigurat trăinicia codului napoleonean, în decursul vremurilor: „Să prevezi totul, este un scop imposibil de atins, spune *Portalis*, căci chiar în materia de legiferat, sunt o mulțime de detalii care-i scapă legiuitorului, sau care sunt prea contencioase și prea mobile pentru a putea deveni obiectul unui text de lege. De altminteri cum să înlănțuești acțiunea timpului, cum să te opui cursului evenimentelor sau pantei insensibile a moravurilor? Oficiul legii este de a fixa în linii mari maxime generale ale Dreptului, de a stabili principii fecunde în consecințe și nu de a coborî în detaliul chestiunilor care se pot naște în fiecare materie. E rolul magistratului și al jurisconsultului, pătrunși de spiritul general al legilor, de a le asigura aplicațiunea. ... Pentru că dacă prevederea legiuitorilor este limitată, natura e infinită și ea se aplică la tot ce poate să intereseze oamenii ...”

Viitorul cod civil unificat va trebui să adopte această concepție, păstrând deci metoda și ca atare structura codului civil din Vechiul Regat, al cărui conținut însă va fi necesar să fie supus unei largi

reforme în ce privește instituțiunile sale juridice, după criterii pe care vom încerca să le schițăm mai jos.

Prin urmare însușirea specifică a funcției legislative constă în caracterul general și permanent al dispozițiunilor sale, spre deosebire de funcția judiciară, care aplică relațiunilor juridice, dispozițiunile legale.

În jurul acestei mari probleme de metodă s'au dat lupte doctrinare considerabile și cauza pentru care nu totdeauna a prevalat soluțiunea cea bună, aceea adoptată de codul Napoleon, trebuie căutată în tendința unora din Statele moderne de a-și asigura supremația în ordinea juridică prin sistemul plenitudinii logice necesare a legilor, în virtutea căruia legea are răspuns pentru orice situațiune juridică pe care o naște viața socială. Astfel, cu toată mișcarea care a făcut epocă în Germania — durând din 1840 până în 1914, deci tocmai trei sferturi de secol — spre a asigura judecătorilor o mai largă sferă de acțiune în aplicarea Dreptului, denumită foarte sugestiv de germani „*freies Recht*“ — dreptul liber — ea nu a putut determina pe autorii codului civil german din anul 1896, să renunțe la sistemul plenitudinii logice a legii. Și dacă i se poate face o critică serioasă acestei monumentale opere juridice, care este codul civil german, apoi ea e justificată, în primul rând sub acest raport. De altfel această critică o găsim și astăzi existentă în doctrina germană.

Proiectul codului civil — partea persoanelor și a familiei — pregătit de Consiliul Legislativ, deși influențat în realizarea sa tehnică de codul civil german, n'a adoptat sistemul plenitudinii logice a legii care stă la baza acestui cod, ci a dat posibilitatea judecătorului, ca atunci când legea nu conține soluția unui raport juridic, să caute în afară de lege această soluțiune, după criterii, pe care le vom releva cu prilejul indicării perspectivelor ce ne oferă unificarea legislativă, ca rezultate ale aplicării ei.

Dacă ar fi să determinăm printr'o formulă sintetică, conținutul principiilor generale ale noilor coduri, deci substanța acestora, ar trebui să spunem, într'un sens filozofic, adică luând în considerație finalitatea, scopul unificării, că ele trebuie să fie principiile armoniei sociale, rezultate din analizarea realităților vieții, în vederea înfăptuirii unei ordine de drept obiective, cât mai aproape de idealul de justiție și utilitate socială.

În realizarea acestui deziderat legislativ, legiuitorul nostru va avea să adopte din diferitele sisteme de legi provinciale, care-și dispută întâietatea, instituțiunile de drept care potrivit unui criteriu obiectiv, reprezintă mai mult progresul juridic și au o concordanță

intimă cu aspirațiunile conștiinței noastre sociale. Deci atunci când instituțiunile juridice din dreptul pozitiv al unei provincii alipite, sunt superioare celor din Vechiul Regat și sunt adaptabile nevoilor speciale ale poporului nostru, nu va trebui să ezităm a le accepta. Vom vedea cu ocaziunea discuțiunii proiectelor de coduri ale Consiliului Legislativ, în ce măsură au fost adoptate instituțiunile juridice ale legilor ardelene.

S'a obiectat însă de amatorii de unificare prin extinderea legilor din Vechiul Regat, că legile din Ardeal, a căror participare la unificarea legislativă ne preocupă în special în momentul de față, nu pot fi primite a da contribuția lor reală la unificare, deoarece ele sunt legi străine, născute sub dominațiunea dușmană a Ardealului.

Este deci, un punct de vedere subiectiv, de nuanță șovinistă.

Nu ne va fi greu să răspundem acestei obiecțiuni, cu două argumente, care le socotim decisive în cauză. În primul rând legile din Ardeal sunt românești, din moment ce au fost naționalizate prin aplicarea lor dela Unire până în prezent, în cadrele Statului român. Apoi tendința de internaționalizare a dreptului modern este atât de însemnată, încât orice legiuitor în epoca noastră, este nevoit să se inspire din progresele realizate de legile celorlalte țări, în măsura adaptării lor societății pentru care se legiferează, pentru ca Dreptul acesteia să nu rămână la periferia progresului social. Cu atât mai mult deci nu trebuie neglijată la înfăptuirea unificării, legislația Ardealului, care a obținut drept de cetate după Unire și care a stat la baza dezvoltării sociale a acestei provincii timp de multe decenii, împlântându-și rădăcini adânci în pământul său și născând tradiții puternice. De altfel această legislație n'are nimic specific unguresc, fiind creată din instituțiuni juridice, luate din legiuirile europene moderne și suferind în special influența dreptului german.

Însă regulile și instituțiunile juridice ale unor legi existente supuse revizuirii legislative, pentru ca să poată intra în configurația legilor noi, este nevoie să fie verificate pe terenul vieții sociale, spre a stabili dacă și în ce măsură corespund realităților vieții în momentul legiferării și a fixa contururile și conținutul lor, în raport cu noile situațiuni sociale schimbate. Am văzut că această delicată lucrare de tehnică juridică, se face cu ajutorul conceptelor și construcțiunilor juridice, care limitează aplicarea în timp a principiilor de drept, în esența lor neschimbătoare.

Pentru realizarea acestei reforme, care presupune două funcțiuni, *una de constatare și alta de nouațiune a normelor de drept din legile ce vor fi înlocuite*, trebuie sesizată însăși realitatea vie, în elementele sale obiective, căci după cum spune foarte plastic Geny, „sub

controlul principiilor superioare de rațiune și justiție ideală, raporturile vieții conțin ele însăși legile care trebuie să le guverneze".

Legislatorul noilor coduri va fi astfel obligat să aibă în vedere toate datele pozitive ale organizării noastre sociale relevate, în afară de cutumele existente, de realitățile însăși ale vieții sociale, pentru a găsi direcțiuni și puncte de sprijin ferme în elaborarea legilor de unificare.

În primul rând, organizația morală și religioasă a societății noastre, a cărei însemnătate nu poate scăpa nimănui, căci toți știm că unul din elementele fundamentale ale civilizației actuale, îl constituie fondul moralei noastre creștine. Studiul meu, de un caracter cu totul general, nu-mi îngăduie să intru în analize de detalii. Totuși voi releva, că importanța acestui fond moral creștinesc este considerabilă în organizarea familiei, ca instituție juridică.

Apoi vine organizația politică pozitivă — în special în ce privește starea civilă a persoanelor sub raportul garantării libertății și egalității lor. Influența acesteia se traduce în ordinea Dreptului, — voi da numai câteva exemple, — prin organizarea și controlul patrimoniilor perpetue aparținând persoanelor morale: — asociațiuni și fundațiuni, — prin prohibirea substituțiunilor, prin stabilirea regulilor succesoriale în limitarea dreptului de a testa, etc.

Deasemenea, organizația economică a societății noastre așezată pe baze burghezo-capitaliste. Influența sa este hotărâtoare în stabilirea structurii juridice a patrimoniului, întemeiată pe principiile esențiale ale organizării noastre economice, acelea a libertății convențiunilor și a proprietății private.

Spre a putea extrage din principiile organizării noastre sociale, prin scrutarea realităților vieții însăși, conținutul regulilor de drept și instituțiunilor juridice ce vor trebui formulate în textele codurilor unificate, legiuitorul va avea să consulte toate disciplinele vieții sociale ca religia, morala, psihologia, economia politică, sociologia; dar mai ales se va sprijini pe trei factori determinanți în cauză: *jurisprudența, istoria dreptului și dreptul comparat*.

Vom examina în câteva linii sumare, valoarea și importanța în cauză a acestor factori pur experimentali.

1. *Jurisprudența*, după cum o caracterizează atât de sugestiv Geny, „*este istoria contemporană a dreptului pozitiv*". Ea este crearea de noi concepte și construcțiuni juridice, în cadrul principiilor de drept fixate de legi, în opera sa de adaptare a Dreptului la faptele vieții sociale.

Pentru a înțelege mai bine această operă esențială a jurisprudenței în evoluțiunea Dreptului și deci rolul ei în pregătirea noilor

coduri, vom indica cadrele largi, în care aceasta își dezvoltă remarcabila sa acțiune, pe care o voi ilustra apoi cu câteva exemple.

Aceste cadre sunt trasate de marile principii care stau la baza dreptului nostru privat: *autonomia voinței, ordinea publică sau interesul superior și echilibrul intereselor private*. Acestea țes pânza de paianjen în care sunt prinse toate raporturile juridice, din înlănțuirea, dozarea și armonizarea lor, se nasc principalele reguli de drept, pe care legiuitorul le formulează în textele legii.

Principiul autonomiei voinței, al cărui efect primordial este libertatea convențiilor, constă în facultatea ce o are fiecare din noi de a dispune liber de drepturile sale; însă cum și drepturile private, în concepția juridică modernă au un scop social, în exercitarea lor intervine frâna ordinii publice sau a interesului superior, care subordonează interesele individuale, interesului general al colectivității. Din combinațiunea acestor două principii, jurisprudența a creat teoria *abuzului de drept*, pe care nu o găsim în legile existente dela noi, însă e consacrată de art. 7 din proiectul codului civil, în următoarea cuprindere:

„Drepturile se vor exercita cu bună credință și potrivit scopului în vederea căruia sunt recunoscute.

Exercițiul abuziv al drepturilor nu va fi ocrotit de lege”.

Deasmenea în prezența principiului echilibrului intereselor private tâșnit din inima realităților sociale — și care constă în stabilirea unui echilibru între diverse interese, asigurând întâietatea celor mai importante, potrivit valorii lor sociale — jurisprudența a consacrat adagiul „*error communis facit jus*”. În virtutea acestui principiu fecund — pentru a da numai un exemplu — jurisprudența a validat actele terțelor persoane încheiate cu moștenitorul aparent, — căruia, în baza erorii comune toți îi acordau titlul de moștenitor real, — asupra bunurilor succesiunii pe care ulterior o primește adevăratul moștenitor. Și această regulă de drept creată de jurisprudență, și-a găsit consacrară în art. 8 din proiectul codului civil.

2. *Istoria dreptului*, potrivit expresiunii lui Portalis, „*este fizica experimentală a legislației*”, căci ea verifică sub raport critic experiența trecutului, mai ales în domeniul dreptului național, indicând cu destulă precizie direcțiunea în viitor a ordinii juridice. Ea va învedera legiuitorului nostru valoarea instituțiilor vechi juridice, înlesnindu-i să lege firul tradiției în făurirea noilor coduri, pentru a le asigura acestora caracterul de continuitate, atât de necesar oricărei reforme legislative.

3. *Dreptul comparat*, adică legislația și jurisprudența comparate,

au în prezent un rol determinant în realizarea unei reforme legislative și aceasta datorită fenomenului social al imitației, care stă la baza întregii civilizații, tendinței de a adopta instituțiunile juridice verificate de experiența universală, cu respectarea fondului original al dreptului național.

Această nevoie de împrumuturi reciproce între legiuirile diferitelor națiuni, isvorăște sub presiunea legăturilor internaționale economice și sociale tot mai întinse și a schimbului de idei între popoare, care au apropiat până la identificare, anumite discipline juridice, cum sunt în special codul comercial, codul penal, procedurile civilă și penală.

Dar nici codul civil nu este în afara curentului de internaționalizare și acestui fapt se datorește întocmirea admirabilului proiect franco-italian al contractelor și obligațiunilor, care ar fi de dorit să fie însușit cu retușările necesare, de autorii proiectului nostru de cod civil.

Trăim în epoca când idealul legislativ al realizării „unui drept comun al umanității civilizate”, — idee care a format baza lucrărilor unui congres internațional încă în anul 1900, — prinde tot mai puternice rădăcini în solul juridic al fiecărei națiuni. Astfel se explică cum țări din alte continente ca Brazilia, Japonia, China, etc., au creat coduri moderne cu instituțiuni juridice împrumutate din legislația europeană — și pentru ce, orice popor european adoptă ca bază de lucrări pentru redactarea unui cod nou, cele mai recente legislații ale altor popoare în materia pentru care se legiferează. Mai mult, în urma creării Ligii Națiunilor, reguli de drept internațional au pătruns până și în materia juridică prin excelență națională, aceea a dreptului constituțional, care astăzi conține și reguli de drept intern, cu aplicare internațională. De aceea și Consiliul Legislativ în redactarea proiectelor de coduri a utilizat cu drept cuvânt, într'o largă măsură vastul material legislativ și jurisprudențial oferit de dreptul comparat al țărilor cu o civilizație înaintată.

De altfel, în special fondul legislativ al popoarelor latine și germanice clădit în mare măsură pe instituțiunile dreptului roman, este aproape identic, ceea ce diferențiază legiuirile lor fiind cel mai adesea deosebirile de realizare tehnică. Prin urmare, neîncrederea exprimată de unii juriști dela noi față de dreptul germanic, pe motiv că jighește „latinitatea” noastră, — acest argument — fantomă al partizanilor unificării prin extinderea legilor din Vechiul Regat, — pare neîntețmeiat.

N'aș putea termina aceste considerațiuni generale asupra concepției și metodei de unificare legislativă, fără a stărui puțin asupra

limbei, adică a formei în care vor trebui să fie îmbrăcate textele legale.

În această privință sunt două tendințe contrarii în doctrina juridică: pe de o parte tendința de a păstra neștirbită funcția esențială a limbii, de instrument de comunicare a gândirii, redactându-se legea într'un stil cât mai apropiat de înțelegerea mijlocie a populației căreia i se adresează, spre a-i stabili regula conduitei sale; pe de altă parte tendința de a tehniciza formula legală, prin expresiuni abstracte și simbolice, pentru a-i stabili cât mai precis înțelesul, înlăturând prin aceasta motivele de controverse și deci de incertitudine, pe care le creiază un text de lege imprecis formulat.

Prima tendință e ilustrată de codul civil francez și codul civil elvețian, iar a doua tendință de codul civil german.

Desigur că linia de mijloc e cea mai potrivită pentru a împăca ambele sisteme, la fel justificate prin funcția ce vor s'o îndeplinească și aceasta a fost adoptată de autorii proiectelor de coduri²⁾.

V

Caracterul generic al considerațiilor mele, mă împiedică de a intra în analiza proiectelor de coduri, pregătite cu o impresionantă competență de Consiliul Legislativ și revizuite în anul 1933 de Comisiuni speciale formate din reprezentanții partidelor politice, pentru ca aceste proiecte, în prezent depuse în Parlament, să nu sufere aici modificări intempestive, pe cale de amendamente.

Mă voi mărgini doar la o enunțare a instituțiilor juridice adoptate de proiectele codurilor, din dreptul ardelean, spre a specifica contribuția acestuia, în curs de realizare, la marea operă a unificării legislative, contribuție pe care am învederat-o până aici numai în liniile sale generale.

1. În dreptul civil, — căruia din cauza preponderanței sale în guvernarea raporturilor vieții sociale, unde face hotar cu morala și sociologia, i-am rezervat primul loc în expunerea făcută asupra principiilor unificării legislative, — materia codificată în vederea unificării este cum am văzut, numai aceea a persoanelor și a familiei

În ce privește persoana fizică, s'a introdus în proiectul codului civil, instituțiunea juridică din legislația ardeleană, a iertării de vârstă sau a declarațiunei de majorat — pe care o găsim în dreptul roman și în vechiul drept al Principatelor, — preferându-se institu-

²⁾ O parte din materia acestui capitol este amplu și savant discutată în opera lui François Geny, *Méthode d'interprétation et sources du droit privé positif* (2 vol. ed. II).

țiunei emancipării din actualul cod civil român, ca având cadre mai largi și asigurând mai bine interesele terților ce vor avea raporturi juridice cu cel declarat major, înainte de majorat. S'a mai adoptat apoi declarațiunea de moarte din dreptul ardelean, pe care o găsim și în vechiul drept românesc, pentru a înlocui instituțiunea absenței din codul civil român, fiind superioară acesteia din urmă.

În organizarea familiei, s'a părăsit principiul imutabilității convențiilor matrimoniale din regimul dotal al c. civ. rom., înlocuindu-se cu acela al libertății acestor convențiuni, din dreptul ardelean, care e mai conform intereselor economice ale familiei, — principiu iarăși existent în vechile legiuri ale Principatelor.

O fericită inovație a ante-proiectului este dispozițiunea, inspirată și de legea civilă ardeleană, a cercetării paternității, neîngăduită în cadrele codului civil român, reparându-se astfel o nedreptate socială, pe care o suferea fără vină, copilul nelegitim.

Relevăm deasemenea organizarea tutelei minorului după modelul oferit de excelenta lege tutelară din Ardeal, mult preferabilă sistemului din codul Napoleon, bazat pe funcționarea consiliului de familie, care a dat atât de proaste rezultate.

2. În întocmirea proiectului de cod comercial, această ramură specializată a dreptului civil, contribuția legii comerciale din Ardeal este aproape identică cu aceea a codului comercial român, din cauza apropiatei înrudiri a acestor legi, care au avut la baza redactării lor, ca izvor comun, codul comercial german din anul 1861. Vom remarca numai — cu titlu de contribuție originală — sistematizarea materiei falimentului din proiectul codului comercial, după metoda folosită de legea falimentului din Ardeal.

3. În redactarea proiectului de procedură civilă, materie juridică care are de obiect sancționarea dreptului privat, legea de pr. civ. ard. a avut o influență decisivă, din cauza evidentei sale superiorități față de codul pr. civ. rom., superioritate ce o situează fără nici o exagerare, printre cele mai perfecte coduri de procedură civilă din lume.

Autorii proiectului au renunțat să conceapă procesul în vederile doctrinei pur individualiste a Dreptului, ca un duel judiciar al părților, la care judecătorul azistă impasibil, pentru ca victoria să fie asigurată celui mai bine înarmat juridicește. Ei au consacrat ca principiu fundamental al proiectului, dreptul de intervențiune al judecătorului în proces, pe care-l găsim în pr. civ. ard., astfel ca magistratul prin inițiativa și directivele sale obiective, să descopere adevărul, acordând dreptate aceleia dintre părți, căreia i se cuvine.

Apoi în ce privește instituțiunile de procedură, împrumutate de proiectul codului în discuțiune din pr. civ. ard., indicăm mandatul de

plată, acțiunile în constatarea existenței sau inexistenței unui drept sau raport juridic, — în anulare în contra hotărârilor arbitrilor, — în justificarea termenului pierdut și acțiunea de revizuire a unui proces definitiv judecat. Proiectul de unificare al procedurii civile a adoptat deasemenea din pr. civ. ard., principiul unificării termenelor căilor de atac, principiul intervențiunei forțate în proces, precum și importantul principiu al nemijlocirii în procedura orală a desbaterilor, adică a contactului nemijlocit între parte și instanță, în virtutea căruia, în caz de schimbare a complectului de judecată în cursul procesului, acesta trebuie desbătut din nou.

4. În elaborarea proiectului de cod penal, autorii săi aveau de ales între concepția clasică a responsabilității, întemeiată pe culpa morală a infractorului și pe proporționarea pedepsei atât cu culpa acestuia, cât și cu turburarea socială — și între concepția pozitivistă modernă, bazată numai pe ideea necesității de apărare socială, care nu fondează pedeapsa pe conceptul expiațiunii ca în doctrina clasică, ci face din ea o simplă măsură de siguranță.

Proiectul codului penal are la bază doctrina tradițională, însă s'a inspirat și din realizările experimentale ale școlii pozitviste, având în această privință caracterul eclectic al codului penal ardelean.

În ce privește metoda utilizată de proiectul în chestiune, referitor la gruparea infracțiunilor după sfera intereselor omogene, adică după afinitățile ce prezintă, aceasta o întâlnim și în codul penal ardelean, dar mai ales în sistematizarea materiei din codul contravențiunilor din Ardeal. Acest proiect a mai împrumutat și unele dispozițiuni privitoare la partea internațională a dreptului penal, din cod. pen. ard. Deasemenea proiectul a adoptat din acest cod, în partea sa generală, ca instituțiuni penale, suspendarea executării pedepsei, legitima apărare pentru bunuri, etc.

În partea sa specială, proiectul codului penal creiază delictul de dare de mită din codul pen. ard., pedepsind pe mituitorii funcționarilor publici, precum și o serie de contravențiuni aflate în codul contravențiilor din Ardeal.

5. Proiectul codului de procedură penală, s'a inspirat în mod larg din tehnica modernă a proced. pen. ard., înlocuind formele perimate ale pr. pen. rom.

În ce privește concepția de bază a proiectului, preocuparea ocrotirii libertății individuale este pe primul plan. Acestui principiu îi datorăm reforme radicale, mai ales în procedura de instrucție, unde suprimându-se în parte efectul principiului secretului instrucțiunii, s'a introdus procedura contradictorie în partea finală a instrucțiunii, în care inculpatul va putea fi asistat de un avocat, — sistem pe care îl

găsim în ființă la Francezi și Belgieni, de unde a fost adoptat. Deasemenea actul de dare în judecată a inculpatului nu va mai fi redactat de judecătorul de instrucție, ci de Camera de acuzare a Tribunalului, ca în sistemul pr. pen. ard.

Alte reforme ale proiectului luate din pr. pen. ard., sunt introducerea instituțiunii sechestrului asupra averii inculpatului, instituirea dreptului președintelui Curței cu Jurați de a prezida deliberarea juraților, etc.

Proiectul procedurii penale admite judecarea acuzatului în lipsă, — principiu inexistent în pr. pen. ard. care va ușura mult judecarea proceselor penale din Ardeal, — instituind însă corectivul justificării sau repunerii în termen.

VI

Ne rămâne să formulăm concluziile noastre, care se identifică cu rezultatele ce suntem în drept să le așteptăm dela unificarea legislativă.

Aceste rezultate sunt în funcție de valoarea intrinsecă a operei legislative create prin unificare, dar nu mai puțin, de valoarea aplicării ei.

Astăzi nu mai crede nimeni în concepțiunea mecanică, de aplicare automată a legilor, relațiunilor vieții juridice. În opera de adaptare a legii, faptelor vieții, e fatal să intervină judecătorul, de personalitatea căruia va depinde o fecundă aplicare a legilor unificate.

Rolul instanțelor judecătorești va fi deci covârșitor după unificarea legislativă; el va fi însă cu atât mai greu, cu cât acestea vor avea de aplicat un drept pozitiv nou, fără a putea recurge prea mult la doctrină, ea însăși în curs de elaborare pe baze noi, sau la precedentele jurisprudenței.

Apoi misiunea judecătorului nu se reduce numai la aplicarea legii, prin interpretarea textelor ei. Acesta adesea e obligat atunci când legea — mă refer la dreptul privat — n'a prevăzut o situațiune de drept, să caute în afară de lege, soluțiunea sa juridică. Căci legea scrisă este expresia voinței aceluia dela care emană și deci în interpretarea ei trebuie stabilită voința legiuitorului, în momentul în care a fost formulată. Numai această interpretare, conformă naturii lucrurilor, poate asigura legii o aplicare ferită de arbitrariul judecătorului. A face din lege o entitate independentă de gândirea precisă a celui care a creat-o, al cărei înțeles să varieze, — potrivit concepției sociologice a legii, — după împrejurările schimbate ale stărei sociale prezente, înseamnă a desbrăca legea de calitatea ei esențială, aceea

a unor reguli fixe, care neputând fi schimbate, asigură certitudinea și stabilitatea raporturilor juridice.

Deci dacă legea tace, neoferind soluție pentru rezolvarea unei situațiuni juridice, judecătorul trebuie să caute soluția procesului în afară de lege. *După care criterii?* O spune art. 4 din titlul preliminar al proiectului de cod civil, inspirat de art. 1 și 4 al codului civil elvețian.

„Dacă un anume caz nu a fost prevăzut de lege, *se vor aplica dispozițiunile privitoare la cazuri asemănătoare*, iar în lipsă, instanța judecătorească va aplica principiile generale ale Dreptului, ținând seamă de soluțiunile consfințite de jurisprudență sau doctrină”.

Iată dar pe judecător investit cu puterea unei libere cercetări științifice, în căutarea soluțiunii cazului său concret — atunci când acesta nu-și află rezolvare în lege — potrivit procedului fecund al analogiei³⁾, cu baze pur sociologice, sau pe temeiul principiilor generale ale Dreptului orientat de soluțiunile jurisprudenței sau doctrinei. Principiile de rezolvare sunt deci pentru judecător aceleași care călăuzesc și pe legislator în făurirea legii și pentru această *identitate de criterii*, am insistat atât de mult asupra acestor principii.

Dispozițiunile proiectului de cod civil nu trebuie să ne surprindă. Ele sunt numai consacrarea unei stări de fapt, a unei metode în împărțirea dreptăței, stabilite de mult de jurisprudență și doctrină și înseamnă renunțarea legiuitorului la sistemul plenitudinii logice a legii, adică la pretenția ca judecătorul să găsească în lege, rezolvarea tuturor raporturilor juridice pe care le creiază viața.

Un singur lucru trebuie să ne preocupe, *asigurarea selecțiunii valorilor în magistratură*, care nu se poate face decât prin scoaterea magistraturii de sub orice influență politică. Căci astăzi înaintările în magistratură — trebuie să spunem cu curaj adevărul — le fac adesea cluburile politice, peste capul înalților magistrați din Consiliul Superior al Magistraturii. Înălțurarea politiceii din magistratură se poate face numai prin stabilirea de criterii obiective și precise în legea de organizare judecătorească, pentru selecționarea magistraților, a căror încălcare ar da dreptul magistratului lezat, la acțiune în

³⁾ Analogia depășește sfera restrânsă a interpretării legii, întemeindu-și regulile sale de metodă pe principiul identității de rațiune juridică (ubi eadem ratio, idem jus) isvorit din considerațiunile morale, economice, sociale etc. care au determinat crearea *dispozițiilor legale* și pe care procedul analogiei, ca sursă de creare a dreptului privat pozitiv, o aplică la situațiuni juridice asemănătoare, neprevăzute de lege. Caracterul distinctiv al analogiei de interpretare a legii, răpește soluțiunilor sale forța imperativă ce derivă din lege, în schimb îi asigură acestui procedeu o amploare și o suplețe pe care n'ar avea-o ca simplu instrument de interpretare a legii.

Contencios. Aceste criterii ar putea fi: examene dela grad la grad, tablouri calificative făcute de instanța superioară asupra activității magistraților în cursul fiecărui an, etc.

Nu pot insista prea mult, în cadrul acestui studiu, asupra acestor chestiunile speciale de organizare a corpului judecătoresc. În orice caz — și o spun cu toată convingere — nu se poate încredința instanțelor judecătorești marea, dificila și delicata operă de aplicare a codurilor unificate, decât cu *schimbarea condițiilor de selecționare a magistraților*.

Alături de acțiunea jurisprudenței în aplicarea legilor de unificare, călăuzită de directivele ferme ale Inaltei Curți de Casație, al cărei rol în asigurarea unei interpretări unitare a noilor legi, este considerabil — vom avea opera doctrinei, încredințată în special profesorilor universitari, care vor forma tinerile generații de juriști în spiritul noiei legislații, tălmăcită de aceștia cu vederi largi și pătrunzătoare. Desigur că aceasta implică o reorganizare radicală a studiilor Facultăților de Drept, pentru ca noile generații de juriști, să se pregătească pentru aplicarea Dreptului nou. Și dela aceste tinere generații, așteptăm ca prin lucrările lor, alături de acelea ale juriștilor consacrați, și în special prin tezele de doctorat, să aducă contribuții luminoase la interpretarea legilor unificate, participând astfel la realizarea progresului juridic întemeiat pe noile elemente ce le oferă dreptul nostru pozitiv, radical transformat prin unificarea legislativă⁴).

EMIL PUȘCARIU

(Sfârșit)

⁴ În acțiunea de aplicare a noilor legi unificate, am propus în conferința amintită la începutul studiului, (vezi No. 5 din această revistă, nota 1) crearea de către juriștii din Cluj — magistrați și avocați — a unei „Academii libere a studiului dreptului pozitiv aplicat“ în cadrele asociației „Astra“. Aceasta va avea ca principal scop întreprinderea de cercetări critice asupra proiectelor codurilor de unificare și discutarea principiilor* de interpretare și aplicare a operei legislative unificate, pe măsură ce se va înfăptui. — Desigur că asemenea acțiuni colective — *păralele cu opera oficială a doctrinei și a jurisprudenței* — isvorâte din inițiativa privată și bazate pe valoarea efortului comun, în studierea aprofundată a codurilor unificate, vor trebui realizate în fiecare centru juridic mai important al țării, pentru a ușura interpretarea și aplicarea lor, asigurând o unitate de vederi în lumea juridică.

MIRCEA ELIADE, LUMINA CE SE STINGE *)

Pe ultima filă a cărții stă tipărit: 1930—1931. E de presupus că prin această indicație cronologică autorul a ținut să-și avertizeze singur cetitorii asupra locului ce se cuvine romanului pe scara evoluției lui literare. Pentru cine a urmărit însă cu atenție activitatea complexă a d-lui M. Eliade, semnalarea acestui amănunt era inutilă. Întreaga structură a romanului ne arată o fază apropiată celei din *Izabela sau Apele diavolului*, o fază de exasperată căutare de sine, de tulbure și chinuit lirism pentru care forma epică nu este decât un neglijabil pretext de articulare a monologului infinit și amorf. Materialul acesta de cazuistică psihologică, cu șerpuiți complicate și greu de urmărit, nu se obiectivează în simboluri epice limpezi: speculațiunea subiectivă, arbitrară și copleșitoare a d-lui Eliade inundă din toate părțile, zădărniciind orice intenție de simetrie, anihilând orice putință de interpretare a personajilor și situațiilor care nu pot prinde contururi tocmai din pricina acestei nestăvilite fluente de esență lirică. Incât, dacă pentru întregirea imaginii spirituale a scriitorului acestuia febril, romanul de care ne ocupăm poate constitui un document interesant, din punct de vedere artistic, al meșteșugului adică, — sau al *genului*, ca să precizăm, — el este în absolută inferioritate față de *Maytrey* și *Întoarcerea din rai*: o carte hibridă, situată pe linia incertă dintre soliloquiul și povestirea unei realități exterioare, aceasta din urmă neavând nici o consistență, ea nefiind decât un simplu auxiliar de ipostaziare al aceluiași conținut subiectiv.

În centrul povestirii stă, mai mult latent, un personaj misterios, Manoil, — construcție pur livrescă — om cu desăvârșire descătușat de orice constrângere a contingentelor sociale și morale, dincolo de viciu și virtute, de entusiasm și de desperare, detașat chiar de propriile-i amintiri, de o „vacuitate vastă și predestinată”, liber așadar de instinctele umanității și socotind că în calmul lui suveran el are dreptul de a face orice. Acest Manoil, care, practicând dialectica identității contrariilor, se recunoaște în Pseudo-Areopagitul și în Upanișade, dar în a cărui alambicată și amuzantă compoziție — autorul mai multor cărți, al unui mare număr de poeme și al unui tratat de estetică culinară, iar de câte ori „încearcă să demonstreze

*) Roman. București, 1934. Cartea Românească.

o absurditate logică ... nici o altă limbă nu-l mulțumește în afară de latina coloquială și teologală", — oricât ar protesta el, e imposibil să nu vezi urmele paradoxelor stălcite ale lui Wilde și Nietzsche, mai este și un fel de gnostic demonic, profesând *religia sacrilegiului* și făcându-și o țință de viață dintr'o stranie „magie erotică”. În fond, adică desbrăcată de mistificările stilistice, această magie a lui Manoil nu este decât un biet *truc*, lamentabil prin substratul lui fiziologic și de o dezolantă sărăcie sub raportul invenției, mai de grabă ridicol, deci, decât demonic. Și numai Dumnezeu știe prin ce artificii de ingeniozitate verbală reușește d. Eliade să facă din el pivotul romanului, atribuindu-i, prin interminabile parafrazări nu știe ce prestigiu de superioară intelectualitate și chiar un accent de destin. Iar când, pentru practica „ritului”, Manoil își asociază pe molăul profesor de slavistică, Dr. Weinrich și pe asistenta acestuia, d-soara Melania („frumusețe rece, ceruită de politeță și arareori străbătută de simțiri”) și își alege drept arenă biblioteca — și încă vecinătatea lui Cesare, bibliotecarul placid, eruditul mediocru cu viața cronometrică, un „ales” care-și ignorează misiunea — d. Eliade comite cel mai ieftin joc de contraste pe care o fantezie de cărturar copilăros l-a putut vreodată imagina.

Întreaga atmosferă a cărții este emanația otrăvită a personalității lui Manoil. Dar cum acesta, cumulard de realități paradoxale, se mărturisește singur „un maestru al bluffului”, nu este cu puțință a desprindă nici o linie de genetică înlănțuire în evoluția întâmplărilor și ideea de necesitate în succesiunea lucrurilor fiind violentată la tot pasul, suntem la bunul plac al arbitrarului. În noaptea de pomină dela bibliotecă, izbucnește un incendiu. Nu vom afla niciodată cauza acestei catastrofe sau crime. Nu ne este dat să aflăm, fiindcă misterul obsedant al incendiului trebuie să umple câteva sute de pagini. Dar în această noapte, Cesare, salvând pe Melania devine erou. Un erou împotriva voinței lui, sărbătorit grotesc, de oficialitatea orașului, molestat de ziare, smuls din cadrele mărunței lui vieți și aruncat pe suprafața unei vaste popularități care-l nenoroceste și-l împiedecă să-și caute burghezește de sănătatea ochilor atacați de flăcări. Ceva s'a rupt în el. Viziunea Melaniei din noaptea sinistră îi otrăvește imaginația, spiritul lui Manoil îl urmărește pretutindeni, îl împresoară tot mai strâns, până la suprema încheștare a morții.

Învăluită în această atmosferă de factice demonism, soartea lui Cesare își pierde semnificația de umanitate, imixtiunea elementelor esoterice în planul realității ne ține în continuă nesiguranță asupra adevăratului sens al stărilor lui sufletești și divagațiile fanteziste, livrești, împiedecă realizarea unui personaj în carne și oase: niciodată nu se prea știe unde sfârșește adevărul și începe farsa.

Bizarerii de ahhimie, experimentate în eprubete, dialectică suplă dar și abuzivă și siluită până la farsă și o mare doză de snobism: iată romanul d-lui M. Eliade, roman care neizvorind dintr'o intuiție profundă și unitară a vieții îți face impresia unei colecții de considerații și portretizări culese de pe fișe și care nu se tin laolaltă decât prin artificii. Clădire precară, așezată pe temelii false, un asemenea roman nu s'ar putea salva decât printr'o extraordinară putere de

iluzionare a stilului. E cazul să amintesc încă odată numele lui Oscar Wilde al cărui absurd roman, *Portretul lui Dorian Gray*, nu se menține decât prin incomparabila magie a stilului. D. Eliade lucrează însă grăbit și singura preocupare a stilului d-sale pare a fi acuițatea distingerilor; depindere de logician. Opac, nesocotind culoarea și muzica limbii, îngrămădind neologisme disgrațioase (siccitare, terifiant, acuplare, etc.) stilul d-sale mai păcătuște prin fraze neglijent construite, unele deadreptul absurde, prin repetiții și tautologii („taină mistică”, p. 384). Pe alocurea *Lumina ce se stinge* pare a fi o ciornă ajunsă la tipar înainte ca autorul să-i fi dat ultima îngrijire. Tipografia a făcut și ea ce a putut pentru a spori numărul greșelilor.

Și totuși ca în tot ce scrie omul acesta interesant și aglomerat, în *Lumina ce se stinge*, printre incongruențele de tot soiul, se văd răzletele filoane de aur ale artei autentice. Paginile dela începutul cărții cu descrierea ambianței de bibliotecă sunt ale unui umanist rafinat și pătrunzător; jurnalul, îmbâcsit de altfel, în care planturoasa admiratoare a lui Cesare, Marta, își consemnează etapele convertirii la indiferență și chiar dispreț pentru eroul adorat altădată, e plin de fină introspecțiune. In massa cenușie a textului deslănat dai, pe neașteptate, de pasagii stranii și profunde care arată dintr’odată de ce este capabil scriitorul acesta. Tocmai prezența unor asemenea pasagii mă înverșunează împotriva întregului, fiindcă ele arată măsura reală a scriitorului pe care-l paște primejdia lipsei de autocritică și graba nesăbuită. D. Eliade scrie prea mult, prea de toate și această lăcomie îi poate fi fatală. Natura subiectelor pe care dânsul le tratează, ambiția de a fi *rar*, cer meditație îndelungată, elaborare îngrijită, pârguire înceată.

Dacă d. Eliade n’ar fi ceeace eu stărui să cred că este — chiar după romanul acesta, — apărut prea târziu, sau prea de vreme: un artist de rassă, constatările acestea n’ar avea nici un rost. Dar un artist trebuie să-și respecte nivelul pe care a dovedit că este capabil să-l atingă. După *Maytrei* și *Intoarcerea din rai*, *Lumina ce se stinge* nu trebuia tipărită, — în nici un caz nu în forma în care se prezintă.

ION CHINEZU

CRONICA IDEILOR

EMIL CIORAN: PE CULMILE DISPERĂRII *)

Nietzsche credea că semnul specific al filozofilor e suferința. Numai prin suferință poate un gânditor să transcendă realitatea imediată și să creeze acele lumi imaginare — numite de el *die Hinterwelten*.

Viața genialului profet zarathustrian, a fost o terifiantă tragedie. Cineva îndrăznește să afirme că a fost cea mai aspră durere a omenirii. În concepția nietzscheniană, suferința își găsește justificarea

*) București, 1930. Ed. Fundației pentru literatură și artă „Regele Carol II”.

în creație. Har dumnezeesc al filozofului, ea trebuie să fie sâmbure fecund, dinam al creației intelectuale. Acesta e singurul sens înalt al suferinții. Căci o suferință sterilă e tot ce poate fi mai fad și absurd. Infinit mai preferabilă e bucuria inconștientă a insului în ochii căruia se răsfrânge acea pitorească seninătate animalică ce caracterizează imensa masă a sufletelor mărunte.

Emil Cioran suferă intens. Să mă exprim mai precis: dorește cu ardoare dionisiacă chinul dur al negației și ai răsvrătirii. Și această dorință a rodit cartea interesantă și semnificativă: *Pe culmile disperării*.

Cioran e un iremediabil liric. În volumul său nu întâlnești nici un pasagiu, scris obiectiv și dialectic. Totul e trăit cu frenezie paroxistă. Frazele țâșnesc fierbinte din afunzimele sufletului. Capitolele din *Pe culmile disperării* sunt imnuri și poeme. Imnuri închinare sentimentelor iraționale ale vieții și durerilor supreme. Poeme în cari se preamărește absurdul, neantul, moartea, nebunia. Emil Cioran are voluptatea sadică a negației absolute. Viața e stupidă — o, cine nu știe asta?!, — rădăcinile existenței sunt împlântate în irațional, lumea e rea, iubirea e o minciună pentru proști și naivi, iată câteva din gândurile negre ce străbat filele cărții. Fiecare dintre noi are momente de crâncenă neliniște interioară. Nu există om care să nu aibă clipele lui de suferință — când universul i se pare fioros, Dumnezeu atroce iar fericirea inexistentă. Ei, și cu toate aceste trăim, râdem, mâncăm și suntem vanițoși. Și ceeace e mai dureros: cu toate că avem convingerea inutilității totale a micilor noastre eforturi, — cu toate că ne place să ne disprețuim, și să râdem de noi înșine, culme a inconștenței — ne agităm zilnic asemeni viermilor în microcosmul lumii noastre, în loc să ne tragem un glonte în tâmplă sau să vegetăm tot timpul cu burta la soare. Teama, marele factor inhibitor al nostru al tuturor, ne frânge avântul puternic al pornirilor afective. În definitiv, dacă disperarea lui Cioran ar fi autentică — autentică în înțelesul trăirii integrale — atunci tânărul apologet al neantului ar fi logic să-și rateze existența. Să se sinucidă sau să se desagregeze lent printr'o desăvârșită inactivitate. Dar nu se sinucide — răspunsul ni-l dă chiar el, — deoarece disprețuește atât viața cât și moartea. E o ieșire, firește, suficient de abilă din cercul dureros al dilemei. Pe scurt, acesta este motivul care mă determină să cred că *Pe culmile disperării* conține gânduri călitate la flacăra unei anumite lecturi filozofice. *Un om sfârșit* a lui Giovanni Papini are partea sa de vizibilă înrăurire. Dela Papini, Emil Cioran a învățat curajul răsvrătirii împotriva orânduirii logice (?) a lumii. Curaj ce se exteriorizează în rânduri de o brutală sinceritate.

Apoi desigur, Cioran a citit — frământându-se febril — pe Martin Heidegger. Metafizicianul german s'a ocupat în volumul său *Sein und Zeit* de problema timpului filozofic. Concepția lui pesimistă exclude orice frântură de teleologism cosmic. Tragismul existenței omești rezidă în frica apropierii continue și inevitabile de moarte. Omul trăește pentru a muri. Atât. Centrul de greutate al mizerei noastre condiții e frica de moarte. Singur omul — aici stă sentimen-

tul tragic specific speciei noastre —descoperire realitatea neantului în viață. Omul are conștiința că fiecare așchie de timp trecută, îl scufundă, un pas mai mult, în mîlul neantului. La Emil Cioran conștiința această, a pierderii în nirvana, a devenit o obsesie sğuduitoare. Viața e privită prin prisma diformatoare a suferinții. Iar zarea ce i se deschide uitându-se de pe culmile de foc și ghiață ale disperării, îl înfioară. Așa pusă problema, atitudinea tînarului nostru nihilist, îmi pare lașă, deși curajul expresiei e uluitor. Prea îl îngrozește viața, prea se lasă înjunghiat de durere. La Cioran ideea de moarte și neant nu-și găsește nici o justificare logică. E ceva biologic în disperarea lui. Trăirile spermice —au înlocuit pretutindeni stringența rațiunii. Căci evul putred al rațiunii a apus. Involburarea apocalipsului se ridică, amenințătoare, la orizontul culturii europene. Din haosul svărcolirilor agonice se vor desprinde noi forme. Și singure valabile de aici înainte, vor fi experiențele vitale cari îți mistuesc ființa în flacărele suferințelor organice.

Talent, inteligență, logică — sunt praf de asvârlit în ochii celor cărora vor să fie victimele unei iluzii copilăroase. „Nu există argumente pentru a trăi. Acela care a ajuns la limită mai poate umbla cu argumente, cu cauze, efecte, considerațiuni morale, etc.? Evident, nu. Aceluia nu-i mai rămân decât motive nemotivate spre a trăi. În culmea disperării, pasiunea absurdului este singura care mai aruncă o lumină demonică în haos” (pag. 12). Și mai departe: „*Trăesc pentru că munții nu rîd și viermii nu cîntă*”. O pasiune a absurdului nu se poate naște decât într'un om în care s'a lichidat totul, dar în care pot să apară groaznice transfigurări viitoare”.

„... dar în care pot să apară groaznice transfigurări viitoare”. Fragmentul de frază e foarte semnificativ. Emil Cioran se lasă devorat de drama disperării și a trăirilor frenetice, — deoarece odată ajuns la punctul extrem al negației, acele „transfigurări viitoare” — îl vor converti. Adică atitudinea negativistă și nihilistă e văzută drept un tribut plătit liniștii senine de mai târziu. Cioran dorește să experimenteze „sur le vif”, tragedia libertății transfiguratoare așa cum au experimentat-o Rașkolnikov sau omul sfârșit papinian. Iar libertatea omului e de esență profund irațională. Dialectica libertății duce — în mod fatal — la arbitrar, sau la anarhie. În cazul de față a dus la anarhie. *Pe culmile disperării* e o carte anarhică până la exclusivism. Și ceace-mi place mult la Emil Cioran e faptul că el și-a topit această anarhie a gândirii în sânge. Astfel a ajuns tînarul nihilist la o gândire temperamentală, lirică, de-un lirism sălbatec.

Citez:

„Sunt un om care ar trebui aruncat undeva într'un cazan cu flăcări. Nu pricep absolut de loc ce-o fi cu mine în acest unîvers. Simt în momentul acesta o necesitate de-a striga, de-a scoate un urlat care să îngrozească întreaga lume, să facă pe toți să tremure, să plesnească într'o nebulie de groază”.

Sinceritatea e uluitoare, vulcanică și are nuanțe de naivitate. Așa e întreg volumul și tocmai aici stă specificitatea scrisului lui Cioran: în felul său tineresc — eminent tineresc — de-a gândi și de-a se exprima.

Pe culmile disperării nu putea fi scrisă decât de-un tânăr de 23 de ani. Dacă o scria — ceea ce e greu de închipuit — un om de 50 de ani, cartea era un simptom patologic. Da; pur și simplu un simptom patologic.

O obiecție cu privire la stil. Emil Cioran are fraza prea încărcată de adjective și substantive sonore, cu inevitabile tautologisme și chiar pleonasmе. Și am găsit împerecheri de cuvinte prea des repetate. Deci un stil cu puține variații, monoton — mai corect: monocord și impur.

Sunt convins că Cioran va deveni — și nu chiar de tot târziu — un cap limpede. Experiența sbuciumului său juvenil odată depășită — orizonturi noi se vor deschide.

Urmărind articolele sale trimise din Germania, — am observat un început de purificare stilistică și un fel dialectic în discutarea problemelor.

Sunt, hotărît, semne de îndreptățită speranță.

SEPTIMIU BUCUR

CRONICA ȘTIINȚIFICĂ

C. GEORGIADÉ : PSIHOLOGIA GÂNDIRII COPILULUI *)

Problemele speciale n'au prea fost tratate pe larg, monografic, în psihologia română. Era explicabil. Se simțea mai întâi nevoia arzătoare a manualelor de sinteză, cari să definească domeniul psihologiei mai întâi și să contureze în linii generale problemele de care se ocupă această știință. Manualul dlui prof. Rădulescu-Motru sosise tocmai la timp.

Acum se simte nevoia și în românește a unui tratat mare de psihologie, care să fie redactat pe capitole de către specialiști și care să cuprindă toate problemele (plus bibliografia cea mai bogată, ultimă), cari pot interesa atât pe cercetători, cât și pe intelectuali și pe profesioniștii înrudiți cu această disciplină. Un tratat, în care toți specialiștii în psihologie, studenții, profesorii, învățători, juriști etc., să găsească oricând ceea ce îi interesează.

Or, suntem convinși, că un asemenea tratat nu se va putea scrie în românește, până când nu se vor elabora pe rând, sub formă de monografii, toate problemele speciale ale psihologiei. Tendința aceasta se observă de pe acum. Există în țară la noi câțiva psihologi, pe cari îi putem socoti deja specializați într'un anumit domeniu al psiholo-

*) București, 1934. Ed. Soc. Rom. de Filosofie. VIII+367 pp.

giei. Aceștia vor trebui să studieze à fond, fenomenele speciale ale domeniului, pentru că ei vor trebui să redacteze mai târziu capitolele speciale ale marelui tratat, despre care am amintit.

Un astfel de specialist este dl. C. Georgiade. Cartea d-sale, credem fără să exagerăm, este prima carte, care a apărut în literatura românească psihologică despre o problemă specială, scrisă în stil mare, riguros științific și studiată după ultimele metode și cercetări, în întreg ansamblul ei.

Psihologia gândirii copilului crește din pana d-lui Georgiade, dela simplu la compus, dela un fundament medical — fiziologia creierului așa cum se dezvoltă el încă din epoca intrauterină — merge ierarhic până la studiul ei superior, la forma definitivă: raționamentul logic. Ne dă sistematic fazele prin care trece gândirea copilului: *stadiul visceral și spinal* sau reflexo-vegetativ, *stadiul sensorio-motor* și concomitent *stadiul proprioceptiv*. Este prin urmare în această evoluție mai întâi un stadiu infrapsihic cu o sensibilitate pur organică (vegetativă) numită și sensibilitate *protopatică* și mai târziu un stadiu bazat pe trăirea intens sensorială a impresiilor obținute prin jocul permanent al membrelor și al corpului: sensibilitatea *proprioceptivă*.

Din cauza că afectivitatea este prea mare la copilul mic, sensibilitatea protopatică influențează până târziu asupra psihicului său, care își formează rădăcini adânci în stadiul visceral. Gândirea lui va trebui să parcurgă deci anumite faze continuând a-și soarbe și pe mai departe seva din solul original.

Mai târziu gândirea devine „proectivă”, fiindcă eul copilului rămâne mereu ca o terță persoană, spectator la activitatea gândirii. Chiar și când gândirea este de natură foarte subiectivă, copilul se privește tot ca un fel de lucrător subtil în laboratorul acesta al gândirii. Aceasta din cauza afectivității. „Emoția distruge frontierele personalității noastre față de lucruri, spune Wallon” (p. 57). Și tot prin această imensă afectivitate a copilăriei se explică și animismul, egocentrismul copilului și gândirea lui magică. Este o epocă în care mintea lui este ca atelierul uriaș al lui Vulcan unde se făurește toată mitologia zeilor. Copilul este centrul gândirii. El este făuritor al ei, este diriguitor, poruncitor, criteriu și punct de reper în micul lui univers. Soarele îl urmează pe el ascultător ca și umbra. Se dedublează și caută să-și atragă cu bastonul la mal propria lui efigie din lac.

„La origină egocentrismul copilului se confundă cu însuși afectivul și subiectivismul organic de care vorbeam mai sus. În psihologia generală, termenul de egocentrism se aplică oricărei gândiri individuale, care rămânând prea închisă în formula strâmtă a subiectivității, nu se poate adapta gândirii colective a comunității de viață.

Gândirea egocentrică reduce viziunea lumii la viziunea sa proprie" (p. 67). Aci dl. Georgiade are o idee de înaltă psihologie. Și probabil (făcând o mișcare de translație pe plan sociologic) tot asta a fost și evoluția mentalității omenirii. Ultimele scrieri ale lui Levy-Brühl ne arată, că mentalitatea primitivă se caracterizează tot printr'o imensă afectivitate. Aceasta explică magismul, animismul și egocentrismul gândirii oamenilor primitivi și a celor vechi. Egocentrismul gândirii a fost multă vreme seva religiilor, filosofiilor și chiar a astronomiei antropomorfe. Din *antropomorfism* (omul este regele tuturor viețuitoarelor și prototipul creației) s'a născut *geocentrism* și iată cum omul este domnitorul lumii și pământul pe care domnește el, centrul universului. Antropomorfismul a fost origina unei erori de care am scăpat nu tocmai de mult. Dar datorită acestei erori astronomice de origine antropomorfică am moștenit o filosofie a absolutului (Socrate), o filosofie statică, de care am fost dominați 2000 de ani și ne-a falsificat complet gândirea și limbajul. Azi limbajul nostru adult este atât de static — se plângea undeva un elev al lui Bergson — încât tot ni se pare mort. Și ca să reinviem nume de oameni, plante, chiar materia cu mișcarea vijelioasă intramoleculară, propunea ad absurdum un fel de modificare a vocabularului, ca să putem gândi adecvat realității, să putem gândi *dinamic*. Propunea să spunem de pildă, în loc de vânt, *le vent: il vent, și venter*; în loc de *Joseph: Josepher*, etc.

Abia azi își dă puțină silință omenirea și încearcă din răspuțeri să gândească mai dinamic. Staticul o trage însă la pământ deși absolutul (punctul fix al astronomiei antropomorfe) a fost detronat de două ori, odată pe vremea lui Galileu și a doua oară acum în epoca lui Einstein. Toate acestea probabil din cauza prea marelui afectivități, a egocentrismului, care ne stăpânește încă mentalitatea.

Dar dl. Georgiade ne mai dă o sugestie. Probabil și omenirea se află în această fază a egocentrismului infantil. Probabil și gândirea ei evoluează ca aceea a copilului dela afectiv la rațional, dela subiectiv la obiectiv, dela gândirea individualistă, egocentrică, la gândirea colectivă, socializată.

E riscat oare în acest caz, că ne imaginăm pe omul viitorului (de peste cel puțin alți 2000 de ani), rece, calculat, flegmatic, *neafectiv* și obiectiv în toate acțiunile și gândirea sa? Cam așa cum ar fi un englez modern, dar rafinat, subtilizat și raționalizat la infinit? Omul acesta cunoaște legătura cauzală a lucrurilor, își explică toate fenomenele cosmice și sociale, pe cari omenirea și azi încă din ignoranță le reduce la mistere și religii. Omul acesta este stăpân mai ales pe legile de funcționare ale spiritului omenesc, ale logicei omenesti, cu-

noaște zăhărelurile cari ispitesc veșnic inimile, știe să nu se mai mire de nimic, să nu mai fie surprins de nimic, să nu iubească și să nu urască pe nimeni. Așa ar fi trebuit să-și imagineze popoarele *Divinitatea*, nu cum au făcut-o antropomorfic după chipul și asemănarea omului din epoca respectivă: au făurit niște zei-oameni, cu pasiuni și patimi omenesti, cari urăsc, iubesc, sunt miloși și răzbunători, fac politică, sunt naționaliști și părtinitori... Inșă rece, calculat, obiectiv pătruns — nu de ilaritate mediteraniană — dar plin de umor și fără spirit de văicăreală tragică și-a imaginat Goethe pe Mephisto. E riscat oare să credem, că omul evoluează spre acest tip de divinitate și că Mephisto este idealul pe care îl urmează fără să vrea în evoluția lentă, involuntară și imperceptibilă a gândirii sale?

În orice caz așa evoluează gândirea copilului. Dl. Georgiade ne arată asta, urmărind pe copil pas cu pas până se face adult. Așa își face trecerea spre gândirea obiectivă, urmând legea de fier a unei ierarhii imuabile: gândirea abstractă, formarea noțiunilor, judecăților până la raționamentul cel mai rafinat.

Și ca să ilustreze mai bine această evoluție, dl. Georgiade analizează la copil, formarea noțiunii de timp, de spațiu și de cauzalitate, făcând analogia cu popoarele primitive. Astfel ajunge copilul în sfârșit la concepția de eu și non-eu și la conștiința de sine.

Dar dacă evoluția mintală a copilului este *inducția*, dacă gândirea copilului merge dela concret la abstract, de ce n'a fost inducția și metoda de gândire a omenirii dela început? De ce omenirea a descoperit această metodă așa de târziu și se servește de ea temeinic chiar și azi, abia în științele sale pozitive? De ce omenirea multă vreme a lucrat deductiv, pornind dela idei absolute și dela formule apriorice?

Dar aceasta este o altă problemă, care trebuie lăsată pe seama sociologiei, pentru că altfel, ducând analogia prea departe, cădem în păcatul sociologilor organiciști.

În felul cum tratează însă dl. Georgiade problema, d-sa ne dă o mulțime de sugestii. La fiecare pagină se îngrămădesc idei și silesc la popas. De aceea cartea este un model de operă științifică. A tratat problema riguros științific și această rigurozitatea se observă și din severitatea stilului. A studiat factorul sociologic după metoda Piaget și factorul psihologic, neuro-biologic după metoda Piéron-Wallon.

Dacă ar fi fost o carte despre „psihologia limbajului la copil”, i-am fi făcut obiecția, că lipsește material românesc (cuvinte, silabe, fraze, limba), însă fiindcă e vorba de psihologia *gândirii* la copil, lipsa aceasta nu se observă.

Îl întrebăm însă pe dl. Georgiade, că pentru o a doua ediție

nu crede nimerit să întocmească la sfârșitul cărții un fel de vocabular explicativ al terminologiei nișel prea specializate (ex.: *dinamisme cronogene, tip coreiform, afazia, apraxia, ataxia, agnosiile, amneziile verbale, mișcările coreice și ateotonice, paratonie, sincinesie, miotonie, etc. etc.*), dacă vrea, ca opera d-sale să fie într'adevăr accesibilă tuturor intelectualilor, educatorilor, inclusive învățătorilor?

OSCAR JIANU

CRONICA SOCIOLOGICĂ

CERCETAREA MONOGRAFICĂ A SATULUI MĂGURI

Cercetările monografice prind teren. Incepute în 1925 și îndrumate în spirit științific modern de Institutul Social Român sub conducerea Profesorului D. Gusti, ele sunt îmbrățișate astăzi de cercuri din ce în ce mai largi de cultură. Unul dintre cele mai însemnate câștiguri în această privință va trebui socotită hotărîrea Asociațiunii „Astra” de a întreprinde prin gruparea „Gând Românesc” asemenea cercetări. Astra va dăinui încă multă vreme ca cea mai de frunte instituție culturală din Ardeal și va strânge ca și până acum pe cei mai de seamă cărturari și oameni de acțiune din partea aceasta a țării, încât îmbrățișarea unui sistem de cercetare din partea ei însemnează o consacrare definitivă și o așezare a lui pe căi sigure de desvoltare. Vara aceasta Astra și-a propus prin despărțământul clujan și a realizat prin gruparea Gând Românesc cercetarea unui sat din Munții Apuseni, satul Măguri. Inițiativa, îndrumarea și conducerea spirituală a cercetărilor le-a deținut Profesorul Iuliu Hațeganu care se dovedește neconținut nu numai un mare medic și un mare dascăl, dar și un desăvârșit om de acțiune. La teren lucrările au fost conduse de către dl. Dr. L. Daniello cu mult tact și cu multă pricepere.

Munca a fost împărțită după sistemul școlii sociologice dela București. Indicăm problemele mari cari au revenit fiecărui cercetător în parte.

1. Cadrul cosmologic, adică determinările geografice ale satului, raporturile dintre natură și cultură, dintre om și mediul cosmic, au fost cercetate de d-nii T. Morariu și V. Pușcariu. 2. Cadrul biologic a fost cercetat de o echipă puternică de specialiști în medicină și igienă socială. Bolile sociale în genere au fost urmărite de dl. Dr. L. Daniello. D-Sa a studiat în mod special tuberculoza, supunând unui examen radioscopic aproape 1000 locuitori, săvârșind astfel, dacă nu ne înșelăm, cea dintâi cercetare de genul acesta în cadrele unei monografii sătești. Sifilisul (pe bază de analiza sângelui) și grupele sanguine au fost cercetate de d-nii doctori I. Ardeleanu și

V. Secărea. Mișcarea populației și în genere studiul demografic a revenit d-lui Dr. P. Râmneanțu, statistica sanitară d-reilor Constanța Popa și Elena Șerban. Dl. I. Făcăoaru a întreprins cercetarea antropologică a satului. Profesorul Gh. Popovici, ajutat de o soră de ocrotire, a studiat puericultura. Dl. Dr. Gr. Benetato, ajutat de patru surori de ocrotire, a cercetat nutriția, stabilind cantitativ și calitativ rația alimentară, săvârșind deasemenea cea dintâi cercetare de acest gen în țara noastră. 3. Cadrul psihologic a revenit d-lui Gh. Oancea care a întreprins mai ales studiul capacității de inteligență la copiii de școală după testele Institutului de Psihologie Experimentală din Cluj. 4. Cadrul istoric a fost repartizat d-lui D. Prodan. 5. Manifestările economice în genere au fost cercetate de Profesorul Aurel Gociman, agricultura și gospodăria țărănească de Profesorul N. Săulescu și dl. Velican. 6. Manifestările spirituale au fost împărțite spre cercetare d-lor O. Boitoș (starea culturală a satului, biserica și viața religioasă), A. Pampu (școala, familia și copilul), E. Petrovici (limba), T. Morariu (etnografia), I. Mușlea (folklorul). 7. Manifestările juridice au fost studiate de dl. Oct. F. Popa. 8. Cele administrativ-politice au fost urmărite de echipa întreagă și se vor studia încă odată, cu stăruințe speciale. 9. S'au studiat deasemenea, de subsemnatul, problemele centrale de sociologie: unitățile, relațiile și procesele sociale.

Precum se vede din simpla înșirare a problemelor și a cercetărilor, monografia satului Măguri atinge toate liniile mari ale realității sătești cu competența necontestată a unor oameni de știință, în genere tineri, dar harnici și pricepuți.

În afară de cercetările științifice s'a întreprins cu acest prilej și o acțiune culturală intensă sub înalta ocrotire a M. S. Regelui. Profesorul Hațeganu a venit în două rânduri în mijlocul Măgurenilor și le-a ținut prelegeri deosebit de instructive privitoare la putințele de îndreptare ale satului lor. S'au organizat totodată, cu ajutorul actorului Fărăianu și al țăranilor din comuna Florești (Șoimii), o serbare pentru săteni cu jocuri și cântece românești și cu teatru țărănesc. La încheierea lucrărilor s'a dăruit satului o bibliotecă populară, la predarea căreia dl. Ion Chinezu a ținut o prelegere despre rostul cărții în cultura sătească. În chipul acesta cercetările științifice s'au îmbinat norocos cu propaganda și acțiunea culturală. Încă odată Astra s'a găsit prin membrii ei cei mai tineri pe linia veche de glorioasă tradiție. E meritul Profesorului Iuliu Hațeganu că a făcut apel la tineret și l-a integrat astfel în rolul firesc de continuator a tot ceea ce s'a dovedit sănătos din trecut. Generațiile se pot uneori ciocni, dar n'au dreptul să se despartă prin distrugerea valorilor permanente, singurele cari asigură unitatea organică a unui popor dealungul vremurilor.

Cercetarea a întâmpinat și oarecari greutăți. În afară de întinderea foarte mare a satului, fiind răsfirat pe munți în lungime de 16 km., de lipsa căilor de comunicație, cercetătorii au avut de luptat cu prejudecățile și mentalitatea potrivnică a țăranilor și chiar a unora dintre intelectualii satului. De ajutor real nu le-a fost decât părintele Vasile Herdea, un preot tânăr și vrednic, care merită toate mulțumirile.

Despre importanța și valoarea cercetărilor încă nu e vremea să ne pronunțăm. Publicarea materialului va fi singura ilustrare concludentă într'un fel sau într'altul. Totuși, întrucât cunoaștem de aproape tot ce s'a făcut, ne putem permite părerea că monografia satului Măguri va însemna o contribuție importantă la cunoașterea țării și în același timp o înfățișare dreaptă a realităților din Munții Apuseni, a mult discutatei probleme a Moșilor, contribuție la politica întemeiată pe adevăr și știință. Monografia satului Măguri, întreprinsă în numele unei societăți culturale de mare autoritate de către oameni de știință desinteresați va apare ca cea dintâi anchetă nepărtinitoare privitoare la Moși și la realitatea lor socială. Astfel știința se pune încă odată în folosul țării.

Ne exprimăm o singură dorință. Cercetările monografice în cadrele Astei să continue an de an. Echipa de lucru din anul acesta s'a dovedit corespunzătoare întru toate sarcinei primite. Va trebui deci păstrată și întărită. Greutățile începutului odată înlăturate, de acum calea apare deschisă, iar puțințele de dezvoltare sunt incalculabile. Astra își va putea găsi aici o nouă misiune, în conformitate cu cerințele vremii. Și nu este o misiune dintre cele mai puțin importante.

TRAIAN HERSENI

MȘCAREA CULTURALĂ

Cărți și reviste

H. H. STAHL, *Tehnica monografiei sociologice* (Ed. Institutului Social Român, București, 1934 — 183 pp.).

După cartea d-lui Herseni: „Teoria monografiei sociologice”, cartea d-lui Stahl era așteptată. În cea dintâi au fost conținute toate teoriile de bază ale unei școli de sociologie, trebuia deci să urmeze fixarea detaliată, pe capitole, a metodelor de lucru.

În psihologie există reguli foarte severe, legi și adevărate regulamente, ce trebuie să fie observate în cursul unui experiment, ca să nu se prejudicieze cercetările. Tot așa trebuie să fie și în sociologie. Dl Stahl a arătat cu rigurozitate, cari sunt legile de metodă pentru observația și înregistrarea fenomenelor sociale. Ceeace e mai greu de stabilit, este fixarea categoriilor de fapte cari trebuie observate și înregistrate. Ce fapte să se observe? Pentru aceasta e nevoie în prealabil de organizarea muncii, de o serie de ședințe, de seminarii, unde să se facă diviziunea muncii colective, ca fiecare echipă să fie împărțită din secretul postulatelor și ipotezelor de cercetare. Ideal ar fi, ca membrii echipelor să nu fie nici ei influențați cu nimic asupra colecționării materialului. Ar trebui să fie simple fonografe sau aparate de filmare și sonorizare a ansamblului întreg al vieții sociale. Or, monografiștii sunt oameni și chiar prin faptul că chestionează pe cetățeni și înregistrează, intră, volens-nolens, în fluidul circulator al însuși faptului so-

cial înregistrat. De aceea munca trebuie organizată. E adevărat, că prin aceasta toată munca va avea un viciu de fond. Dar se poate evita?

De pildă un marxist va pleca dela alte postulate, ochii lui sunt făcuți să vadă alte fenomene, sau mai bine zis *altfel* fenomenele și mai ales, să le atribue alte cauze, să tragă alte concluzii și eventual să dea alte soluții.

Un exemplu: se observă foarte bine, că unii sociologi, dau o foarte mare atenție sociologiei noiei generații. Studiază pe larg psihologia și sociologia copilului. Și nu e de mirare, fiindcă noua generație, acest fragment uluitor de important al societății, este atât de hotăritoare. În Rusia Sovietică de pildă, din 168 milioane locuitori sunt *peste 100 milioane sub 25 de ani*. Și proporția aceasta, credem că există și la noi. Ce importanță formidabilă trebuie să aibă acest fapt pentru structura viitoare a societății! Și câtă atenție trebuie să i se acorde!

Apoi mai este un fapt social, care se poate studia prin diferite unghiuri, prin diferite prisme: este *capitolul femeii*. În sociologia europeană încă nu i se dă destulă importanță acestui capitol. Totuși problema femeii este de o importanță covârșitoare. Femeile constituie cam jumătate din populația totală a țărilor. La noi, surprinzător, ele sunt, față de bărbați, ceva mai puține la număr. Este un fenomen a cărui cauză încă nu se cunoaște: de ce în general la 1000 bărbați sunt aproape în toate țările europene totdeauna o mie și ceva femei ... și în două țări,

În România și Bulgaria, la 1000 de bărbați sunt numai 980 aproximativ? Iată un fenomen vrednic de studiat, a cărui cauză am găsi-o probabil în viața socială a femeii. Ar trebui deci să se studieze viața socială a femeii din toate punctele de vedere: câte ore lucrează, ce lucrează, ce drepturi are, cum naște, care este viața ei intimă, sufletească, viața ei sexuală, visurile ei, aspirațiile ei sociale, politice etc. etc.

O sociologie științifică tinde, firește, să scape de „prizme” și de „unghiuri” de vedere. Dl Stahl arată foarte bine, că orice teoretizare prealabilă poate constitui o prejudecată pentru cercetători. Seminariile pentru organizarea muncii să se țină atunci pentru dozarea în stil mare a spiritului critic și a auto-controlului, cu care trebuie să se înarmeze cercetătorii, când pleacă la lucru. Dl Stahl reușește să ne dea totuși o metodă, care se apropie mult de metoda pură a unei sociologii obiective. Puritatea metodei, depinde însă de puritatea și obiectivitatea la care a ajuns sociologia. Când sociologia va fi ca chimia sau ca fizica, atunci nu ne vom mai teme, că cercetătorul nu va putea fi destul de obiectiv.

Oscar Jianu

IOAN MOGA, *Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a Țărilor Române la sfârșitul secolului XVII*. Cluj, Cartea Românească, 1933, IV+240 p.

Sunt puține în istoriografia noastră lucrările cari, adâncind o perioadă din trecutul neamului, să te facă să simți pulsând ritmul istoriei universale pe pământul provinciilor românești. Aceste lucrări însă au darul de a-ți lăsa în suflet sentimentul reconfortant al integrării neamului tău, cu specificul lui politic, în linia largă de viață universală. E sentimentul ce l-am avut citind cartea d-lui I. Moga.

D-sa lămurește până în amănunte una din cele mai frământate perioade din istoria diplomatică a Orientului european. E sfârșitul secolului XVII, dominat de rivalitatea dintre Ludovic XIV și împăratul

Leopold, cu ramificații în Orientul european, unde diplomația franceză căuta să îndrepte puterea otomană spre Ungaria și Viena și să scoată Polonia de sub influența politică germană. În același timp împăratul Austriei făcea toate eforturile de a îndepărta pericolul turcesc și de a-și asigura situația în Răsărit cu ajutorul Polonilor. Urmările acestei rivalități s'au simțit indirect și în Țările Române, mai cu seamă dela 1672 încoace, când Turcii, prin o ofensivă neașteptată, reușiră să cuprindă cea mai puternică cetate din sudul Poloniei, Camenița. În urma acestei cuceriri turcești, Țările Române rămăneau la discreția Pașilor dela Camenița, Hotin și Silistra și a Tătarilor din Buceag. Acești păgâni însă reprezentau un mare pericol și pentru Poloni și Austriaci, cari, în dorința lor de a alunga puterea otomană peste Dunăre, râvneau fiecare la stăpânirea Țărilor Române. Pentru Domnii români deci acum nu era indiferent dacă Varșovia va fi câștigată de diplomația franceză pentru o împăcare cu Turcii și un războiu împotriva imperialilor, sau se va alia cu Leopold împotriva Otomanilor spre a-i arunca peste Dunăre. Și iarăși, după eliberarea Vienei, Domnii români aveau de ales între stăpânirea otomană și între creștini. Situația lor era cu atât mai grea cu cât între Austria și Polonia izbucnise o acută rivalitate pentru stăpânirea provinciilor românești. Împăratul Leopold se găsi pe neașteptate în conflict cu Ioan Sobieski, care — după cum reiese din lucrarea de care ne ocupăm — nu era numai eroul victorios dela Hotin și Viena, ci și un remarcabil cap politic. Regele polon simțind apropiată destrămarea imperiului otoman, căută să-și impună punctul lui de vedere în soluționarea încă de pe atunci a chestiunii orientale, revendicând pentru Poloni Moldova. Muntenia și Transilvania și lăsând mână liberă Imperialilor în Balcani. Acesta era marea gând politic urmărit de Sobieski în lunga serie de campanii moldovenești, conduse fie de el fie de ge-

neralii lui. Campaniile acestea sunt pline de interes pentru noi. Autorul le descrie cu multe amănunte inedite, scoțând în evidență iscusința deosebită cu care Domnii au știut să le zădărnicească, dând dovadă uneori de reale aptitudini diplomatice, reușind să păstreze integritatea și independența țării lor, sub ușorul scut al suzeranității turcești.

Doi domni moldoveni se disting deosebi, Gh. Duca și Const. Cantemir, demni contemporani ai muntenilor Șerban Cantacuzino și Const. Brâncoveanu.

Pacea dela Carloviț, cu care autorul încheie expunerea unui ciclu complet de războaie și conflicte diplomatice în Orientul european, e, în parte, și o biruință românească, datorită priceperii cu care Domnii români au știut utiliza împrejurările pentru îndepărtarea imperialismului polon și austriac.

Lucrarea d-lui I. Moșă merită interesul specialiștilor și al intelectualilor deopotrivă.

Expunerea clară a evenimentelor sprijinită pe o severă metodă de cercetare a amănuntelor și o nouă și precisă orientare în curentele de politică externă ale timpului, fac din ea o carte de informație sigură pentru una din cele mai agitate pericade ale istoriei noastre politice și diplomatice. Autorul dă dovadă de însușiri de cercetător istoric, stăpânind bogatul material documentar publicat sau inedit al epocii și desprinzând din el cu mult simț critic liniile generale în cadrul cărora se desfășurau evenimentele istoriei noastre naționale. Lucrarea e de o austeră obiectivitate. Aceasta, credem, e una din calitățile puțin comune, mai cu seamă la istoricii tineri.

D. St. Petrușiu

ANGHEL POMESCU-GILLY și CONST. A. ORĂȘIANU, *Vechimea Românilor în Transilvania și revizionismul ungar*, București 1934, 84 p. în-8°. Fără preț; se cumpără cu 100 lei.

Am lucrat și eu câte ceva cu privire la evul mediu românesc, epocă de care se

leagă atât de mult revizionismul ungar. Era firesc deci să cetesc cartea de față măcar că numele autorilor nu-mi era deloc cunoscut din vre-o lucrare sau articol în acest sens. Și am cetit-o cu gândul că poate voi găsi ceva interesant. Am rămas însă surprins de conținutul ei, pentru că este un plagiat în cea mai mare parte și o incongruență înabușitoare. Și fiindcă îmi dau seama că de folos ea nu poate fi câtuș de puțin, dar că rău poate aduce nemăsurat problemei pe care cei doi colaboratori vor să o apere, cred că e bine venită o precizare.

Am arătat aiurea (*Țara noastră*, 15 Aprilie 1934), care sunt autorii întrebunțați și felul în care se dispune de opera lor. Se citează pe larg Iorga și Xenopol, mai rar Onciul și odată P. P. Panaitescu. Acum țin să precizez cum se dau informațiile, compilându-se dela unul la altul, încât se bat cap în cap, și în ce constă plagiatul, ca nu cumva, din nebagare de seamă, să ia cineva de bună atâtea inexactități.

Plagiatul constă în traducerea literală a lucrării noastre *Considérations sur l'histoire des Roumains au moyen âge*, publicată în *Mélanges de l'école roumaine en France*, VI, 1928. Colaboratorii utilizează extrasul (Paris 1929). Deși au tradus pagini întregi (17—31, 49—51, 53, 63—65, respectiv la mine 13—64, 74—76, 129—131), fără a o mărturisi și citându-mi lucrarea numai la bibliografie, paginile sunt rău alăturate, iar prin intercalarea de concluzii străine de discuția mea, se ajunge la o monstruoșitate de care nu sunt vinovat. Se creiază astfel un eșafodaj nesigur, putând ușor da naștere la fisuri pe care să se strecoare riposta celor interesați. Toată deosebirea față de textul meu, constă, în câteva nume noi și eliminarea altora. Dar și ucelea noi n'au fost întrebunțate direct.

Expunerea ideilor este exact aceea făcută de mine. Tot ce a fost dificil s'a sărit pur și simplu. Mă refer în primul rând la discuțiile filologice. De aici, încă un neajuns. Toți acești autori apar ca isto-

rici, pe câtă vreme mulți, și mai ales cei noi, sunt numai filologi. Acest lucru se vede și la mine și la toți aceia cari au angajat vreodată această discuție.

Acum să relevăm inadvertențele. Agatirșii nu se întindeau de la Carpați la Tisa (p. 6). Insuși Xenopol, pe care se bazează colaboratorii, precizează numai Ardealul (*Ist. Rom.*, Vlădescu, I, 23—26). Nu sunt nici de „origine tracă”, ci scii tracizați (Pârvan, *Getica*, p. 37). În timpul invaziei ocupaseră un ținut mult mai întins, dar n'au persistat decât în munții Apuseni. E impropriu a se spune că Romanii colonizând Dacia „tindeau la crearea unei naționalități romanice” (p. 9), când nu se urmărea decât romanizarea pură. Nu Aurelian a voit să părăsească Dacia (p. 10), ci Adrian (Eutropiu, VII, 6; la mine p. 71). Gibbon, Thierry și Mommsen (nu *Momsen*), n'au ajuns la concluzia autohtonismului nostru „după o interpretare obiectivă a izvoarelor, fără ca mintea lor genială să se fi lăsat irtunecată de considerațiuni politice” (p. 23), ci s'au pronunțat în treacăt, discutând alte chestiuni, problema noastră rămânându-le chiar necunoscută (Gibbon, Thierry) așa cum am menționat eu (p. 21 n. 1). *Cronica* lui Șincai, în partea referitoare la discuția părăsirii Daciei, n'a fost „publicată tot în acea epocă în *Calendarele zise de Buda* și mai târziu separat” (p. 24), ci cum spun eu „n'a fost imprimată decât mai târziu” (p. 30 n. 2). Dacă autorii ar fi cercetat, ar fi văzută că în calendare ea ajunge abia la anul 264 iar discuția o începe sub anul 274, după cum în adevăr și anunță la anul 262. Peisker nu „este un model pentru făuritorii de istorie pe măsura șovinismului unguresc” (p. 28—29), fiindcă nu a fost Ungur ci un slav din Imperiu (era profesor la Graz), de altfel cu alese merite (a colaborat la *Cambridge Medieval History*). M. Constantinescu n'a discutat nimic special așa încât opera lui să fie o „documentată lucrare” asupra acestei chestiuni, ci a atacat-o în treacăt, făcând evident și el o fisură pe care s'a

putut strecura ușor critica lui Székely (cf. Iorga, *Revue historique du Sud-Est européen*. IV, 1927, p. 380: „le livre médiocre”, și id., *ib.*, II, 1925, p. 407.

Teoria atât de scumpă lui Xenopol despre retragerea în munți, pe larg desbătută de colaboratori (p. 33—35), este cu totul părăsită azi. Eu însă n'am desbătut-o în lucrarea mea și n'aveam de unde să o știe. Ne uimim însă și de temerara critică pe care o fac ei lui Iordanes, cunoscut fiind spiritul de exagerare al lui” (p. 33) când noi, bieții, știam că Mommsen, editorul lui renumit, avea altă părere. Tot așa și alții. numai că trebuie ținută seama de onomastica lui (sp. ex. *Got* înseamnă și *Get* v. Pârvan, *Getica*, p. 55 n. 1). Colaboratorilor le este străină și toată informația nouă referitoare la „relațiunile nedușmănoase” (p. 37) ale Slavilor cu vecinii lor, pe care Xenopol nu avea de unde să o știe. Ekkhard (p. 40) e Ekkehard.

Cu privire la *Notarul Anonim* susțin: „cea mai verosimilă ipoteză fiindcă el și-a scris cronica între anii 1173—1196, deci în timpul lui Bela III” (p. 50), având fără îndoială informația dela mine (p. 48—50), unde eu nu mă pronunț categoric tocmai spre a nu da impresia că pun bază insistent pe el (v. și p. 114), măcar că după însăși istoriografia maghiară i se recunoaște vechimea sec. XII. Ne ținând seama de această reticență a mea și voind a da impresie că au dreptate colaboratorii cu privire la această dată, ei adaogă „rămâne stabilit că el folosește izvoarele — printre care „*Gesta Ungarorum*” (1091), părți din cronicile Knauz, Toma de Spalato, Ricardus, Odo de Deogilo, Gottfried de Viterbo, legendele lui Ladislaus și Gellert, precum și relațiunile orale sau legendele timpului său — cu mult discernământ critic” (p. 50). Adică e cecece spune Iorga de mai multe ori, fără a-i da atributul de *discernământ critic*; numai că îl datează cu sec. XIII (Bela IV) și atunci totul merge dela sine. În adevăr, autorii își dau cel mai bun vot de blam cu această știință, căci acele *Gesta Un-*

garorum nu ne-au parvenit și nu le cunoaștem decât prin acest Notar și prin alții posteriori. La fel de necontrolate sunt și celelalte afirmații din fraza citată

Privitor la cronica lui Nestor (p. 58—61) din nou se lasă la o parte discuția, iar pe Miklosich, editorul critic al lui Nestor în 1860, îl bănuiesc că a omis intenționat pasajele privitoare la Români, uitând însă că în 1862 el admisesese formațiuni politice deosebite în nordul și în sudul Dunării, și că abia în 1880 își precizează punctul său de vedere în sensul că e vorba de imigrare. În consecință, când a editat cronica îi era indiferent autohtonismul nostru. În tot cazul, colaboratorii puteau să cerceteze și ediția din *Monumenta Poloniae*, dar și pe aceea a lui Léger, franceză, dacă nu o voiau pe cea oficială rusească din *Poinoe subranie russkih leatopisei*.

Cât privește pe *Ramunc*, e inutil să mai vorbim, căci le-a rămas totul străin din discuția dela Onciul înainte. Se adaugă și o noutate: încă din sec. XI, Ungurii încep „să schimbe numele vechi românești” (p. 65), când de fapt nu este vorba decât ori de o imposibilitate de transcriere, ori un obicei de cancelarie. Dar și aici se vorbește despre „o serie de „villas (sic) olachales”, „orașe (sic) românești”, când nu e vorba decât de niște biete *villae*, „sate” de ale Românilor. „Jean” menționat cu Seneslau, Litovoi și Fărcaș (p. 68) este Ioan, al cărui nume eu l-am tradus în limba în care scriam, în act fiind *Joannes*. Actul în care e vorba de el e din 1247, și nu e publicat numai de Zimmermann (nu Zimmerman), ci de multe ori. E și în Hurmuzaki, I, 249—253. E acelaș act despre care autorii vorbesc, luându-se după alții, în partea dela urmă, adică chiar în paragraful următor, din aceeaș p. 68.

Celelalte, câte ar mai fi de spus, le lăsăm la o parte și trecem la bibliografie. La Anonim se citează toate edițiile „vechi”, numai cea mai bună, a lui Florian, nu se cunoaște. Tot așa la Cassius

Dio, Eutropiu, Iordanes, Keza, Rogerius, Thoma Arhidiaconul și Thurocz. Apoi ne întrebăm noi pentru ce se citează, neavând nici o legătură cu subiectul așa cum este tratat, Cipariu, Cedren, Anna Comnena, Ioan Cantacuzin, Cromer, Duruy, Gebhardi, Kemény, C. Porfirogenit (încă și cu *de Ceremoniis*, Lipsca 1751) și Cecaumen. Sunt simple ornamente istorice? În ceea ce privește celelalte cred că au fost transcrise din bibliografia mea, cu greșeli inerente acestui fel de a lucra. Pe mai vechiul Briebrecher care mi-a scăpat mie, l-au lăsat și ei uitat.

Așa dar cartea fiind plină de erori și în întregime compilată sau tradusă punct cu punct și cu o totală lipsă de discernământ istoric, e sigur că nu-și poate ajunge țelul pe care cetitorul binevoitor l-ar bănuia. Scriind acestea mă gândesc ce vor zice străinii, chiar cei mai binevoitori și prieteni, de felul ușor în care se scrie la noi asupra chestiunilor așa de importante. De ce vor zice Ungurii — așa de sus luați, sârmanii — cari oricum, dacă nu țin seama de sinceritatea izvoarelor, sunt înarmați cel puțin cu o dialectică extrem de dibace, își dau seama numai cei cu răspundere în astfel de chestiuni ale istoriografiei noastre.

În sfârșit, pentru a dovedi odată mai mult probitatea colaboratorilor, ne întrebăm de ce nu mărturisesc că utilizează cea mai serioasă lucrare în această privință și care vine dela unul din cei mai buni cunoscători ai chestiunii? E vorba de N. Drăganu, *Români în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii*. București. 1933, publicată chiar de Academia Română. Ori s'au speriat de ea? Sau n'au cunoscut-o? Puteau ști ceva despre conținutul ei măcar din largă dare de seamă din *Universal*, a. 50, No. 239 din 2 Sept. 1933, datorită însă cuiva din afară de redacție. Totuși nu-mi vine să cred aceasta. Prefer să cred că le-a stat sub mână dar l-au înțeles greșit. Și dau o dovadă. E drept că Iorga aducea ca argumente pentru târzia datare a Anonimului izvoarele mai sus amintite, afară

de Knauz, însă în diferite studii, pe câtă vreme Drăganu, rezumând pe Hóman, spune că aceleași *Gesta Ungarorum* au „servit ca izvor” și celorlalte (p. 8). Adică e exact ordinea și ideea exprimată și de colaboratori. Mai departe, colaboratorii spun despre Anonim „afară de partea privitoare la Românii din Ardeal, această dureroasă rană a istoriei ungurești. Tot așa judecă pe Anonim și J. Melich și E. Jakubovich” (p. 30—31), iar Drăganu „cu excepția părții privitoare la Românii din Ardeal — această dureroasă rană a istoriei și filologiei ungurești — și mai bine judecă opera Anonimului J. Melich și E. Jakubovich” (p. 9). E o logică și o diferență de conștiințiozitate. Că și de aici se ia cu furca, nu mai îmi e în gând să arăt. Și atunci ne întrebăm, când au furat frumoasa expresie „această dureroasă rană a istoriei ungurești” de ce nu-l citează măcar la bibliografie. Ori nu știau cine este, ori credeau Clujul așa de departe încât să nu se poată afla?

A. Sacerdoțeanu

EUG. POTORAN, *Poezii Bihorului*. Ed. Societății de lectură „Sf. Ioan Gură de Aur”, Oradea.

Broșura d-lui Potoran, premiată de Academia Română, strânge într'un mănunchiu informații răzlețe, rispite în articole de ziare și reviste și în câteva lucrări cu caracter monografic, despre încercările literare ale Bihorenilor, în curs de o sută de ani. Cu tot tonul ei adeseori școlăresc, lucrarea nu este lipsită de merit; ea se bazează și pe o însemnată parte de cercetare originală a autorului, care dă dovadă uneori de spirit critic în em-brion.

D. Potoran are bunul simț de a nu așeza pe compatrioții săi, pe scara valorilor literare, mai sus decât i-a putut ridica talentul lor minor, în cazul cel mai bun și cel mai rar, sau ambiția naivă de versificatori, de cele mai multe ori. Într'adevăr nici chiar Miron Pompiliu, „cel mai la suprafață cântăreț și mânuitor de condei aici în Bihor”, nu rezistă unei

analize întemeiată pe criterii estetice, iar Iosif Vulcan, personalitatea cea mai proeminentă, a cărui activitate întinsă, de larg ecou și cu efecte adânc simțite în propășirea neamului nostru de dincoace de munți, în încercările lui poetice n'a fost decât un isteț versificator, influențat de poezia populară, și, în general, un literat mediocru, cu o valoare mai mult-culturală.

Ceeace rămâne însă — și d. Potoran a subliniat stăruitor acest fapt — este răspunsul pe care Bihorul a știut să-l dea la orice chemare de progres, în domeniul spiritual, venită din orice parte a Românismului. Incepând cu Școala latinistă, fenomen mai apropiat geograficește, apoi mișcarea literară a lui Eliade Rădulescu, curentul lui Mihail Kogălniceanu, avântul deșteptat de anul 1848, curentul poporanist în sfârșit, toate mișcărilor acestea au fost simțite de acești grăniceri dela apus, îndepărtați și pe toate au încercat să și le însușească printr'o acțiune proprie. Surprinzătoare este în special statornicia legăturilor cu țara de dincolo de munți și acest fapt este cât se poate de semnificativ pentru istoria năzuințelor noastre spre cultură și unitate națională.

În ce privește revista „Familia”, editată timp de două decenii de Iosif Vulcan, la Oradea, ea depășește binisur limitele unui fenomen de importanță locală, înscriindu-se în mai mult rânduri în istoria noastră literară.

Olimpiu Boitoș

JAQUES ANCEL, *Les frontières roumaines*. (Géographie politique), în „Revue historique du Sud-Est Européen”, XI-ème année, No. 1—3, Janvier—Mars, 1934, p. 26—63.

Atât înainte de a se încheia pacea dela Versailles, cât și după acest eveniment, problema frontierelor țării noastre a fost studiată sub toate aspectele. Emm. de Martonne este dintre primii care arată, bazat pe date etnografice și geografice, temeinicia frontierelor noastre în operele sale *La Transylvanie* și *La Roumanie et*

son rôle dans l'Europe orientale. Mai târziu, lucrările cu caracter științific referitoare la această problemă au fost tot mai numeroase. Plină de interes este lucrarea lui Lucien Romier: *Au carrefour des empires morts*, în care autorul arată sacrificiile poporului românesc pentru întregirea țării, cât și studiul documentat al prof. G. Vâlsan: *Transilvania în cadrul unitar al pământului și statului român*, un strălucit și temeinic răspuns la atacurile revizioniştilor, cari susțin că Transilvania nu poate forma parte integrantă a Țării Românești. Dreptul nostru de stăpânire, determinat de predominarea elementului românesc în Transilvania, este afirmat în cuvinte deosebit de frumoase de d. de Martonne, care spune: „On peut résumer ainsi l'ethnographie de la Transylvanie: c'est un pays primitivement roumain, où les Roumains forment encore les trois quarts de la population, malgré l'introduction d'éléments hongrois qui travaillent à se renforcer et obtiennent des succès apparents, malgré celle d'éléments allemands qui sont menacés d'absorption. La population roumaine est non seulement la plus ancienne, si bien que le pays, laissé à lui-même, semblerait destiné à devenir de plus en plus purement roumain" (*La Transylvanie*, p. 15).

Atacurile contra țării noastre s'au succedat mereu. Multora li s'au dat răspunsuri potrivite (S. Mehedinți: *Cadrul antropo-geografic*, observări relative la Ardeal; V. Meruțiu: *Județele din Ardeal*; C. I. Codarcea: *Front antirevizionist*; A. Gociman: *Români și revizionismul maghiar*; Dr. S. Manuilă: *Tendențele mișcării populației în județele Transilvaniei în anii 1920—1927*. N. Istrate: *Ardealul și Banatul în lumina cifrelor*; Emm. de Martonne: *La question du Banat*, etc.), iar mai nou, mulți dintre streini arată felul tendențios de propagandă revizionistă al Ungurilor (astfel, I. Bauler: *Un nouveau danger pour la paix européenne*).

Cunoscutul publicist J. Ancel, în articolul ce recensăm, pune problema frontierelor românești în cadrul unui studiu de geografie-politică.

La începutul acestui studiu, autorul arată importanța istorică a fiecărei provincii românești și trece apoi la analiza frontierei de Est. Caracterul etnic al Moldovei și Bucovinei e vădit. El arată de altfel și datele statistice. Populația Basarabiei deasemenea e românească. Autorul arată și expansiunea elementului românesc peste Nistru: „Les Moldaves ont même dépassé le fleuve. L'U. R. S. S. a conservé, sur la rive gauche du Dniestr, une „République moldave" où un million de Roumains sont pressés par deux millions et demi d'Ukrainiens, c'est-à-dire de Ruthènes". Importanța frontierei răsăritene constă și în faptul că ea formează un zid împotriva năvălirilor dela Răsărit, fiind în același timp limita unui bloc etnic cu caracter pronunțat național.

Un rol important joacă, la frontiera de miază-zi, Dunărea, atât ca hotar etnic, cât și din punct de vedere comercial, pentru export. Această importanță reiese din următoarele date: În 1930, dintr'un total de 182.027 vagoane cereale române, 65.116 au fost descărcate și exportate prin porturile Dunării. Chiar și tonajul vaselor a crescut dela 4.262.522 tone, câte au fost în 1920, la 14.883.830 tone în 1931. Deci prin Dunăre vinde România Europei și în consecință, prin ea respiră.

Nici observațiile asupra colonizării din Dobrogea nu rămân fără interes, autorul arătând pe baza datelor statistice superioritatea numerică a elementului românesc.

Foarte interesante sunt observațiile privitoare la frontiera de Vest. Pentru a dovedi temeinicia acestei frontiere, cât și dreptul nostru de stăpânire asupra Transilvaniei, autorul își justifică afirmațiile cu date istorice, etnografice, geopolitice și chiar geofizice, spunând la urmă că: „Le bastion des Karpathes est le centre original des Roumains". Vechimea elementului românesc este bine dovedită prin date istorice, precum și importanța rezistenței elementului românesc în contra tuturor uneltirilor străine. Pe baza câtorva date statistice comparative, luate cea mai mare parte după de Martonne: (*La*

Transylvanie), J. Ancel arată situația populației pe naționalități în Transilvania, înainte și după războiul, relevând importanta sporire a elementului românesc.

După ce arată astfel superioritatea numerică a elementului românesc în Transilvania, autorul analizează diferitele metode întrebuintate de Unguri pentru a maghiariza pe Români: „le Roumain pour s'instruire doit se faire Magyar"... „on magyarise les noms de lieu, et même les noms de famille". Presa încă era o unealtă de maghiarizare. „La presse magyarre conclut: La force brutale seule peut faire impression sur ces masses incultes". „En Hongrie, une seule question compte, la politique d'hégémonie du magyarisme", scria ziarul unghuresc „Magyar Hirlep", la 16 Febr. 1892.

În ciuda tuturor opresiunilor însă, la frontiera de Vest elementul românesc a rămas predominant. Dovada o găsim tot în datele statistice și unume chiar în statistica maghiară: „Les statistiques hongroises de 1910 reconnaissent dans les comitats limitrophes de cette zone, sur 928.355 habitants, 71.4% de Roumains (648.274 habitants); 21.6% de Magyars (212.354); 3.7% d'Allemands (39.137). Les recensements confessionnels corrigent un peu cette statistique: 67.8% de Roumains, 19% de Magyars, 3% d'Allemands, 21.4% de Juifs".

Autorul arată specificat proporția elementului românesc în fiecare județ de frontieră, spunând că: „Dans les districts limitrophes, les Roumains sont la majorité". Astfel cererea Ungurilor, exprimată prin glasul italianului *Francisc Velani Dionisi*, de a se forma un coridor, care să taie Transilvania în două, dela Oradea până în Secuime, cât și proiectul de revizuire al lui *Rothermere*, de a se deslipi o zonă din frontiera de Vest, sunt lipsite de orice temei obiectiv.

Autorul încheie studiul prin cuvintele acestea: „Ainsi, des trois côtés de la Roumanie, avec la même descente lente du peuple roumain vers les campagnes, se manifeste une solidarité, que les traites

ont assuré, entre les trois régions-types: la Montagne, la Colline et la Plaine".

Prin acest studiu, J. Ancel aduc un real serviciu cauzei românești, punând în lumina geografiei politice, problema hotarelor și integritatea teritorială a țării noastre.

Tiberiu Morariu

„PROVINCIA LITERARĂ" — Sibiu
(An. II, No. 1—2).

Dr. I. Popescu-Sibiu, autorul „Doctrinei lui Freud" premiată de Academia Română, pune din nou atât de discutată problemă a „pornografiei literaturii noastre". D-sa, în calitate de psihanalist, prin urmare în calitatea specialistului, care este în măsură să cunoască mai bine decât mulți din țara aceasta, cauzele biologice și inconștiente ale trebuinței pornografiei — se ridică împotriva unui gen de literatură cu „petece de negreață", care a fost importată la noi în țară de doi mari furnizori: Pitigrilli și Lawrence. D-sa recunoaște, că există în epoca noastră o „mare năzuință de descătușare a omului", un fel de *catarsis* general, dar aceasta nu înseamnă că este permis s'o servim *hrană spirituală* noii generații. Este o „criminal organizată *fraudă spirituală*" asupra întregii generații, care caută o orientare, un sprijin". Ni se pare că autorul are dreptate, când spune, că „dacă inspirația și elaborarea operei literare nu trebuie să fie îngredită de norme heterogene, i se poate cere — și *trebuie* să i se impună — să respecte ansamblul valorilor sociale în cadrul cărora creatorul și opera trăesc, oricât de liberi s'ar crede".

O nedumerire însă: dacă Lawrence vrea să facă o revoluție în sensul, că e bine să învățăm odată să îndrăznim să scriem și să rostim tot ce gândim, D-sa, în calitate de psihanalist nu găsește nimerit să-l aprobe în această năzuință revoluționară, care lui Lawrence i se pare chiar profund morală; de a învăța pe om să rostească tot ce gândește și prin această „descărcare" să se gândească mai pu-

țin la ceea ce se gândește atât de mult? Căci tocmai nerostind și nefiind permis să scrie tot ceea ce gândește, omul este ispășit să gândească tot mai mult. În psihanaliză, scoaterea din inconștient în conștient, desfacerea la soare pentru sterilizare și împrăștiere în vânt, constituie o metodă de vindecare a nevrozelor. În societate apariția „pornografiei în literatură” nu este un fenomen social, dacă nu îmbucurător, dar vrednic de atenție?

O. J.

Insemnări

IN MOMENTUL când revista noastră va părăsi atelierele tipografiei, Adunarea generală a Astreii va fi întrunită la Târgul Mureșului.

Se apropie împlinirea a trei sferturi de veac dela întemeierea Asociației. Larga perspectivă a vremii permite înțelegerea secretului dăinuirii acesteia de vigoare fără pereche și în momentul când, în orașul gătit de sărbătoare, cărturari din toate unghiurile Ardealului se vor întâlni cu cete de țărani cu fețele bronzate de arșița verii, e bine să ne săpăm mai adânc în suflet devotamentul pentru vechea și veșnic tânăra noastră Astra. Ieșită dintr'o minunată intuiție a realităților, știind să unească înțelegerea tainicelor îndemnuri spirituale cu o clară viziune a trebuințelor de ordin practic ale românismului din Ardeal, Astra a fost și continuă să rămână cea mai cuprinzătoare expresie a însuși instinctului nostru de viață națională. De aici adaptabilitatea ei mlădioasă la nevoile vremii, înainte de război, de aici și prompta recunoaștere a noilor datorii și posibilități de realizare în statul întregit care lărgesc câmpul ei de activitate și, departe de a o face inactuală, îi pun probleme pe care abia acum Astra — și numai ea — le poate soluționa. Ceea ce Astra a știut să realizeze în timpul din urmă prin publicațiile a căror apariție a înlesnit-o, prin marea experiență cu școlile fără-

nești, prin vasta anchetă monografică dela Măguri, ale cărei rezultate sperăm să le vedem tipărite în scurtă vreme, prin intensificarea activității pe toată linia și, în sfârșit, prin reluarea firului întrerupt în câteva despărțăminte, arată că ea se găsește pe drumul bun, în linie ascendentă. Fără îndoială, congresul dela Târgu Mureș va însemna o continuare în același sens, un spor organic, o confirmare deci a credințelor noastre în rostul adânc și rodnic al ei.

GÂND ROMÂNESC

IN VIAȚA NOASTRĂ PUBLICĂ, haos de amărăciuni, sunt câteva puncte luminoase, care ne dau o mare mângâiere. Așa este cultul pentru Eminescu, tot mai viu, tot mai cuprinzător, cu fiecare an care trece.

Am amintit în numărul trecut al revistei de cultul lui Pârvan, alt punct luminos în întristătorul haos. Dacă se găsec însă destui, care nu vreau să recunoască fășia de lumină lăsată de autorul Geticeii, în fața amintirii lui Eminescu ne închinăm cu toții, tineri și bătrâni, tradiționaliști și moderniști, spiritualiști și realiști. Eminescu — el singurul — a fost canonizat (expresia este figurată) printr'un consens unanim, ca sfânt al nației românești.

De aceea despre autorul *Lucaferului* se scrie imens în fiecare an, în fiecare publicație; chemați și nechemăți îi dăruiesc câte un cuvânt, care niciodată nu este de ocară. Luați, de pildă *Bibliografia Dacoromaniei*, unde se menționează anual tot ceea ce se publică, în țară și străinătate, despre scriitorii români. Ei bine, despre Eminescu se scrie cât despre zece alți scriitori români, dintre cei cari ocupă întâiul plan al literaturii noastre.

O altă dovadă a acestui cult în creștere sunt apoi monumentele poetului, care se ridică de multe ori unde nici nu bănuiești. În anul acesta au fost desvelite două, la două extremități ale pământului românesc.

Întâiul a fost ridicat la Oradea, din

grija societății „Cele Trei Crișuri”. El ne aduce aminte mai mult de începuturile poetului, sub înțelegătoarea încurajare a lui Iosif Vulcan. În orașul acesta, dela un hotar amenințat, amintirea celui ce a scris *Doina* mai este apoi și o pavază, în cazul unor furtuni, nedorite de noi...

Celalt monument, de proporții mai grandioase, se înalță la marginea mării, la Constanța. Cu toate că bronzul lui reprezintă un tânăr, el ne amintește mai mult de apogeul și sfârșitul poetului. În fața imensității veșnic agitate a mării se ridică Eminescu, Zeul invingător al morții, prin arta lui, preț al unor uriașe și neostoite suferinți. Privindu-i bustul, operă a maestrului Han, eu mă gândesc mai de grabă la *Oda în metru antic*, decât la *Mai am un singur dor*:

„Jalnic ard de viu chinuit ca Nesus,
Ori ca Hercul inveninat de haina-i.
Focul meu a-l stinge nu pot cu toate
  Apele mării.”

De-al meu propriu vis, mistuit mă vaiet,
Pe-al meu propriu rug, mă topesc în flă-
  [cări ...
Pot să mai re'nviu luminos din el ca
  Pasărea Phoenix?”

Ca pasărea Phoenix, Zeul a înviat pentru veșnicie, din cenușa propriilor lui dureri...

Cu prilejul desvelirii monumentului, comitetul „Pro Eminescu” a editat și un volum omagial (*Omagiu lui M. Eminescu*. București, 1934, Tip. „Universul”). Volum îngrijit de d. Valerian Petrescu). Contribuțiile lui sunt tot atâtea jerbe de flori la picioarele soclului dela marginea mării. De aceea ne mișcă mai mult cuvintele de închinare din el, decât studiile, de altfel puține. Aceste cuvinte nu sunt semnate numai de iluștre nume românești, ca Regina Maria, Elena Văcărescu, Prințesa Bibescu, N. Iorga, S. Mehedinți ș. a., ci de numeroși streini: Abatele Zavoral, Abatele Barral, Septime Gorceix, E. Sylvia Pankhurst. Alături de articole re-

dactorii volumului au avut buna inspirație de a așeza poezii de ale lui Eminescu, în traducere franceză, engleză, germană, italiană și polonă. Astfel „a citizen of the world — cetățean al lumii”, cuvintele cu care Sylvia Pankhurst, traducătoarea în englezește a poetului, semnează mișcătorul ei omagiu, primesc o puternică justificare.

Ion Breazu

RECENTUL număr al *Brașovului Literar* (August, 1934) este străbătut dela un capăt până la altul de un gând, pe care nici una din revistele ardelen de astăzi au și l-a pus cu atâta insistență. Problema „grupării forțelor literare ale Ardealului” îl preocupă, într'adevăr, în rândul întâi, pe d. Dragoș Vrânceanu, când caută, în articolul de fond, perspectivele unei epoci de înflorire literară în țara de dincoace de munți. Temeiurile nădejdelor d-sale sunt, pe de o parte, tradiția de cultură a provinciei, care nu poate fi contestată de nimeni, apoi atmosfera de încredere a momentului, produsă de imbelșugatul număr de reviste cari chiar dacă nu au toate o orientare sigură și criterii de apreciere autentice, pregătesc totuși, direct sau indirect (chiar prin valorile negative), vremea limpezirii.

Comunicarea dela Radio a d-lui Ion Focșeneanu, despre „scriitori și reviste ardelen de azi” răspunde, evident, aceleiași chestiuni. Dacă redactorul rev. de care vorbim a fost uneori neprevenit — spre exemplu atunci când a încrestat pe răboj apariția efemeră a „Caleidoscopului” de la Cluj — și în general prea generos cu confrății cari scriu, fără a fi totdeauna scriitori, nu-i mai puțin adevărat că șirurile d-sale pornesc dintr'o convingere și dintr'un sentiment propriu. Dovadă aceste rânduri de incheiere, pe cari le transcriem intocmai:

„Poate că am omis, poate că am fost prea larg, poate că am greșit. Dar fără patimă și în limita informației ce am avut, am înțeles să comunic aceste date fugare, tuturor celor care iubesc o frază

lapidară, un vers turnat în tipar înroșit, un gând stelar; dar mai ales celor care pleacă o ureche și o inimă, spre acest *Ardeal*, a cărui coardă și azi ca și totdeauna, se pregătește pentru cea mai înaltă a ei vibrație, cu capetele prinse în cer și în acest pământ al făgăduinții”.

Cronicile și însemnările mărunte de pe ultimele pagini vibrează în armonie cu cele două articole semnalate. Se găsesc în toate aceste rânduri grijulii și optimiste în același timp, idei și opinii vrednice de reținut pentru o discuție mai amplă a problemei.

Din restul cuprinsului mai semnalăm „amintirile literare” despre Alex. Macedonschi, ale dlui Cincinat Pavelescu, cari oferă o lectură savuroasă, ca tot ce scrie acest trubadur fără bătrânețe, și date prețioase de istorie literară.

O. B.

ÎN ȚARA NOASTRĂ marile înfăptuiri pe terenul vieții economice sunt destul de rare. Lipsiți în genere de un spirit de metodă, care face succesul Occidentului în acest domeniu, ne mulțumim adesea cu realizări sporadice și disperate, neangrenate organic pe linia de soluționare a problemelor noastre de existență socială.

Una din aceste probleme, poate cea mai importantă, este aceea a raționalizării agriculturii. Suntem inzeștrați cu un pământ de o rodnicie naturală incomparabilă, ale cărui comori ascunse nu știm totuși să le punem în valoare. Din fericire însă, în deșertul dezorientării și impasibilității birocratice mai sunt și oaze de reculegere, de muncă metodică și științifică.

Am în fața mea lucrarea recentă (Cluj 1934) a prof. *Dr. N. Săulescu*, unul din vrednicii colaboratori ai acestei reviste, lucrarea care se ocupă de istoricul, organizarea și realizările *Stațiunii de ameliorarea plantelor și controlul semințelor din Cluj*, al cărei director este ciar dânsul. Pentru a înțelege prețioasele înfăptuiri ale dlui Săulescu la această stațiune agricolă, trebuie să cunoști personalitatea acestui despicător de drumuri noi în do-

meniul agriculturii noastre. D-sa nu este un simplu om de știință destinat exclusiv cercetărilor de laborator, ci are vocațiunea unui reformator. De aceea în tot ce a realizat se vede, alături de contribuția științifică, suflul pe care-și durează o-perile. Căci dl Săulescu este un animator, un mare fanatic al ideii că bătălia cea mare în încheștata luptă economică dintre popoare, o vom câștiga în special prin ridicarea activității noastre agricole la nivelul celor din Occident, care ne va aduce prosperitatea și tăria noastră economică.

Pentru aceea d-sa preconizează în primul rând cultivarea elementului uman, al țăranilor proprietari de pământ, care trebuie învățați să-și lucreze în mod rațional ogorul lor, pentru a putea constitui cu adevărat cel mai de seamă factor de producție al acestei țări, — convingere exprimată cu atâta însuflețire și competență în conferința ce a ținut-o anul acesta la Cluj și realizată în cadrul școlii superioare țăranesti organizată de Astra la Cluj, despre a cărei tehnică și posibilități, dl Săulescu a scris un frumos și documentat articol în această revistă (vezi G. R. a. II, no. 5).

În al doilea rând, dl Săulescu lucrează intensiv cu mijloace tehnice moderne puse la dispoziție de Stat, secondat de un personal academic, la selecționarea și îmbunătățirea principalelor plante agricole, folosind câmpuri de experiențe, laboratorii admirabil utilizate etc. și la realizarea unui control efectiv al comerțului semințelor.

Delă asemenea acțiuni, rezultatele nu pot fi decât fecunde.

Radu Roman

COINCIDENȚA în care desfășurarea proaspătului elan spiritual se învecinează, aici în Ardeal, cu dezolantul marasm economic, e unul din paradoxele acestei epoci, mult prea bogată în sensuri și virtualități pentru a putea fi redusă la o singură formulă, așa cum, din nevoi de didactică claritate, se încearcă uneori.

Oricum, faptul e profund semnificativ

și el poate fi interpretat și ca o admirabilă insurecțiune împotriva brutalului exclusivism economic și a corolarului acestuia: vegetarea plată și cenușie în cele spirituale. Încă odată stăruința protestară a acelora care nu-și lasă sufletul îngenuchiat și continuă să creadă cu încăpățănare în rostul *constructiv* al visului, capătă o splendidă confirmare.

Vrem să încadrăm în această interpretare și zvonurile care circulă de un timp incoace despre o strângere a rândurilor scriitoricești din Ardeal.

Ne îngăduim însă, în legătură cu aceste proiecte, o simplă întrebare: Nu cumva ele vin prea de vreme? Dacă întârzierea poate fi, în asemenea cazuri, dăunătoare, pripeala poate distruge sau îndrepta spre făgașuri iremediabil greșite intențiile cele mai nobile. E un „Sturm und Drang” aici din care se desprind minunate promisiuni, dar în care vocile ce se aud mai tare nu sunt totdeauna și cele mai limpezi și mai autentice. E de temut ca gândul curat purtat pe la Bușteni și Brașov să nu naufragieze izbindu-se de o meteahnă „literară” destul de comună: dorul de a ajunge la suprafață, la strălucirea ieftină prin comitete și comiții, ilu-

zia că înglobarea într-o organizație îți conferă și cine știe ce mirifice calități, printre care talentul e oarecum dela sine înțeles. Nu se poate organiza neantul, iar veleitățile și iluziile brevetate nu pot face decât rău și nici nu bine. Rostirea adevărului e plină de riscuri astăzi, e foarte adevărat. Aceia însă care au frământat gândul unei organizări sunt datori să-l rostească întreg și fără șovăire, fiindcă o organizare sănătoasă nu se poate răzima decât pe o scrupuloasă etică intelectuală, inspirată de cultul valorilor și nicidecum pe un spirit de camaraderească toleranță sau pe socoteli streine literaturii.

E ceva de făcut aici, evident. O editură ardelenescă, în primul rând. Pentru așa ceva însă ni se pare că e absolută nevoie ca mișcarea să fie legată de un nume. Mă gândesc la Goga, la Lucian Blaga, la Cotruș, la Agârbiceanu. Prezența lor poate însemna un pivot, o realitate dela care se poate pleca, un criteriu. Altfel, toate riscurile sunt posibile. Și ar fi păcat, fiindcă numele inițiatorilor îndreptățește cele mai bune nădejdi.

I. C.

BULETINUL ASTREI

Cinstirea datinilor

Cu prilejul adunării generale, despărțământul din Gherla al Astrei a organizat un concurs de datini românești, impunător prin proporții și strălucit în desfășurare. Cinstirea datinilor strămoșești, prin arătarea lor la ocazii sărbătorești, prin grija de a le păstra curățenia străveche și prin îndemnarea țăranilor să le cultive cu dragoste și cu credință, ca pe comoara cea mai de preț a neamului, după limbă, este una din cele mai frumose îndatoriri ce și-a luat asupra sa Asociațiunea ardeleană.

Astriștii din Gherla își dau perfect de bine seama de lucrul acesta și de aceea, în 20 Mai, când au ținut adunarea de sfârșit de an, toată ziua au petrecut-o în spectacolul incântător al datinilor locale.

Dimineața, după slujba religioasă, s'a organizat o defilare a țăranilor din satele fruntașe învecinate, în hainele lor de sărbătoare. I-au urmat elevele și elevii școalelor secundare din Gherla. Apoi comunele au arătat în care alegorice: „Nunta țărănească”, „Șezătoarea”, „Păpălugăra”, „Turca”, „adusul cununii” și „Irozii”. După masă a fost rândul jocurilor: jocul acului, jocul cu băta, dealungul, ca la ușa cortului, invărtita, românește, roata și altele.

S'au distribuit și premii. Întâiul l-a luat comuna Bunești pentru „Nunta țărănească”, al doilea Mintiul Gherlei pentru „Șezătoarea”, iar al treilea Bonț pentru jocuri.

Se cuvine să însemnăm cu cinste, la sfârșitul acestei scurte dări de seamă, numele conducătorilor Astrei din Gherla: dl *Grigore Pop* președinte și *E. Precup* vicepreședinte.

Sărbătoarea dela Mociu

Despărțământul clujan al Astrei și-a ținut în anul acesta adunarea generală în inima câmpiei ardelenne, la Mociu. Ca totdeauna, despărțământul a organizat și de astădată frumoasa serbare împreună cu organizația Șoimilor. De aceea programul întins a avut, pe lângă cuvântarea de deschidere a vrednicului președinte din Mociu, consilierul de curte *Emil Mureșan* și după cuvântarea avântată și plină de îndemnuri bune a profesorului *Iuliu Hațieganu*, președinte și al despărțământului și al Șoimilor, variate puncte de jocuri naționale și de exerciții libere și de disciplină, apoi cor și declamări și chiar o piesă populară jucată cu multă pricepere de diletanții bine aleși. Iar această frumoasă și instructivă producție au urmărit-o cu atenție încordată mai multe mii de țărani din satele din apropierea Mociului.

Despărțământul clujan nu și-a demnițit nici de astă dată vrednicia: manifestațiile lui au proporții mari, ele sunt totdeauna o frumoasă și disciplinată desfășurare de masse populare. Astfel, ele n'au numai un fast exterior, participarea intensă și inimoasă a țăranimii din regiune dându-le un sens mai adânc, care

înfrățește în gând și în simțire pe popor cu conducătorii săi.

Din bogatul raport anual reținem câteva date: Astra din Cluj a vizitat 35 de comune și a ținut 89 de conferințe. Despărțămintele ei de plasă și cercurile culturale subordonate ei au vizitat 37 de

comune, ținând 289 de conferințe. Astra Clujană a inițiat teatrul sătesc și a organizat o școală țărănească de model; a activat prin gruparea „Gând Românesc” și a organizat serbări naționale și aniversare la 1 Decembrie, aniversarea Memorandului etc.

AM PRIMIT LA REDACȚIE :

- N. V. Panlea*, Legea strămoșească. București, Socec. 1934.
Eugen Potoran, Poezii Bihorului. Oradea. Ed. Societății de lectură „Sf. Ioan Gură de Aur“.
Immanuel Kant, Critica rațiunii practice. În rom. de C. Cristian Amzăr și R. Vișan. Ed. I. S. R.
Gheorghe Kristóf, Istoria limbii și literaturii maghiare. Trad. de A. Bitay. Cluj, 1934. „Minerva“.
Ion Breazu, Bibliografia publicațiilor. Extras din „Dacoromania“ VII. București, 1934.
Elena C. Dănilă, Un senzațional proces politic. P. Neamț.
Increzători tot înainte. Dare de seamă despre anul de muncă 1933—34. (a despărțământului din Sibiu al Astrei). Sibiu, 1934.
Ionel Neamtzu, Introducere în estetică (Biblioteca „Chronos“) Ed. ziarului „Sibiul“.
Victor Jinga, Aspecte și tendințe în viața economică a Ardealului. Cluj. 1934 Tip. „Națională“.
Ioșif Schiopul, Diploma Andreiană din 1224 și alte documente false sau falș interpretate. Cluj, 1934. Cartea Românească.

REVISTE și ZIARE: *Revista Fundațiilor Regale* (Buc.) Iulie, August, Septembrie. — *Gazeta Cărilor* (Ploești) Iulie, August. — *Provincia Literară* (Sibiu) Iunie—August. — *Erdélyi Múzeum* (Cluj) 1934, 1—6. — *Poezia* (Craiova), Mai—Iunie. — *Adevărul Literar și Artistic* (Buc.) Iulie, August. — *Convorbiri Literare* (Buc.) Iunie. — *Korunk* (Cluj) Iulie—August. — *Arhivele Olteniei* (Craiova), Ian.—Iunie. — *Vremea* (Buc.) Iulie, August. — *Pagini Literare* (Turda) Iulie—August. — *Viața Ilustrată* (Sibiu) Iulie, August. — *Erdélyi Fiatlok* (Cluj) an. V. nr.2. — *L'Europe Centrale* (Prahă) Iulie, August. — *Prometeu* (Brașov) 25 Iulie. — *Libertatea* (Buc.) Iulie, August. — *Caet* (R. Sărat) Iulie. — *Viața Basarabiei* (Chișinău) Iulie—August. — *Gazeta Ilustrată* (Cluj) Iunie—Iulie. — *Carpații* (Claj) 15 Iulie—15 August. — *Cancerul* (Cluj) Ian.—Martie. — *Lanuri* (Me-

diaș) Iunie. — *Arta și Omul* (Buc.) Iunie—Iulie. — *Școala și Societatea* (Dârlos) Aprilie—Mai. — *Căminul Nostru* (Bazargic) Mai. — *Aerul* (Craiova), Mai—Iunie. — *Căminul* (Focșani) Aprilie—Iunie. — *Gazeta Ciucului* (Gheorgheni). — *Secuimea* (Odorhei). — *Graiul Maramureșului* (Sighet). — *Gorjanul* (Tg. Jiu). — *România dela Mare* (Constanța). — *Unirea Poporului* (Blaj). — *Solia Dreptății* (Orăștie). — *Brașovul Literar* (August). — *Colinda* (Bârlad) Ian.—Febr; Martie—Iunie. — *Vraja Mării* (Constanța) 5—20 August. — *Erdélyi Szemle* (Cluj) Iulie—August. — *Sufflet nou* (Comloșul Mare) Ar. I. nr. 1. — *Cancerul* (Cluj) Aprilie—Iunie. — *Plaiuri Săcelene*, Iulie—August. — *Ion Maiorescu* (Craiova) Aprilie—Iunie. — *Familia* (Oradea) Iulie—August. — *Viața Românească* (Buc.) Iulie, August.

A APĂRUT :

Victor Papilian

IN CREDINȚA CELOR ȘAPTE SFEȘNICE
roman

In colecția „Gând Românesc“

2 volume lei 170

A APĂRUT:

Lucian Blaga

CENZURA TRANSCENDENTĂ
Incercare metafizică

București, „Cartea Românească“

Lei 100

A APĂRUT:

D. D. Roșca

EXISTENȚA TRAGICĂ
Incercare de sinteză filozofică

Editura Fundației „Regele Carol II.“

Lei 60

AU APĂRUT:

D. D. ROȘCA, Mitul utilului.

VAL. PUȘCARIU, Ghețarul dela Scărișoara.

GEORGE SOFRONIE, Problema păcii internaționale și organizarea ei juridică.

ȘTEFAN METEȘ, Domni din Principatele Române pribegi în Transilvania în veacul XVII.

VASILE BĂNCILĂ, Teoreticism.

N. SĂULESCU, Școala superioară țărănească.

CUPRINSUL:

Bucur Țincu, Filosofia omului nou.

George Boldea, Pastorală, Nocturnă, Pe țarm, Zori, Fior de toamnă (versuri).

Victor Papilian, Victorie (nuvelă).

Emil Giurgiuca, Vara (versuri).

I. Bălan, Reverji estivale (versuri).

O. F. Popa, Războiul copiilor (nuvelă).

Emil Pușcariu, Principiile unificării legislative (sfârșit).

CRONICI

CRONICA LITERARĂ. *Ion Chinezu*, Mircea Eliade, Lumina ce se stinge.

CRONICA IDEILOR. *Septimiu Bucur*, Emil Cioran, Pe culmile disperării.

CRONICA ȘTIINȚIFICĂ. *Oscar Jianu*, C. Georgiade, Psihologia gândirii copilului.

CRONICA SOCIOLOGICĂ. *Traian Herseni*, Cercetarea monografică a satului Măguri.

MIȘCAREA CULTURALĂ

CĂRȚI ȘI REVISTE: *H. H. Stahl*, Tehnica monografiei sociologice (Oscar Jianu); *Ioan Moga*, Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a Țărilor Române la sfârșitul secolului XVII (D. St. Petruțiu); *Anghel Pomescu-Gilly și Const. A. Orășianu*, Vechimea Românilor în Transilvania și revizionismul unghuresc (A. Sacerdoțeanu); *Evg. Potoran*, Poezii Bihorului (Olimpiu Boitoș) *Jacques Ancel*, Les frontières roumaines (Tiberiu Morariu); *Provincia Literară*, (O. J.) — INSEMĂRI: *Astra* la Târgu Mureș (Gând Românesc); Cultul lui Eminescu (Ion Breazu); Stațiunea de ameliorarea plantelor din Cluj (Radu Roman); Despre o strângere a rândurilor scriitoricești din Ardeal (I. C.); *Brașovul Literar* (O. B.)

BULETINUL ASTREI

Cinstirea datinilor; Sărbătoarea dela Mociu.